

Justícia de pau i memòria escrita: Estivella en temps de la II República

Joan Mateu i Martín

TUTORITZAT PER PACO COLOMA SAIZ

1. INTRODUCCIÓ	4
2. OBJECTIUS	6
3. METODOLOGIA	7
3.1 Aproximació a teòrica i construcció conceptual	7
3.2 El treball amb L'Arxiu Municipal d'Estivella com a font primària	7
4. ELS ARXIU MUNICIPALS	9
4.1 A propòsit dels arxius municipals	9
4.2 L'Arxiu Municipal d'Estivella	9
4.3 Un element a divulgar.....	10
5. LA JUSTÍCIA SOCIAL I LA FIGURA DEL JUTGE MUNICIPAL	
5.1 Definició i funcions	11
5.2 A saber sobre la justícia de pau.....	11
6. EL CAS D'ESTIVELLA	13
6.1 Localització i entorn.....	13
6.2 Breu història.....	13
6.3 Administració i govern.....	14
7. CONTEXT HISTÒRIC.....	15
7.1 Context nacional.....	15
7.2 Context local.....	17
8. EL JUTJAT DE PAU D'ESTIVELLA A LA SEGONA REPÚBLICA	
8.1 Aproximació a la societat estivellenca durant la II República.....	19
8.2 Anàlisi Externa.....	21
8.2.1 Al voltant dels títols.....	21
8.2.1.1 La temàtica.....	21
8.2.1.2 Les funcions del jutjat de Pau.....	22
8.2.1.3 L'època.....	22
8.2.2 Al voltant el nombre dels documents.....	23
8.2.2.1 Resultats agregats totals.....	24
8.2.2.1.1 L'anàlisi de la funció d'expedients de confrontació	25
8.2.2.1.2 Notes sobre altres funcions.....	27
8.2.2.2 Resultats per anys.....	27
8.3 Anàlisi Interna.....	32
8.3.1 De la natura dels jutges.....	33

8.3.2 De l'arribada de la II República.....	45
8.3.3 De la influència de l'església.....	46
8.3.4 De la llengua.....	50
8.3.5 Del treball i els avanços laborals.....	51
8.3.6 De la presència de la dona.....	55
8.3.7 De la Cultura del poble.....	59
8.3.8 De la vida d'un estivellenca o estivellenca.....	62
8.3.9 De l'arribada de la Guerra.....	66
 9. CONCLUSIONS.....	 72
 10. BIBLIOGRAFIA.....	 74
 11. ANNEXE.....	 76

1. INTRODUCCIÓ

Al cor de cada municipi hi ha una història rica i diversa teixida amb els fils del temps i marcada per les decisions dels encarregats d'administrar la justícia a nivell local. En aquest context, la figura del jutge municipal emergeix com un protagonista fonamental, la tasca del qual no només reflecteix els avatars legals del seu temps, sinó que també dóna llum sobre l'evolució social, política i econòmica de la comunitat que servia.

Aquest treball se submergeix als annals històrics del municipi d'Estivella, situat a la província de València, per desentranyar la història municipal a través de la visió del jutge municipal. Es ceneix al període de la II República espanyola, amb les seues quatre fases ben diferenciades.

Pel que respecta a la recerca d'informació, serà basada fonamentalment en una font primària directa, l'arxiu d'Estivella, el qual té una hemeroteca extensíssima sobrepasant el nombre de 3000 documents analitzables. A partir de la classificació, estudi i anàlisi d'alguns expedients històrics de l'arxiu municipal, traurem conclusions i fonamentarem la majoria de les nostres tesis.

Al llarg d'aquestes pàgines, ens endinsarem als arxius històrics per rastrejar tant la importància de la figura a nivell municipal com l'impacte de les seues decisions. Examinarem com els veredictes relatius als jutges municipals no només van resoldre disputes i conflictes locals, sinó com aquests reflectien els valors, les tensions i les transformacions socials de l'Estivella republicana. Tanmateix, reconeixem les limitacions i les crítiques que van envoltar aquesta figura: la posició del jutge municipal estava subjecta a un escrutini constant per part de la comunitat que servia; s'analitza la possibilitat si el jutge era acusat d'imparcialitat, i com afectava als seus posteriors veredictes.

A més a més, aquest treball exposarà una perspectiva local del poble d'Estivella i analitzarà el context polític i socioeconòmic en què operaven els jutges municipals, destacant els desafiaments i les pressions a què s'enfrontaven en la seua tasca diària, com l'aplicació de les lleis municipals, regionals i nacionals.

Així doncs, aquest treball buscarà oferir una visió panoràmica de la història municipal del nostre poble, utilitzant la figura del jutge municipal com un fil conductor que ens permetrà teixir una narrativa coherent a través dels anys. En

fer-ho, esperem donar llum nova sobre el passat d'aquesta figura i la seua més que necessària funció que ha donat peu al desenvolupament d'una bella localitat com la d'Estivella.

2. OBJECTIUS

Aquest treball, de caràcter científic, es planteja dos grans objectius com diferents vessants d'un mateix plantejament que giren al voltant de la figura del jutge municipal. Aquesta divisió esdevé per a poder tractar totes les matèries que s'hi relacionen: la història, el patrimoni arxivístic i la pròpia justícia de pau.

Primerament, aquesta investigació proposa posar en valor els arxius municipals i obrir-los a l'estudiantat de secundària. Volem que la mateixa reflexe la seua funció cabdal respecte als entorns socials i la seua labor imprescindible en disciplines científiques i humanístiques: són bolls d'informació constant que presenten una gran utilitat tant a l'àmbit historiogràfic com a l'actualitat (segurament també al futur). Aquestes característiques ens han portat a considerar que caldria fer una difusió del potencial que presenten, apropant aquesta possible font d'investigació a l'estudiantat.

Per últim, i com a eix central del treball, es vol esbrinar com era la societat estivellenca en temps de la II República a través de la lent del jutge municipal del poble mitjançant l'anàlisi dels expedients històrics conservats a l'arxiu. Volem saber si examinant cautelosament un document signat pel jutge o qualsevol fascícul relatiu a la justícia de pau, podem esbrinar els trets que caracteritzaven una societat dels anys '30: els seus costums, les tasques quotidianes, els quefers habituals, inclús les preocupacions, drets o obligacions que tenien els ciutadans durant el període republicà, tots ells plasmats a l'arxiu històric i sota el filtre de la justícia municipal. És clar, també ens proposem indagar sobre aquesta mena d'institució jurídicosocial i quina funcionalitat i importància tenia en l'època. Creiem que l'arxiu municipal ens pot proporcionar l'espai adequat per poder dilucidar-ho d'una forma extensa i acurada i d'aquesta manera il·lustrar una part de la història d'Estivella d'una forma alternativa, però també precisa i escrupolosa.

3. METODOLOGIA

La recerca històrica requereix una combinació de metodologies per fer front als reptes que s'hi plantegen en el procés d'anàlisi d'un font primària con un arxiu municipal. LLavors, per a poder assolir els objectius anomenats anteriorment, aquest treball ha sigut desenvolupat desde una aproximació multi metodològica a causa de la necessitat d'abordar l'estudi en diferents dimensions. D'aquesta manera, cada enfocament i tècnica emprada es correspon amb alguna de les parts del projecte que precisa el seu mode de treball corresponent.

3.1 Aproximació teòrica i construcció conceptual

En primer lloc, s'ha realitzat un estudi teòric de cadascun dels quatre camps d'estudi del treball i la majoria d'aquest material té un caràcter escrit. En el cas dels arxius municipals, s'han emprat llibres i articles històrics a mode de consulta. Per a investigar al voltant de la justícia de pau, les principals fonts bibliogràfiques han estat tesis i les lleis i decrets relatives a ella. Pel que fa al municipi d'Estivella, la informació ha sigut extreta principalment del portal web de l'Ajuntament del poble. Finalment, la recerca arran la II República l'han protagonitzat pàgines d'internet de divulgació històrica i un llibre de text a nivell nacional i el llibre "ESTIVELLA 1931-1936, HISTÒRIA MUNICIPAL (II)" a nivell local.

Una vegada obtesa la informació, s'ha triat la necessària i adequada per plasmar-la d'una manera redactada als punts corresponents del treball.

3.2 El treball amb l'Arxiu Municipal d'Estivella¹ com a font primària

Seguidament i destacant com a font principal del treball, trobem l'arxiu municipal d'Estivella. Amb la col·laboració per part de l'Ajuntament i del cronista del poble, Lluís Mesa, hem pogut accedir als diferents expedients compresos en els anys de la II República perquè s'haja pogut el·laborar el huité apartat d'aquest treball. La font tractada és un recurs únic que conté quantitats ingents d'informació històrica que mereixen una difusió constant i sense la qual aquest treball no hauria pogut ser realitzat.

¹ En endavant, AME.

El primer que calia fer era la digitalització dels expedients ja que, malgrat estar ben classificats i organitzats, no estaven en format informàtic. Així doncs al llarg de dos anys, hem accedit periòdicament a l'AME per a fer fotografies als documents que eren del nostre interès i poder aleshores fer les nostres investigacions. Les fotografies van ser transformades en formats digitals (en concret en PDF) i editades per a una millor apreciació. Seguidament, vam prendre la decisió de classificar l'arxiu conforme als anys d'expedició dels documents (1931, 1932, etc.), de tal manera que vam empeltar les fotografies que pertocaven i crearem un únic quadern per any. Finalment, aquests quaderns han sigut impresos a color perquè la nostra tasca de tractament amb l'arxiu fora molt més accessible i còmoda.

Un cop digitalitzats, els expedients han sigut examinats i analitzats cautelosament de manera que els més profitosos i interessants s'han triat per tractar-se detalladament al llarg de diferents epígrafs a continuació. Ens hem fixat tant en els continguts de l'expedient com en les qüestions formals que donen compte de la realitat d'una població (signatures, comunicacions...).

Aquest valuós material es posarà a disposició del municipi, tant de l'arxiu com de la biblioteca municipals, perquè pugui estar disponible a tota persona investigadora però també per a apropar a la ciutadania aquesta part de la història del poble, i que hi pugui doncs accedir directament.

Edicions en paper dels arxius corresponents als anys objecte del present treball i fruit del procés de digitalització com a fase prèvia d'aquesta investigació.

4. ELS ARXIUS MUNICIPALS

4.1 A propòsit dels Arxius Municipals.

Un arxiu municipal és un servei general de l'administració pròpia de cada localitat, que s'encarrega de sistematitzar la gestió documental completa del municipi en el transcurs de la seua història.

Els arxius municipals guarden documentació de caràcter molt variat, des de registres administratius fins a censos, documents legals, actes de sessions plenàries, correspondència oficial, plans urbanístics i molts altres tipus de material que reflecteixen la vida diària d'un municipi. Aquests arxius preserven documents que tenen un valor incalculable per a la investigació, la identitat local i la comprensió de l'evolució social i cultural d'una població.

Una de les raons principals per la qual és essencial preservar aquests arxius és el seu valor per a la recerca històrica. Historiadors, investigadors locals i fins i tot ciutadania curiosa acudeixen als arxius per buscar informació sobre el passat de la seua ciutat, dels seus avantpassats o de com ha evolucionat un determinat barri o zona. Allò que es troba en aquests arxius sovint no es pot obtenir d'altres fonts, i la seua pèrdua seria irreparable. Per això, la conservació d'aquests documents és clau per mantenir la riquesa històrica del municipi.

A més a més, els arxius municipals tenen un paper essencial, entre altres, en la preservació dels drets ciutadans. Els arxius, no únicament resolen curiositats històriques, sinó que poden ser també útils en el present: actualment, en un món altament digitalitzat, on les noves tecnologies controlen regularment el nostre dia a dia, la informació pura i neutra s'ha convertit en un bé escàs. Aquesta problemàtica avança a un ritme frenètic i en moltes ocasions ens veiem determinats al dubte de no saber què fer. I no, els arxius municipals no són la panacea a totes aquestes adversitats que es presenten, però ells no ens poden mentir. Ells són fidels a la història.

4.2 L'Arxiu Municipal d'Estivella

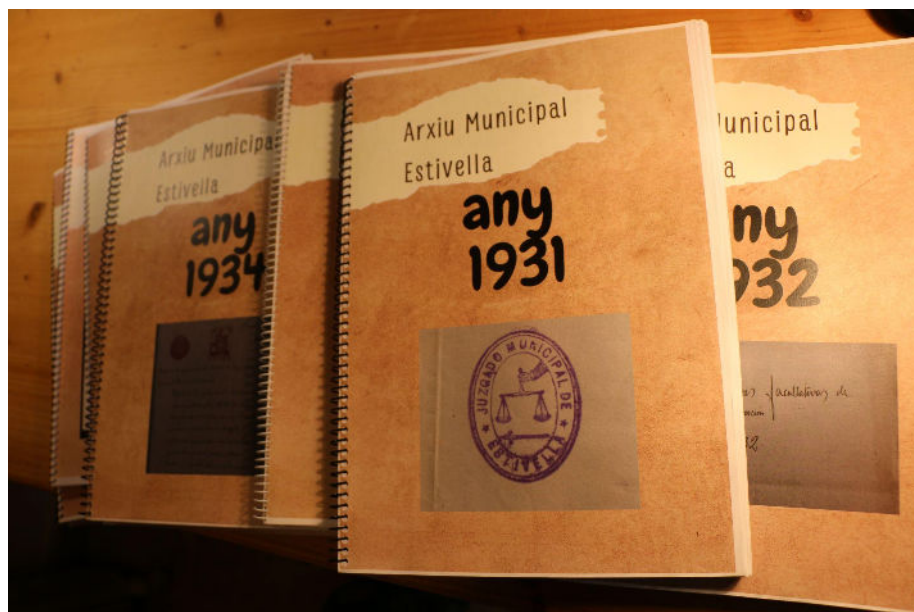
Menció a part mereix l'AME, no per la seua grandària o quantitat de documents, sinó perquè ha estat peça clau per a la realització d'aquest treball. L'arxiu es troba a l'actual Casa de la Cultura del poble i naturalment és a l'abast de

qualsevol poble interessat. És fàcilment accessible i es troba catalogat molt ordenadament, motiu pel qual la feina que hem hagut de fer s'ha reduït notòriament. Com hem argumentat anteriorment, és una font de recursos gegant la qual ens ha fet aprendre sobre el poble i alhora gaudir fent-ho. És per això que el treball, a més de tractar d'intentar ser historiogràficament rigorós, està escrit amb la passió i detall més absoluta, ja que està redactat en un ambient altament intel·lectual però també familiar com és l'arxiu municipal del poble particular.

4.3 Un element a divulgar.

Com marca un dels nostres objectius, aquest punt té una raó divulgativa total pel que fa als arxius municipals. Creiem que són necessaris per a totes les tasques abans esmentades i que aporten una funcionalitat irremplaçable a cada localitat. Mitjançant l'elaboració d'aquest punt, volem fer palpable aquesta proposta i fer la nostra aportació a aquesta difusió tan necessària.

En conclusió, els arxius municipals són un element clau per a la preservació de la memòria històrica, la protecció dels drets ciutadans i la transparència administrativa. Hem de fer el possible per garantir que aquesta riquesa documental siga accessible per a tothom i perdure en el temps, i ahí el perquè de la importància d'aquest punt.

Un dels principals fruits d'aquest treball serà la posada a disposició de la ciutadania de tots els expedients corresponents al període que transcorre entre el 1931 i el 1939, tant en format digital com en format paper.

5. LA JUSTÍCIA SOCIAL I LA FIGURA DEL JUTGE MUNICIPAL

Durant el pas dels segles, la justícia social ha estat un concepte clau en la búsqueda per construir una societat igualitària. En aquest context, al segle XIX emergeix una figura nova per desenvolupar-la i dur-la a pràctica diàriament: el jutge municipal, també conegut i anomenat com a jutge de pau. Al llarg d'aquest punt, descobrirem què és, les seues funcions, tasques, història o evolució, entre altres.

5.1 Definició

Per poder entendre millor el món al voltant del jutge de pau, cal fer la tasca de concretar la seua definició. Al DNV², trobem la següent entrada:

7. **jutge de pau** *m. i f. DRET* Jutge no professional dels municipis sense jutge de primera instància, que intervé en assumptes civils de poca entitat.

Com podem observar, sembla comprensible què és aquesta classe de jutge: es tracta de la figura judicial, però no lletrada, encarregada dels afers menors en una localitat on no hi ha un jutjat de primera instància.

5.2 A saber sobre la justícia de pau

Per poder saber alguna cosa més sobre la justícia de pau a part de la seua definició, a continuació exposarem alguns trets que ens ajudaran a entendre la seua raó de ser.

Al llarg de la història trobem figures paregudes al jutge de pau que exercien funcions semblants a les seues. En primer lloc tenim els *adsertoris pacis* (Navarro Ojeda, 2012), de l'època visigòtica a la península ibèrica. D'altra banda, altres experts (Cobos Gavala, 1987) pensen que el precedent del jutges de pau són els alcaldes (*al-kadis*) i altres teories apunten a l'Anglaterra medieval amb el rei Ricard I d'Anglaterra i els seus "mantenidors de pau" (*keepers of the peace*).

Tot i que els *adsertoris pacis* són els més antics cronològicament i els *keepers of the peace* tenen la denominació més pareguda, la tesi de què els alcaldes són els

² Diccionari Normatiu Valencià, 2014, definició 7.

preceptors dels jutges municipals és la que cobra més força i que sembla més encertada i acurada històricament.

La justícia de pau té una història molt complexa, la qual hem hagut de resumir en les següents línies: la primera volta que escoltem el nom de “jutge de pau” a Espanya és al 1855. Els jutjats de pau foren instruits al Real Decret del 22 d'octubre per a regular casos que no superaren els 600 reals³. Tot i així, abans de la seua entrada en vigor l'1 de gener de 1856, s'havia de crear i regular l'òrgan jurídic dels mateixos.

La seua finalitat principal era la de alleugerir els alcaldes de càrrega judicial i poder aconseguir una més pura separació de poders -concepte liberal que resonà a tota Europa gràcies a la Revolució Francesa-, idea incorporada a la Constitució Espanyola de 1812. Durant l'època espanyola coneguda com el Bienni progressista (1854-1856), es va posar de manifest aquesta necessitat i per això es va dur a terme la implementació de la justícia de pau.

Des d'aquest moment fins al 1985, any de la seua última llei, han patit moltes i nombroses reformes, que han variat les seues funcions, competències o les seues formes d'elecció. Totes elles han intentat millorar els defectes de la justícia de pau, que van des de la politització dels jutges fins a el caos generat arran les seues competències. Les principals reformes, que queden bibliografiades a continuació, han estat al 1870⁴, al 1907⁵, al 1944⁶ i la darrera, al 1985⁷.

És també interessant analitzar el procés d'elecció dels jutges de pau, que s'especifica a les esmentades lleis però que, únicament al 1931, va tindre una excepció: van ser elegits popularment, tret que confirmarem amb l'anàlisi exhaustiu de l'arxiu municipal.

³ Real Decret 1034 de 1855. [Ministeri de Gràcia i Justícia]. De la creació i regulació dels jutges de pau. 22 d'octubre de 1855.

⁴ Llei Orgànica del Poder Judicial de 1870. Sobre l'organització del poder judicial a Espanya. 15 de setembre. BOE-A-1870-7297.

⁵ Llei del Ministeri de Gràcia i Justícia de 1907. Sobre la reforma de la justícia municipal. 7 d'agost de 1907. Gaceta de Madrid, núm. 219.

⁶ Boletín Oficial del Estado 1944. De la necesaria reforma sobre la justícia de paz. BOE-A-1944-7025.

⁷ Boletín Oficial del Estado 1985. Sobre la organización del poder judicial. BOE-A-1985-12666

6. EL CAS D'ESTIVELLA

Com s'ha esmentat anteriorment, aquest treball està fortament relacionat amb el municipi d'Estivella. Així com la part anterior estava enfocada a aprofundir sobre els coneixements al voltant de la justícia municipal, la raó de ser d'aquesta és descobrir i conèixer el poble d'Estivella generalment: la seua geografia, algunes dades rellevants o un repàs breu sobre la seua història.

6.1 Localització i entorn

Estivella és un xicotet municipi, d'uns 20 km², situat a la província de València, concretament a la comarca del Camp de Morvedre, i que té al voltant de 1400 habitants. És travessat pel riu Palància, i està sota el bell cor de la serra Calderona. A pesar d'estar prop de la costa, compta al seu terme municipal amb la muntanya del Garbí, que es troba a uns 600 metres dalt del nivell del mar.

Estivella també destaca pel seu entorn natural. Els sòls tenen un gran valor i per aquesta raó alberga comunitats vegetals diferenciades i de gran valor botànic. Algunes espècies de gran rellevància han motivat la declaració d'algunes zones del terme com a “microreserves de flora”, com és el cas del Puntal de l'Abella.⁸

6.2 Breu història⁹

Els primers testimonis de poblament són d'èpoques prehistòriques com s'ha pogut provar amb diverses troballes al terme. Posteriorment, s'han trobat restes iberes (jaciment del Sabató) també en la partida de Beselga d'una forma testimonial.

Estivella presenta també un ampli llegat de l'època romana, com l'aqüeducte “Els Arcs”, tot i que la fundació del poble és d'origen musulmana.

Des del 1248, primera data on apareix habitat, diversos senyors han posseït la població, desde nobles, fins a barons i aristòcrates. Fou al 1835 quan s'abolix el senyoriu i en 1870 els successors del baró vengueren les darreres propietats.

⁸Ajuntament d'Estivella (3 de gener de 2025). Dades d'interés.

<https://www.estivella.es/va/pagina/dades-dinteres>

⁹Mesa i Reig, L. (s.d). *Estivella com a punt de referència*, pp. 16-17

La història contemporània del poble passa per un primer període caciquil fins que pateix un fenomen de democratització constant fins els nostres dies.

6.3 Idiosincràsia estivellenca¹⁰

Estivella ha estat, és i serà un poble de llauradors. El principal recurs econòmic de la població és l'agricultura i la superfície cultivada és del 45% de la seua totalitat. Això fa que una gran part de la població treballa a l'horta. Entre els cultius destaquen la garrofa, l'ametlla, l'oliva i els cítrics. Aquests últims són pràcticament la base de la economia local.

¹⁰ Mesa i Reig, L. (s.d). *Estivella com a punt de referència*, pp. 10-15

7. CONTEXT HISTÒRIC

La funció d'aquest apartat és la de poder entendre el clima en el qual es trobava tant l'Estat Espanyol com el municipi d'Estivella, i quin fou l'entorn que propicià els esdeveniments que ocorregueren. Així doncs, diferenciarem dos conjuntures paral·leles que ensems marquen dits fets: el context nacional espanyol i el context local propi d'Estivella.

7.1 Context nacional¹¹

Durant els sis anys previs a la República, l'Estat Espanyol va estar regit per una dictadura encapçalada pel general Miguel Primo de Rivera, qui va dimitir el 28 de gener de 1930. Posteriorment, els successius governs de Berenguer i Aznar, nomenats pel rei Alfons XIII en l'últim intent de restauració borbònica abans de la ja quasi inevitable proclama de la República, no aconseguiren restablir un ordre constitucional capaç d'assegurar la pervivència de la monarquia.

Així doncs, el 12 d'abril de 1931 es celebraren eleccions convocades pel Govern d'Aznar les quals s'interpretaven pràcticament com un plebiscit entre monarquia i república.

La victòria dels republicans a la major part de les capitals de província fou considerada un triomf indiscutible i la bandera tricolor onejava a totes les façanes dels ajuntaments a les poques hores: la República fou vencedora i així es ratificà amb la seua proclama el 14 d'abril a Eibar. Acte seguit, es formà un govern provisional presidit per Niceto Alcalá-Zamora, que constrenyí Alfons XIII a abandonar el país.

En juny del mateix any es celebraren eleccions a les corts constituents, on resultaren elegits el mateix Niceto Alcalá-Zamora i Manuel Azaña com presidents de la República i del Govern respectivament. Començava la primera etapa de la II República: el bienni reformista.

Aquesta primerenca fase és coneguda pel seu avanç en temes politicosocials inèdits fins el moment: sufragi universal femení i reformes militar, agrària,

¹¹Fernández Ros, J. M. ; León Navarro, V. ; Ramírez Aledón, G. (2023). *Historia de España Contemporánea*. Editorial Santillana.

religiosa i social, aquesta última ambiciosa en l'educació pública, mixta i gratuïta.

No obstant això, aquestes mesures van trobar una forta oposició dels sectors conservadors, l'Església, els grans propietaris terratinents i una part de l'exèrcit, generant tensions socials i polítiques, que, sumades a la crisi econòmica que patia Europa (Gran Depressió), dificultaren la posada en marxa d'aquestes mesures. A aquest respecte, el període no va estar exent d'inestabilitat política, puix que a més va patir un colp d'estat fallit pel general Sanjurjo el 10 d'agost del '32.

Les eleccions tardorenques van donar com a resultat la victòria de la Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA) i el Partit Republicà Radical. L'èxit d'aquestes forces es va caracteritzar per un gir conservador en la política espanyola, revertint moltes de les reformes progressistes. El nou president fou Alejandro Lerroux i els seus capgiraments en els avanços socials anteriors provocaren la polarització de la societat espanyola.

El bienni conservador també va veure l'augment del conflicte catalano-espanyol, amb la proclamació de l'Estat Català per Lluís Companys l'octubre de 1934, que va ser ràpidament sufocat pel govern central. La Generalitat de Catalunya va ser suspesa i molts dels seus líders van ser també empresonats.

La incapacitat del govern conservador per gestionar les tensions socials i polítiques, juntament amb la seua repressió dels moviments progressistes i amb certs escàndols de corrupció que brollaren en el si del Govern, van conduir a un clima d'inestabilitat i violència que es va veure determinat a ser amainat amb uns nous comicis. En conseqüència, es celebraren eleccions al febrer de 1936. Manuel Azaña creà la formació política Frente Popular que va ser la clara vencedora de les eleccions del '36.

De nou, Manuel Azaña fou nomenat president i l'actual govern va intentar reprendre les reformes socials i polítiques que quedaren suspeses amb el govern de Lerroux. El punt d'agitació social, descontent i conflictivitat del país era crític. Aquesta efervescència comuna portà a diversos assassinats per part del dos bàndols: el 12 de juliol del mateix any, José Castillo, militant socialista, fou

mort i com a resposta un dia després José Calvo Sotelo, Secretario General de Renovación Española, apareixia assassinat.

El brou de cultiu estava present perquè, decidits a retornar a “Una España Grande y Libre”, els militars Emilio Mola i Francisco Franco realitzaren un alçament militar al juliol del mateix any que, després del seu fracàs, fou el causant de la Guerra d'Espanya.

El desenvolupament de la guerra fou complex, un conflicte bèl·lic triennal que acabà amb la victòria nacional i l'escomençament de la dictadura del general Francisco Franco. Una etapa gris, plena de violència i on la població republicana s'hi va veure obligada a combatre contra el bàndol sublevat, que amenaçava directament la democràcia. La seua derrota fou la fi de la II República espanyola.

7.2 Context local¹²

El 14 d'abril de 1931 es proclamava la Segona República a Espanya. Tot i l'alegria a moltes ciutats, a Estivella la jornada fou completament rutinària. Les eleccions municipals del 12 d'abril no tingueren lloc al poble, ja que el nombre de candidats coincidí amb el de regidors, segons l'article 29 de la llei electoral. Així es formà automàticament un ajuntament de perfil conservador.

No obstant això, el govern republicà reorganitzà els ajuntaments segons l'afiliació política, i Estivella passà a mans del partit blasquista. Enrique Sebastià cedí l'alcaldia provisional a José Renau. La gestora provisional (abril-juny de 1931) funcionà amb tranquil·litat, adaptant-se a la nova situació i mostrant una voluntat regeneradora.

El 31 de maig tingueren lloc eleccions municipals. Guanyà el PURA (blasquista), tot i el suport governamental al partit dretà DRL. Bautista Mateu fou alcalde, però dimití al setembre per salut, i fou substituït per Cipriano Gamón. El nou govern inicià reformes: escola laica, reducció de funcionaris i secularització del cementiri. Amb el temps, però, el govern local es distancià del central per qüestions agrícoles i comercials, especialment per la crisi de la taronja valenciana.

¹² La informació respecte a aquest apartat s'ha extret exclusivament de: Blasco i Soriano, Renau i Mateu. (1991). “ESTIVELLA 1931-1936, HISTÒRIA MUNICIPAL (II).”, Ajuntament d'Estivella.

Amb el triomf de la dreta el novembre de 1933, començà el bienni conservador. A Estivella, aquest període (conegut localment com “el bienni gris”) es caracteritzà per la inactivitat política. No canvià l'alcalde, però l'Ajuntament es dividí en dos blocs: un de conservador (amb DRV i part dels blasquistes) i un de progressista (amb blasquistes dissidents i la DRL). El govern dretà mantingué la majoria, aprofitant l'abstenció de l'esquerra, i només impulsà projectes menors com un nou llavador i la venda de terrenys per construir escoles.

El gener de 1936, Cipriano Gamón dimití per manca de suport. El nou alcalde provisional fou José Mateu Climent. El febrer, el governador civil substituï el consistori per una Comissió Gestora vinculada al Front Popular. Aquesta nova gestora, dominada per Esquerra Republicana, representava millor el vot popular i es mostrava més radical.

S'enfrontaren a la Guàrdia Civil, demanant la reducció del seu nombre, i intensificaren les mesures laiques: intentaren desallotjar les monges per fer escoles públiques, tot i que finalment ajornaren la decisió. També controlaren el preu del pa i mostraren preocupació per la situació social.

El juliol de 1936, una nova gestora amb membres del PSOE i ERC assumí el poder. Reflectia l'auge de les classes treballadores locals (jornalers, obrers i llauradors). Només celebraren un ple abans del 18 de juliol, data prevista per al següent, però aquest no es pogué fer: aquell mateix dia esclatava la rebel·lió militar. El secretari del consistori certificava que el poble estava pendent de les ordres del govern civil. Així, la República reformista moria, i començava la guerra civil.

8. EL JUTJAT DE PAU A ESTIVELLA A LA SEGONA REPÚBLICA

8.1 Aproximació a la societat estivellenca durant la II República

Després de la recerca d'informació feta fins ara, arribem al que és considerat el gruix del treball, el qual té com a principal objectiu respondre a la següent pregunta: com era la societat estivellenca durant la segona república a través de la figura del jutge municipal. La tasca anterior de contextualització de tots els camps d'estudi (arxius municipals, justícia de pau, municipi d'Estivella i II República) ens ha proporcionat tot el saber perquè seguidament pugam endinsar-nos al si de la història d'Estivella, investigar sobre ella, i mitjançant l'estudi dels expedients extreure finalment les conclusions pertinents.

Per a fer-ho, hem considerat oportú examinar la part de l'arxiu objecte del nostre treball d'una manera dualista: una anàlisi externa i una altra interna. D'aquesta manera, podrem redactar un treball més complet, abordant diferents punts de vista i oferint un estudi més profund i detallat.

La nostra font bibliogràfica per a aquest punt, com ja ha estat mencionat, és l'arxiu municipal del poble d'Estivella. El recurs digital que presenta l'AME és el catàleg "*De la Documentació Municipal anterior a 1800 al catàleg de 1900 a 1939*", escrit per Lluís Mesa i editat per l'Ajuntament d'Estivella. Aquest document recull la catalogació de l'AME en les diferents seccions i anys, i és a partir del qual hem començat la nostra investigació. L'AME s'estructura en les següents seccions:

- I. Documentació General
- II. Eleccions
- III. Economia i Hisenda
- IV. Jutjat de Pau
- V. Agricultura, Ramaderia i Recursos Naturals
- VI. Obres Públiques i Urbanisme
- VII. Sanitat
- VIII. Educació
- IX. Exèrcit i Ordre Públic
- X. Padrons i Censos

CLASSIFICACIÓ DE LA DOCUMENTACIÓ DE L'ARXIU HISTÒRIC MUNICIPAL (SEGLES XVIII-XIX)

I. DOCUMENTACIÓ GENERAL	IV. JUTJAT DE PAU
I.1. Documentació municipal I.1.1. Normes i ordenances de l'administració I.1.4. Lletres i butlletins I.1.5. Bans municipals I.1.7. Multes I.2.3. Actes municipals I.5.3. Eixides de documents	IV.3. Documentació diversa: judicis, expedients possessoris i registre civil
III. ECONOMIA I HISENDA	V. AGRICULTURA, RAMADERIA I RECURSOS FORESTALS
III.2. Hisenda III.2.02. Impostos sequiatge III.2.03. Repartiments i llistes cobradores III.2.04. Cadastre III.2.06. Altres contribucions III.2.07. Impostos sobre indústria i comerç III.2.12. Taxes sobre consum, peses, arbitris i arrendaments de consum III.2.14. Subhasta de carn i escorxador III.2.20. Impost de la sal III.2.21. Impost de vi, oli i aiguardent III.4. Economia III.4.02. Pressupostos. Ingressos i despeses. Factures III.4.03. Depositària i cabdals. Comptes i arqueig	V.1.2. Regadiu
	VIII. SANITAT
	IX. EDUCACIÓ
	XI. EXÈRCIT I ORDRE PÚBLIC
	XII. PADRONS I CENSOS
	XII.2. Censos
	XII.3. Padrons i comissió urbana
	XII.6.5. Cèdules personals
	XIII. ELECCIONS
	XV. OBRES PÚBLIQUES

Portada de “De la Documentació Municipal anterior a 1800 al catàleg de 1900 a 1939”, que mostra la divisió i les seccions de l'AME.

De totes les seccions vam triar l'anomenada com “Jutjat de Pau”, identificada també com a IV.3. I dins d'aquesta s'han triat els anys corresponents al període històric de la II República espanyola, que es comprén entre els anys 1931 i 1939.

El primer que vam fer fou digitalitzar tots els expedients objecte del nostre estudi i vam editar un quadernet amb totes les fotografies dels documents per cadascun dels anys.

En aquest punt és important tindre clar com anem a referir-nos als expedients. Per a poder citar cada expedient indicarem el seu nombre de classificació entre parèntesi. Presenten la següent estructura: (23.104.006.1931) que es correspon a (caixa on es troben. classificació antiga. classificació actual. any d'expedició). De vegades podrà anar tot seguit del títol de l'expedient en cursiva als casos que ho requerisca.

A l'annex s'hi troba una reproducció del catàleg de la secció del jutjat de pau de l'AME dividida entre els anys republicans, perquè es puguin comprovar totes les cites i comentaris dels expedients citats.

8.2 Anàlisi externa

L'anàlisi perifèrica dels documents s'ha dut a terme basant-se únicament en l'índex de l'arxiu (Annex). El diagnòstic extern estudiarà la forma de l'arxiu: nombre de documents, títols, classificació per anys, etcètera.

Al llarg del període republicà, l'AME a la secció de Jutjat de Pau presenta 180 documents, dividits, és clar, en 9 anys (1931-1939). Cal esmentar també el que ens mostra la font en la qual basem aquesta anàlisi. El catàleg de l'arxiu mostra la data, el títol, la secció, la classificació i les pàgines que presenta cada expedient.

Farem l'anàlisi externa analitzant dos aspectes: els títols dels expedients i la quantitat dels mateixos.

8.2.1 Al voltant dels títols

A partir del títol podrem apropar-nos i descobrir tres aspectes fonamentals de l'objecte d'estudi, en el nostre cas l'arxiu del jutjat de pau d'Estivella. En primer lloc, la temàtica de la qual tracten els expedients. En segon lloc, les funcions del jutge de pau i finalment l'època a la que es refereixen.

8.2.1.1 La temàtica.

El tret que més destaca és la temàtica de la majoria de documents. Per exemple: *Denúncia contra Miguel Dutrús relativa a compra de cítrics* (22.182.052.1931), *Juí Verbal de Faltes contra Alberto Correcher per pastar el ramat sense permís* (23.104.012.1931), *Autorització paterna de José Dasí al seu fill perquè pugui viatjar a França com a jornaler agrícola* (23.157.027), etcètera.

És fàcilment deduïble que l'agricultura i la ramaderia eren les activitats d'ofici predominants a Estivella. Durant la II República ja havia calat el sistema industrial a Espanya, però l'activitat fabril es concentrava en les grans ciutats. A causa d'un èxode rural, molta població resident als pobles va haver d'anar-hi buscant feina. No obstant, els municipis menuts continuaven dedicant-se a activitats tradicionals.

La justícia municipal, comprensiblement, estava a l'ordre del dia i tractava assumptes agraris constantment. Encara que no tots els títols indiquen la causa

de la denúncia o el motiu del judici, podem afirmar que un gran percentatge dels documents de confrontació eren per temes relatius al camp. La conclusió és ben clara: Estivella era clarament un poble dedicat a la activitat agrària, ramadera i al treball del camp.

8.2.1.2 Les funcions

Altra característica que podem inferir dels títols són les funcions del jutjat municipal. S'ha fet una anàlisi al llarg de tot l'índex examinant, resumint i estudiant el que s'esmenta i, considerant-se oportuna, s'ha realitzat una classificació de les seues funcions. Això ens permetrà després obtenir dades quantitatives i uns percentatges de cadascuna de les agrupacions per poder realitzar comparatives i anàlisis creuades.

Hem decidit classificar els expedients des d'un punt de vista conceptual i temàtic en les següents categories:

- 1.-Registre civil (certificats de naixement, matrimonis, i defuncions)
- 2.-Documents de confrontació (judicis de faltes, actes de conciliació, denúncies, demandes, etcètera)
- 3.-Expedients possessoris i qüestions relacionades amb les propietats immobles
- 4.-Cartes, comunicacions i altres
- 5.-Actes de consentiment
- 6.-Altres, on s'incorporen la resta de documents sense categoria pròpia

Funcions del jutge: En primer lloc, podem veure la seua funció mediatra: rep denúncies i demandes i duu a terme juís de faltes i actes de conciliació. En segon lloc, apreciem també la seua funció civil: signa expedients possessoris, actes de consentiment o certificacions de naixements i morts. Per últim, observem també la correspondència que manté amb altres jutjats de la zona (Sagunt i Torres Torres), tret que ens indica que la justícia municipal tenia també cert component comarcal.

8.2.1.3 L'època.

Finalment, a través dels títols podem apreciar l'època en la que foren escrits alguns dels documents. La II República fou un període on esdevingueren diferents contextos que afavoriren avanços polítics i socials, i podem trobar aquests trets a l'encapçalament o la temàtica de certs documents. Un dels

aspectes on la societat espanyola va progressar durant la República foren els drets laborals.

En l'any 1933, a Estivella tingué lloc una vaga promulgada per la *Sociedad Obrera de Oficios Varios* contra un patró de la zona, i el jutge de pau va haver de tramitar unes diligències contra ell. Ho plasmen així els següents documents: *Diligencias que se tramitan por esta alcaldía para comprobación de una denuncia presentada por el Delegado de la Sociedad Obrera de Oficios Varios contra el patrono D. Hipólito Gamón Moya* (24.248.002.1933) i *Diligencias que se tramitan en esta alcaldía en virtud de declaración de huelga parcial presentada por la Sociedad Obrera de Oficios Varios de esta localidad para el día 12 de enero de 1933* (24.248.003.1933).

Si bé la República fou pionera respecte als drets laborals que parlàvem, no va assolir un progrés total; quedaven encara injustícies per arreglar, una d'aquestes, el treball infantil.

En l'any 1932, entre altres, trobem dos documents titulats pràcticament de la mateixa manera: *Comparecència de Benjamín Gálvez Oliver per a autoritzar el seu fill menor Benjamín Gálvez Bover de 13 anys a realitzar treballs industrials* (23.220.033) i *Comparecència de Rafael Martínez Mancho per a autoritzar el seu fill Benjamín Martínez Domingo de 13 anys a realitzar treballs industrials* (23.220.034). Com podem apreciar, xiquets de 13 anys ja eren obligats per la família a treballar com un adult més. A l'època, el treball infantil era necessari perquè les economies domèstiques pogueren sobreviure. Tanmateix, en aquests casos, s'autoritza paternament el treball industrial. Potser el treball al camp, tan característic d'Estivella, era parcialment sostingut pels infants que no tenien més remei que feinejar durant llargues hores i dies.

8.2.2 Al voltant del nombre de documents

Per fer l'anàlisi quantitativa tindrem en compte l'apartat de les funcions dels jutges. Com ja hem esmentat, el jutjat municipal tenia diverses funcions a banda de les relatives a la mediació: encarregar-se dels certificats de defunció, de matrimoni, del registre civil i altres.

Hem classificat la totalitat dels 180 expedients segons es corresponen amb cadascuna de les funcions abans esmentades. Un total de cinc a més d'una secció "d'altres" on hem col·locat tots aquells expedients amb singularitats. El resultat quantitatiu d'aquesta classificació queda reflectit en el següent quadre, on trobem per cada any estudiat i en global les quantitats d'expedients corresponents a cada secció i el percentatge que açò suposa respecte al total.

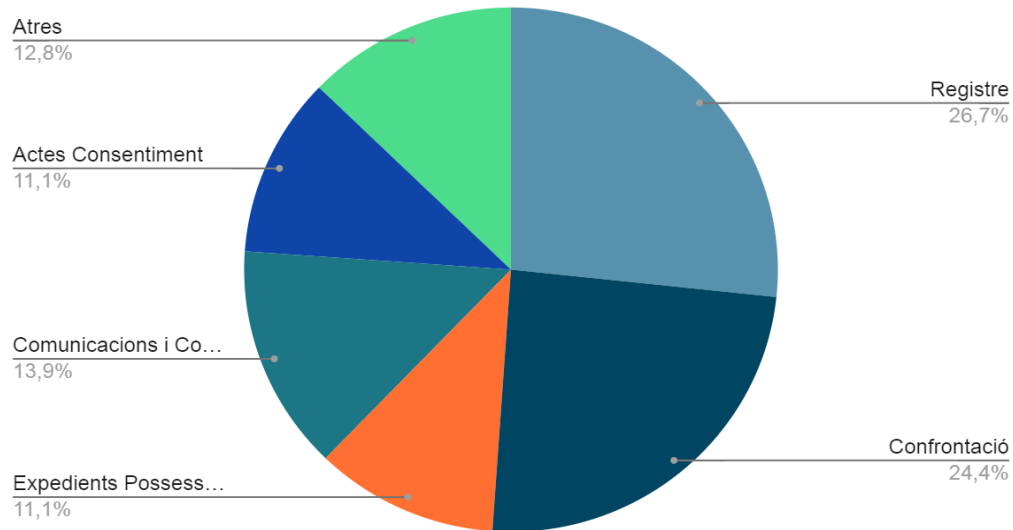
DADES ELS EXPEDIENTS DE LA SECCIÓ "JUTJAT DE PAU" DE L'AME

	Registre		Actes de consentiment		Expedients Possessoris		Confrontació		Comunicacions Convocatòries		Altres		Total	
1931	1	3,1%	3	9,4%	4	12,5%	7	21,9%	12	37,5%	5	15,6%	32	100%
1932	6	24%	3	12%	7	28%	5	20%	1	4%	3	12%	25	100%
1933	9	30%	1	3,3%	3	10%	8	26,7%	6	20%	3	10%	30	100%
1934	7	18,4%	5	13,2%	3	7,9%	17	44,7%	3	7,9%	3	7,9%	38	100%
1935	3	23,1%	0	0%	2	15,4%	4	30,8%	1	7,7%	3	23,1%	13	100%
1936	6	54,4%	1	9,1%	1	9,1%	2	18,2%	1	9,1%	0	0%	11	100%
1937	7	50%	3	21,4%	0	0%	1	7,1%	1	7,1%	2	14,3%	14	100%
1938	8	50%	4	25%	0	0%	0	0%	0	0%	4	25%	16	100%
1939	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%
TOTAL	48	100%	20	100%	20	100%	44	100%	25	100%	23	100%	180	100
	26,7%		11,1%		11,1%		24,4%		13,9%		12,8%		100%	
	48,9%						24,4%		26,7%					

8.2.2.1 Resultats agregats totals

Els percentatges de la gràfica a continuació són respecte a 180 (el 100%), que és el nombre de documents que presenta la secció de jutjat de pau de l'AME entre els anys 1931 i 1939.

Classificació temàtica expedients 1931-1939 AME

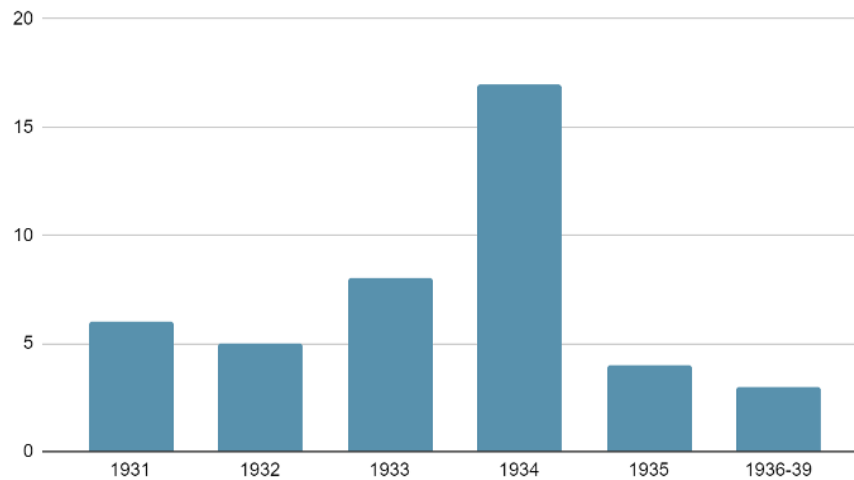
Com podem observar, una quarta part es dediquen a les funcions de confrontació (24,4%); una meitat a funcions civils (48,9%), és a dir, registre (26,7%), expedients possessoris (11,1%) i actes de consentiment (11,1%); i una quarta part entre comunicacions i altres (26,7%).

8.2.2.1.1 L'anàlisi de la funció d'expedients confrontació

Per la rellevància que tenen i la seua transcendència desenvoluparem amb més detall aquella funció que hem anomenat de confrontació, on incorporem els actes de conciliació, els judicis de faltes, les denúncies, les demandes i els exhorts. En definitiva aquells expedients que tractaven actes on el jutge tenia un paper conciliador.

Classificats per anys, els documents queden repartits de la següent manera:

Nombre de expedients de confrontació durant la República

D'aquest gràfic podem extraure algunes dades que poden donar lloc a una hipòtesi prou evident. Com es pot observar a la taula, els judicis al 1934 van arribar fins a 17, rècord en tota la República, i durant el període de la Guerra Civil, per exemple, els documents de confrontació són únicament 3.

En el cas de l'últim trienni republicà, sembla clar el perquè d'aquest nombre escàs: el transcurs de la Guerra al país. La por i el bel·licisme havien invadit tot el país i l'angoixa era palpable per tot arreu, de manera que la feina del jutge de pau va escurçar-se notòriament, sobretot en tasques moderadores. No obstant això, hi ha un títol veritablement interessant: *Denúncia de Fulgencio González Salguero, refugiat de guerra, pels maltractaments que li dona un tal Juan* (26.000.012). Si un refugiat de guerra, és a dir, una persona migrant al poble, denuncia a un habitant, pot significar una de les següents afirmacions: o que era un refugiat d'un municipi proper i que coneixia el funcionament de la justícia municipal i els seus serveis o que el foraster va ser comunicat per part d'alguna institució o veí d'aquesta via per a solucionar problemes menors i va decidir acudir-hi. De tota manera, ambdues opcions ens indiquen la bona salut i el paper necessari de la justícia municipal a l'època.

Les anteriors parts del treball, (en aquest cas 7. CONTEXT HISTÒRIC), ens han proporcionat el coneixement necessari perquè ara pugam contextualitzar aquesta gràfica: al 1934 començà el bienni negre republicà a nivell nacional i l'Ajuntament d'Estivella girà la seua activitat cap al conservadorisme. En

conseqüència, l'increment de la força de la Guàrdia Civil¹³ fou notori i queda clarament plasmat si observem l'activitat del jutge de pau. El nombre de judicis augmentà considerablement a causa de la política local, ja que molts guardes de camp al seu torn denunciaven actes il·legals més finament.

Per tant, podem hipotetitzar que la política estatal i/o local influïx, almenys des d'una visió superficial dels documents, en la vida municipal i en la justícia de pau, ja que el nombre de documents on el jutge és mediador varia significativament en diversos anys depenent de la conjuntura i ideologia del govern del moment.

8.2.2.1.2 Notes sobre altres funcions

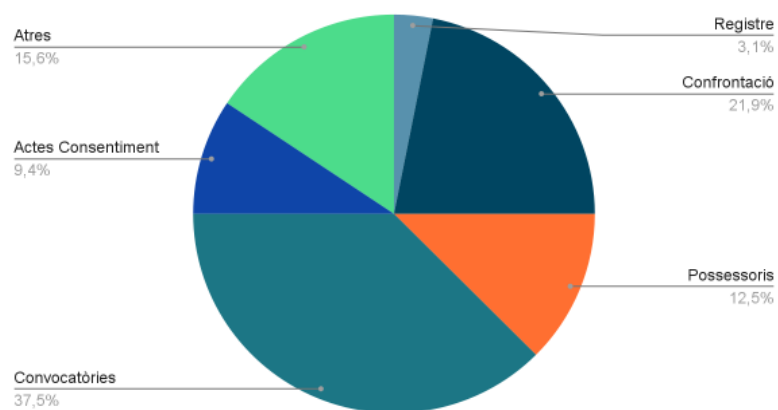
Continuant amb aquesta anàlisi quantitativa i global, i en concordància amb l'apartat que acabem d'analitzar, comprovem com a partir del '36 d'una banda desapareixen les funcions relacionades amb els expedients possessoris i d'altra les funcions del Registre Civil passen a suposar el 50% del treball del jutge.

8.2.2.2 Resultats per anys

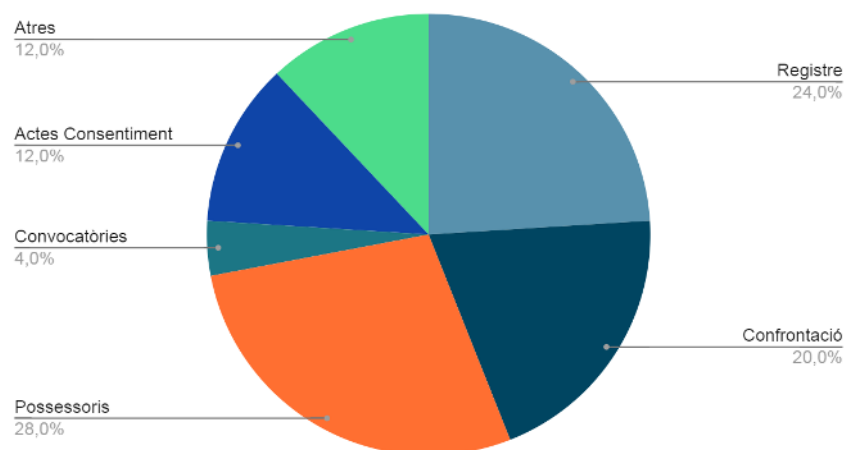
Hem considerat també oportú incloure unes gràfiques en les quals es relacionava el nombre de documents classificats per cadascun dels anys que s'inclouen en el període d'estudi. Els percentatges estan sobre el total dels documents de l'any. Amb aquests gràfics podem comprovar de manera més visual les evolucions que hem assenyalat anteriorment: tant l'evolució de les funcions de registre com les funcions civils en general i les de confrontació.

¹³Blasco i Soriano, Renau i Mateu. (1991). "ESTIVELLA 1931-1936, HISTÒRIA MUNICIPAL (II).", Ajuntament d'Estivella, pp. 185

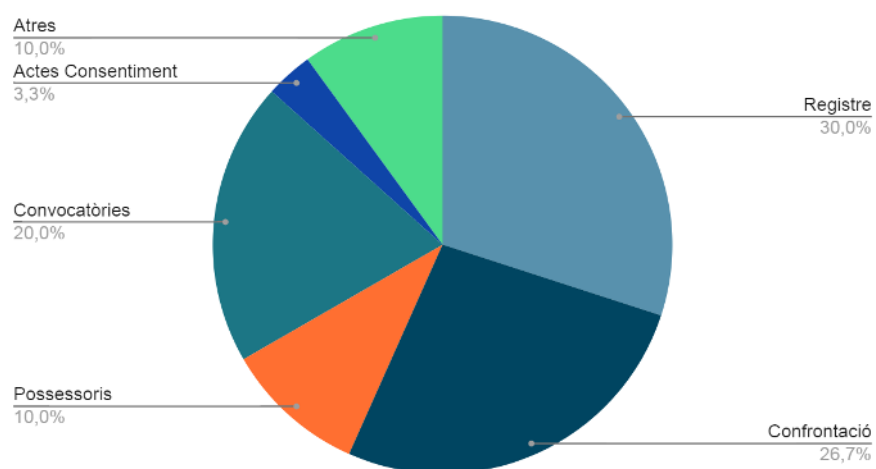
1931

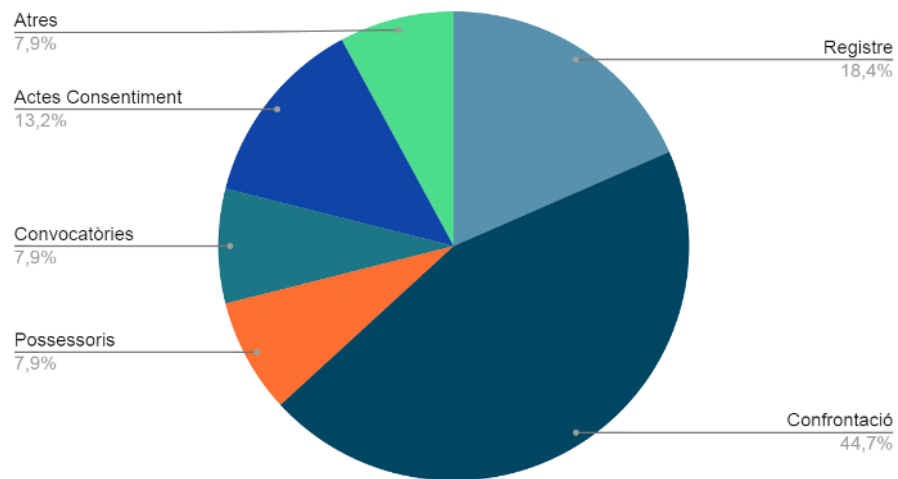
1932

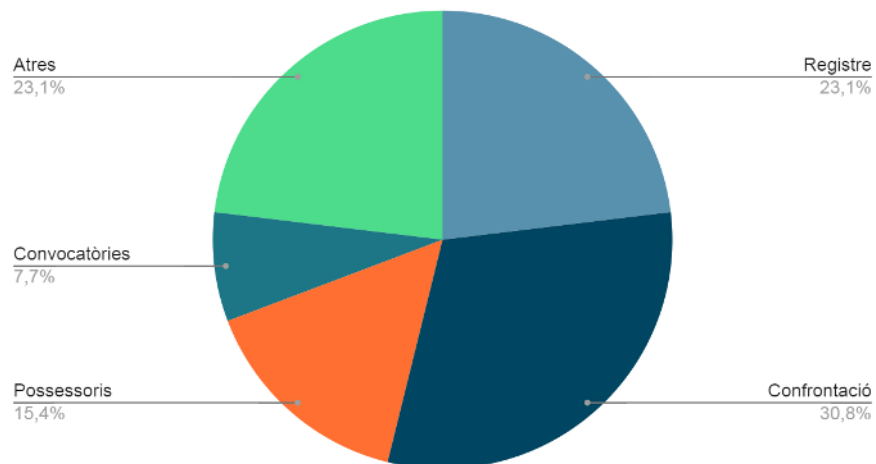
1933

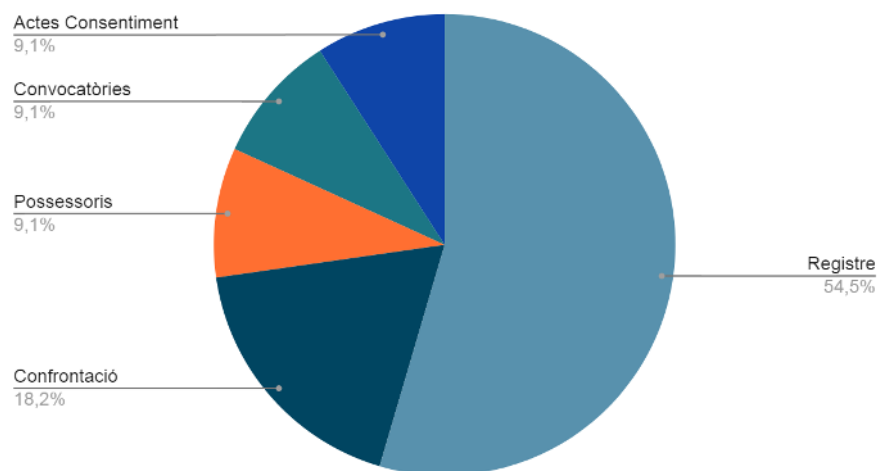
1934

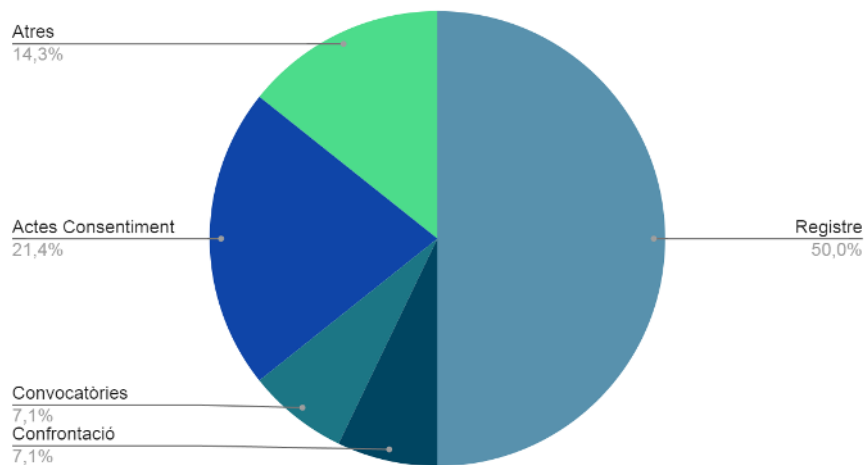
1935

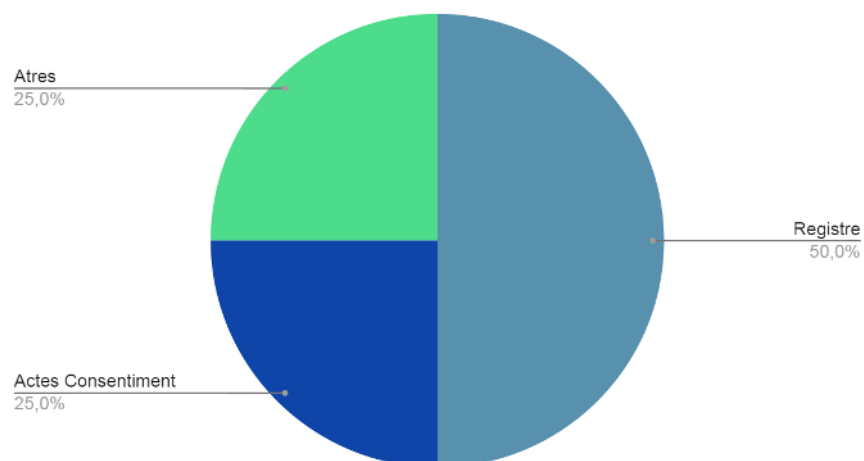
1936

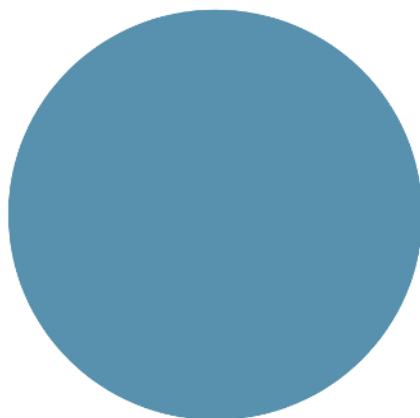
1937

1938

1939

A l'any 1939 sols trobem un expedient que inclou un recull de certificats de defunció, per això a l'any 1939 a l'AME el 100% es correspon amb funcions de

registre civil. Les conseqüències de la Guerra són molt paleses, i es fa senzill concloure perquè han desaparegut la resta d'expedients.

Així doncs, ja hem pogut observar diversos trets de la vida a Estivella durant la II República i del paper del jutge de pau en l'època. Analitzant-les amb detall i juntament amb l'anàlisi interna que es donarà a continuació, podrem configurar amb més detall com estava organitzada la societat estivellenca i quin paper jugava en ella la justícia municipal.

8.3 Anàlisi interna

A l'anàlisi interna s'examinarà el contingut dels mateixos. Serà en aquesta part del treball on finalment es treballarà amb la font primària directament, examinant individualment cada document per a poder obtindre més informació de la que ja hem pogut adquirir.

Com a conseqüència de la quantitat extraordinària d'expedients que s'hi disposa i la manca de temps i espai per a poder abordar tots els documents, hem triat els que hem pensat que eren més significatius i tenien rellevància per a la nostra investigació. Al seu torn, és complicat poder incloure-hi imatges de cada expedient per a la justificació de les nostres afirmacions, ja que el treball tindria una extensió desmesurada. Per aquest motiu, hem farcit les següents pàgines de tantes fotografies de documents com hem pogut perquè el lector pugui comprovar i gaudir de l'anàlisi observant part de la font directament. La citació dels documents es farà citant el seu nombre de catalogació i l'any d'expedició.

Hem considerat que la manera òptima de fer l'anàlisi interna era per temàtiques. És a dir, hi haurà un títol on s'exposarà la qüestió de l'epígraf i a continuació es desenvoluparà la matèria a tractar, que abarcarà tot el període republicà.

Tractarem les següents: de la natura dels jutges, de la justícia de pau com a eina social, de l'arribada de la II República, de la influència de l'Església, de la llengua, de les multes i dels càstigs, del treball i els avanços laborals, de la presència de la dona, de la intel·ligència del poble, de la vida d'un estivellenc i de l'arribada de la guerra.

L'ordre no és casual. Hem decidit començar per la figura dels jutges i acabar per l'arribada de la guerra que suposa una autèntica paràlisi en la vida del municipi.

8.3.1 De la natura dels jutges

Abans de començar amb aquesta parcel·la de l'anàlisi considerem important partir de la història concreta de les persones que han protagonitzat la història de la justícia de Pau del poble d'Estivella. És important conèixer i identificar aquells que han encapçalat els jutjats i han posat nom a les sentències i a les resolucions dels judicis.

Amb aquest fi mostrarem un quadre resum/síntesi d'aquells que han ocupat aquest càrrec al llarg del nostre període d'investigació. En aquest quadre podem observar la durada dels mandats, el nom concret dels jutges i les diferents formes d'elecció dels mateixos. Considerem els jutges de pau i els seus noms concrets com l'eix que vertebrarà aquest bloc i li farà de fil conductor.

TAULA DELS JUTGES MUNICIPALS A ESTIVELLA II REPÚBLICA

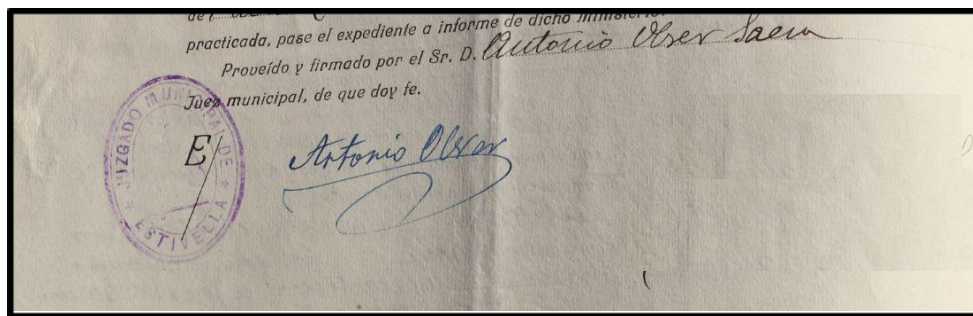
DURADA CÀRREC	NOM DEL JUTGE	FORMA ELECCIÓ	DOCUMENT/EXPEDIENT
Monarquia - 7 de Juny de 1931	Antonio Obrero Saera	No se sap	
7 de Juny de 1931 - 3 d'Agost de 1934	José Obrero Prats (Suplent: José Caudet Alegre)	Popular ¹⁴ (Unanimitat)	Comunicació: 23.104.018 Elecció: 23.104.009
3 d'Agost de 1934 - En principi fins a 31 de desembre de 1938	Antonio Mateu Vilanova (Suplent: Constantino Arnau Tortonda)	<i>Audiencia de este Territorio</i> ¹⁵ (Estivella)	Elecció: 25.123.001
En GENER DE 1937 els alcaldes prenen les funcions del registre civil dels jutges ¹⁶ (26.023.001)			
23 d'agost de 1937	Constantino Arnau Tortonda	Renúncia	26.153.011
11 de Desembre 1937 - Franquisme	Constantino Arnau Tortonda es ratifica com a titular (Suplent: Vicente Mateu Alegre) <i>** Firma José Obrero Prats ex Juez Municipal propietario del bienio anterior por incompatibilidad del que hace funciones de esta vacante</i>		26.153.029

¹⁴ Decret del 8 de maig de 1931. [Ministeri de Justícia]. De la nova forma d'elecció popular dels jutges municipals. Gaceta de Madrid, núm. 129.

¹⁵ Veure's nota a peu de pàgina núm. 15

¹⁶ Decret del 12 de gener de 1937. [Ministeri de Justícia]. De la retirada de competències del Registre Civil als jutges municipals. Gaceta de Madrid, núm. 12.

En temps d'Antonio Obrer Saera

Signatura original d'ANTONIO OBRER SAERA, jutge d'Estivella fins el 7 de juny de 1931. AME.

Com hem dit anteriorment, la data de partida de la nostra investigació és l'any 1931, l'any d'inici de la II República.

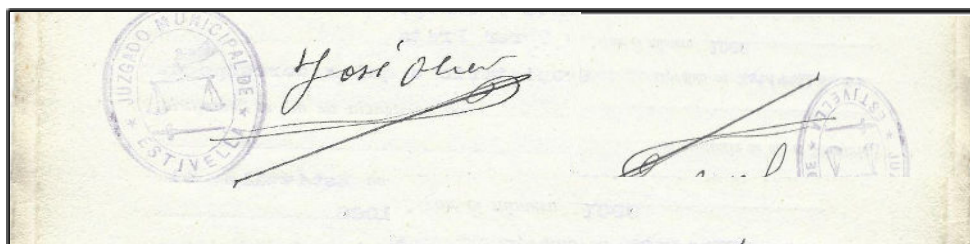
No obstant, de gener a abril del mateix any, encara operava la monarquia d'Alfons XIII al país. El jutge municipal d'Estivella durant aquest període (fins a l'elecció de nous jutges el 7 de juny de 1931) va ser Antonio Obrer Saera. No tenim constància de quan inicià el seu mandat.

Observem, en alguns dels expedients del primer trimestre de l'any (encara que no són del període republicà sí són de l'any 1931), com es nota encara la presència de la monarquia. Així el jutges de la comarca en els seus escrits, de manera diguem-ne natural, a vegades nomenen al rei en les seues comunicacions, notificacions o veredictes, com podem observar per exemple a l'expedient 23.104.012, òbviament de l'any 1931.

a los interesados en el mismo. Y para que tenga erecto lo por mí mandado en nombre de Su Magestad el Rey, (q.D. g.) le requiero y exhorto y en el mio le ruego y encargo que una vez reciba el presente exhorto se sirva aceptarlo y ordenar se practique la diligencia acordada mandando sea citado el mencionadl Alberto Correcher, para que comparezca el dia DIEZ DEL ACTUAL A LAS DOCE DE SU MANANA ante

Escrit del jutge municipal de Torres Torres dirigit al jutjat d'Estivella i datat del 6 de març de 1931. AME.

En temps de Jose Obrer Prats

The image shows a piece of aged, yellowed paper with a handwritten signature in dark ink. The signature is written in a cursive style and is flanked by two circular official seals. The seal on the left is more prominent and contains the text 'JUZGADO MUNICIPAL DE ESTIVELLA' around a central emblem. The seal on the right is partially obscured and less legible. The paper has some faint, illegible markings and a diagonal crease.

Signatura original de JOSÉ OBRER PRATS. Jutge d'Estivella des del 7 juny de 1931 fins el 3 d'agost de 1934 AME

Amb la República, i com ja s'ha explicat en un altre apartat, es va voler canviar la figura dels jutges que feien justícia als pobles i es va decidir que s'havia d'elegir per l'elecció popular, amb un intent d'apropar aquesta figura i donar-li major legitimitat.

Així ho podem comprovar a l'escrit de 20 de maig dirigit pel jutjat de Sagunt al jutge municipal d'Estivella (023.104.018 de 1931), on es pot llegir que:

Segons *el Decreto del Ministerio de Justicia* de 8 de maig (publicat en la Gaceta el dia 9 de maig) “*la designación de los Juez, Fiscal y Suplentes Municipales de ese pueblo, se verifique por libre elección de los vecinos mayores de veinticinco años que figuren en las listas electorales vigentes , en la fecha de la elección*”. I s'anuncia que les votacions seran el 7 de juny. Després dona totes les instruccions adients per celebrar les esmentades votacions, i diu: “*El elegido deberá tomar posesión a los dos día siguientes de su nombramiento, sin que constituya obstáculo el haberse formulado reclamaciones contra la elección.*”

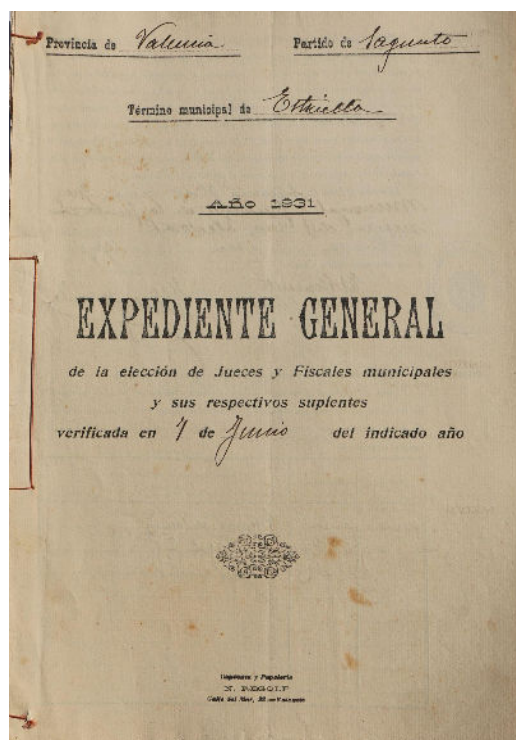
Després d'aquest escrit del 20 de maig de 1931 del jutjat de Sagunt en trobem altres dos escrits consecutius (o com diu el propi jutge de Sagunt “carta-orden”) dels dies 21 i 22 de maig que ens permeten comprovar els canvis que s'estan introduint com a conseqüència del nou règim polític. En la “carta-orden” del 21 de maig es comunica al jutjat d'Estivella com s'ha de fer a partir d'ara la fórmula de jurament o promesa que han de prestar tots els jutges i Magistrats, sense cap distinció. A saber:

"¿Juráis por Dios ó prometéis por vuestro honor administrar recta, cumplida é imparcial justicia y cumplir las Leyes y disposiciones que, referentes al ejercicio de vuestro cargo, emanen de la voluntad soberana del pueblo, hoy representada por el Gobierno provisional de la República española?".

Fragment de l'escrit dirigit pel jutge de Sagunt al Jutge d'Estivella 21 de maig de 1931 (023.104.018.1931). AME.

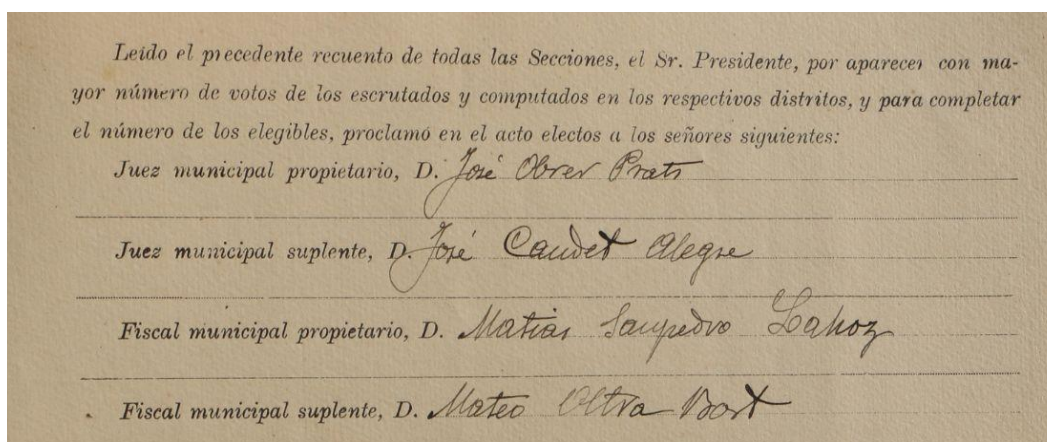
En l'escrit de 22 de maig el jutge de Sagunt té la intenció de deixar clar que totes les referències dels anteriors escrits anaven dirigides també als Fiscals i als suplents, tant dels jutges, com dels propis fiscals.

A l'AME hem tingut la sort de trobar tot l'Expedient complet (23.104.009.1931) de les eleccions de Jutges i Fiscals municipals que van tindre lloc el 7 de juny de 1931 a la localitat d'Estivella. En ell podem contemplar el decret, la convocatòria, les diferents diligències i providències, el llistat del cens, l'acta de la votació i l'acta de l'escrutini.

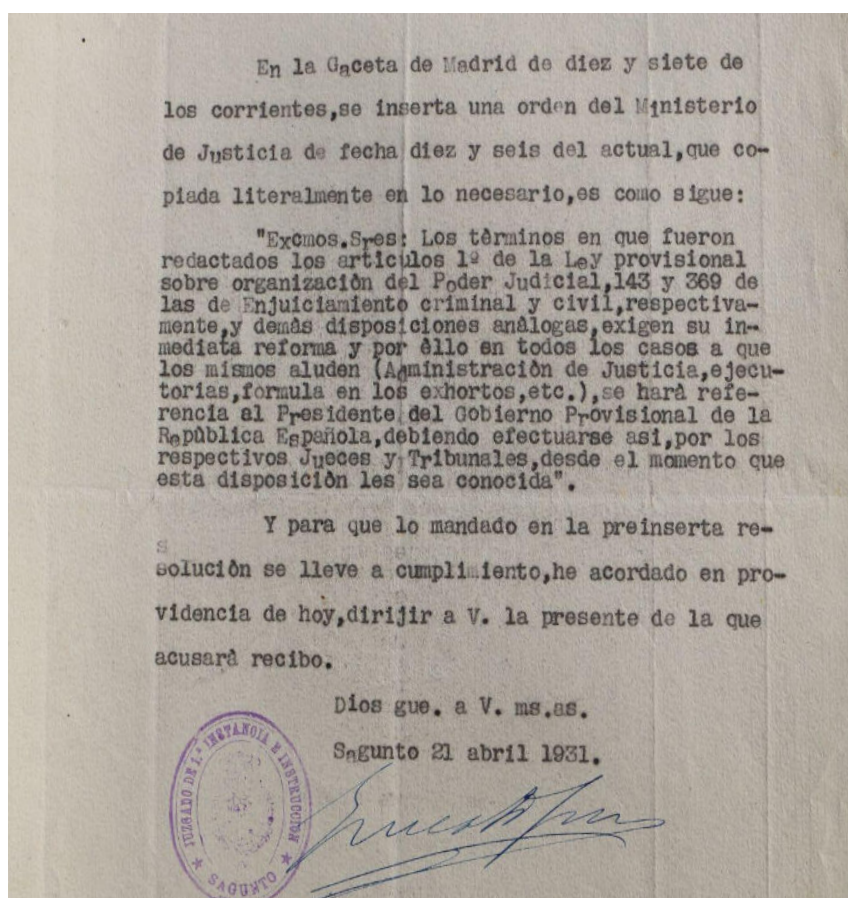
Portada de l'expedient general del procés establert al Decret de 8 de maig de 1931 del Ministerio de Justicia celebrat al municipi d'Estivella. Consulta completa a l'Annex (023.104.019.1931). AME.

Així, acudiren a votar a les urnes 161 dels 439 varons del poble que tenien la possibilitat d'anar-hi, i van elegir, per unanimitat, al nou jutge del poble: José Obrer Prats (23.104.009 del 1931).

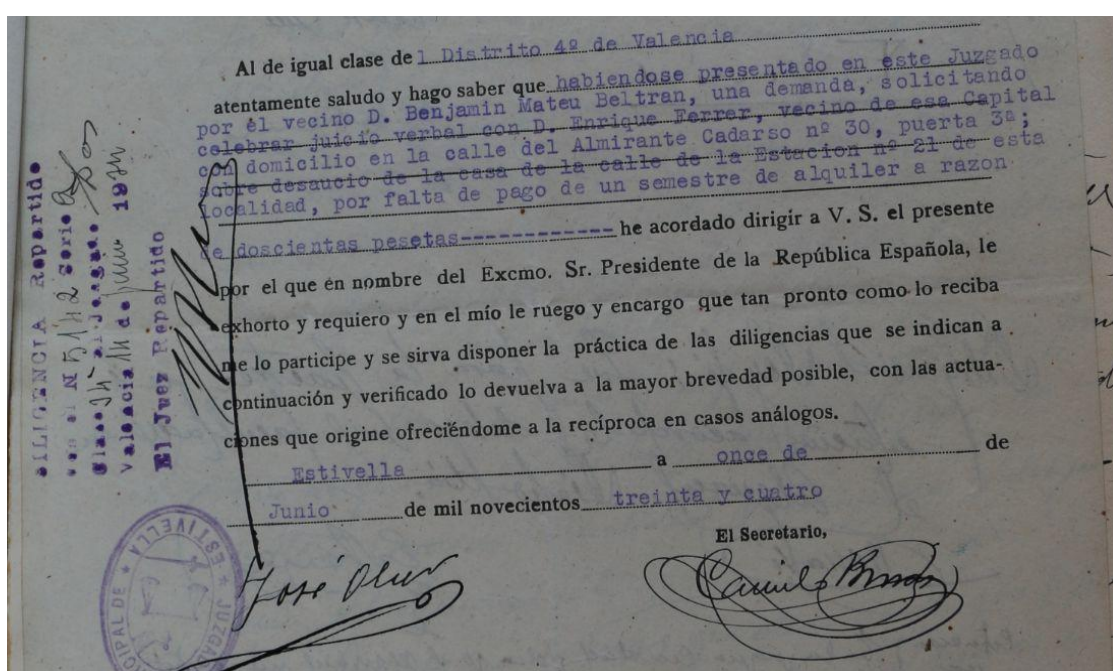
Extracte de l'Acta de l'Escrutini General de les votacions fetes el 7 de juny per elegir els jutges i fiscals, així com els respectius suplents. (023-104-019-1931). AME.

Per fer una breu comparació amb l'anterior jutge, ens ha cridat l'atenció el títol d'una comunicació que rebia el nou jutge: *Recordatorio de la obligación de los Juzgados Municipales de hacer referencia al presidente de la República siempre que administren justicia* (23.104.020.1931).

Providència del jutjat de Sagunt de 21 d'abril de 1931 on es recorda l'obligació de citar al president de la República pels Jutges Municipals (23.104.020.1931). AME .

Contràriament del que succeïx durant la monarquia, on encara que són pocs els documents que tenim al nostre abast trobem en diverses ocasions com es fa referència a Alfons XIII per a impartir justícia, José Obrer no fa mai cap referència al president de la República quan emet una ordre o anuncia una sentència, tret que sorprén veritablement. Únicament trobem una excepció de l'esmentat, quan el jutge ha d'escriure una comunicació a un jutjat de districte de València, on sí es fa referència al president republicà (a més és una carta a mode de plantilla: hi ha un text prescrit, on es troba l'apel·lació, i uns espais en blanc que ompli qui vol enviar la carta) (24.121.061.1934).

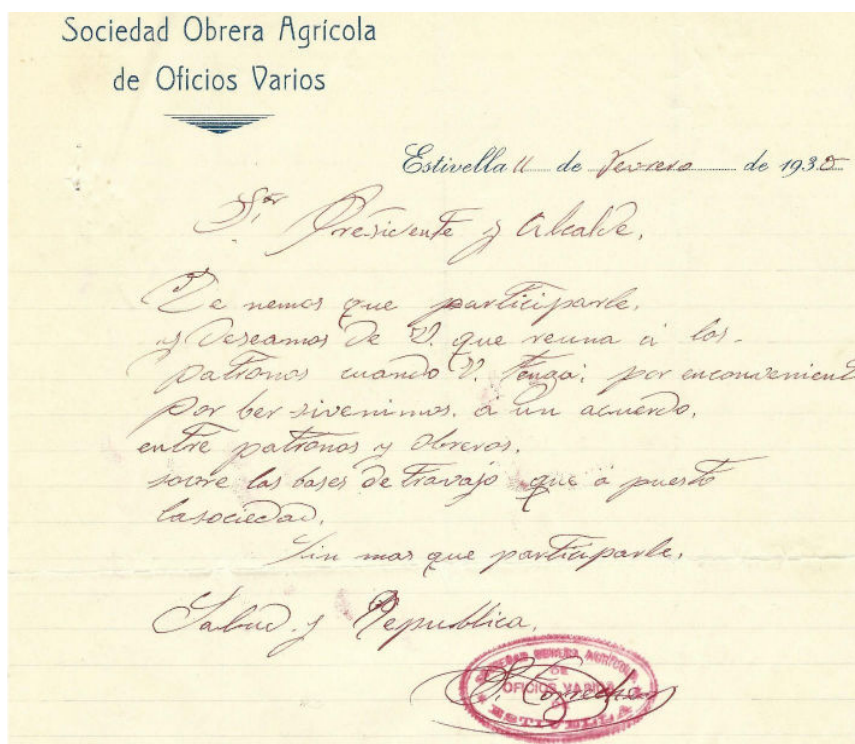

Carta dirigida pel jutge d'Estivella Jose Obrer Prats amb data 11 de juny de 1934 convocant a un judici de faltes on es veu clarament la referència al President de la República (24.121.061.1934). AME.

No podem afirmar que el jutge anara en contra de la República, únicament per no nomenar el President quan imparteix justícia, però si resulta cridaner que no pose en pràctica aquesta ordre rebuda per part de l'administració.

Haviem comentat també a l'anàlisi externa l'episodi d'una vaga que havia promulgat la *Sociedad Obrera de Oficios Varios* i les diferents diligències que s'havien tramitat contra el patró. Com el cas semblava tindre més gravetat i confrontació del que en un principi es pensava va passar a mans de l'alcalde i el jutge Jose Obrer va tindre un paper bastant testimonial, per no dir inexistent.

En aquest resulta destacable com el president de l'associació de treballadors (eminentment republicana i de caràcter progressista i social) sí que acaba una de les seues comunicacions a l'alcalde amb una referència més acord al context del moment: “*Salud y República*”. (23.248.037.1932)

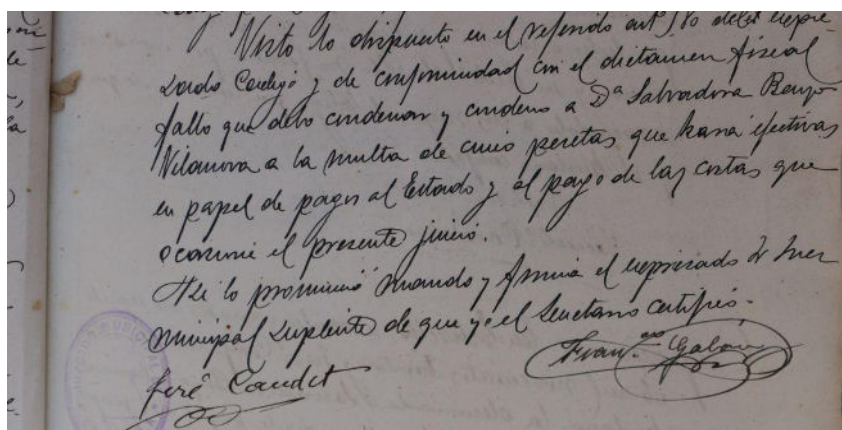

(23.248.037.1932). AME.

Per acabar de tancar amb José Obrer, cal mencionar la denúncia que ell mateix li posa a una dona que suposadament li insulta pel carrer (24.248.013.1933). Si llegim el que comenta Obrer sobre aquests insults, argumenta que Salvadora Bayo (denunciada), sentada al carrer amb altres dones del poble, quan passava pel carrer el jutge:

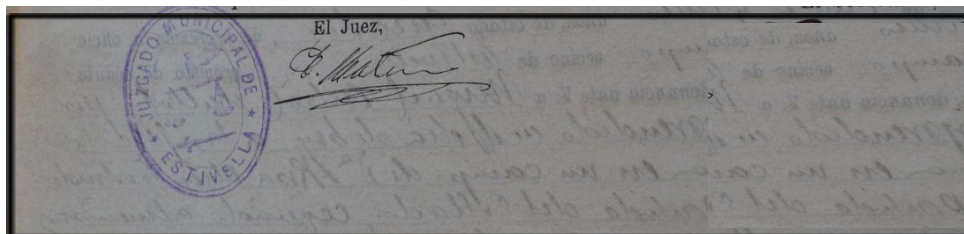
“*les decía (a les seues companyes de conversa) en voz alta hasta llegar a los oídos del compareciente (José Obrer), que este le había robado trescientos y pico de duros*”. Defensant que “*esta falsa imputación perjudica de gran manera la honorabilidad y honradez del dicente, considerándose ofendido por las palabras insultantes que le ha dirigido la Sra Salvadora Bayo, se querella ante el Juzgado contra la misma*”.

La resolució del judici és fàcilment deduïble: la dona acaba sent declarada culpable.

“...debo condenar y condeno a Dª Salvadora Bayo Vilanova a la multa de cinco pesetas que hará efectivas en papel de pagos al Estado y el pago de las costas que ocasione el presente juicio...”

En temps de Antonio Mateu Vilanova

Signatura original de ANTONIO MATEU VILANOVA. Jutge d'Estivella des del 3 d'Agost 1934 fins el 23 d'agost de 1937. AME.

Pel que fa al següent jutge municipal, Antonio Mateu Vilanova, fou elegit el 3 d'agost de 1934. Enrere quedaren les eleccions populars per elegir els qui impartien la justícia als municipis. En el nou sistema eren les Sales del Govern de les audiències junt als degans dels col·legis d'Advocats qui els triaven, en aplicació de les lleis de 5 d'agost de 1907 i 27 de juny de 1934 . Era un procediment senzill. Les audiències nomenaven titulars i suplents. Els donaven unes credencials que els elegits havien de portar al jutjat municipal on havien de prometre el càrrec i prendre possessió del mateix.

Antonio Mateu va ser un home compromés amb el seu poble, ja que abans de ser jutge, havia sigut el president del sindicat de treballadors, La Sociedad Obrera de oficios varios de Estivella.

La Sala de Gobierno de la Real Audiencia de este Territorio, conforme a las leyes de 5 de agosto de 1907 y 27 de Junio del año en curso, en fecha nueve de los corrientes nombró a D. Antonio Mateu Vilanova, D. Constantino Arnan Tortolada, D. Bautista Obrer Alegre, D. Elias Gamon Alabadi, Juez municipal y suplente, y Fiscal municipal y suplente, respectivamente de ese pueblo.

Se acompañan las Credenciales, para que entregue a cada uno de dichos señores la cuya respectivamente inmediatamente que reciba esta orden, y los dará posesión del cargo dentro de los ocho días siguientes a la fecha de esta orden, previa promesa que efectuarán en la forma siguiente:

JURAMENTO.

Prometo por vuestro honor guardar y hacer guardar la constitución de la República Española, administrar recta, cumplida e imparcial justicia, cumplir todas las leyes y disposiciones que se refieran al ejercicio de su cargo. Si, si así lo hiciera la Nación es lo premia y si no es lo demanda.

FISCAL Y SUPLENTE.

Prometo por vuestro honor guardar y hacer guardar la constitución de la República Española, promover el cumplimiento de la justicia, cumplir todas las leyes y disposiciones que se refieran al ejercicio de su cargo. Si, si así lo hiciera la Nación es lo premia y si no es lo demanda.

ACTA de posesión del (1) JUEZ MUNICIPAL PROPRIETARIO

D. ANTONIO MATEU VILANOVA

En Retivella a quince de Agosto de mil novecientos treinta y cuatro, constando en matrícula pública, en la Sala destinada al efecto, el Sr. D. José Obrer Alegre, Juez municipal propietario a quien compareció con asistencia de mí, el Secretario, compareció D. Antonio Mateu Vilanova, quien exhibió su cédula personal de clase 1.ª, expedida en Retivella el 20 de diciembre de 1935, con el número 1062, y habiendo sido leída, yo el Secretario, por orden del Sr. Juez del nombramiento hecha por la Real Audiencia de este territorio, a favor del expresado D. Antonio Mateu Vilanova, que también ha exhibido éste en el acto, para el cargo de Juez municipal propietario, durante el período desde esta fecha hasta el 31 de Diciembre de 1938.

Dicho Sr. Juez interpuso el mencionado D. Antonio Mateu Vilanova en la siguiente forma:

Prometo por vuestro honor guardar y hacer guardar la constitución de la República Española, administrar recta, cumplida e imparcial justicia, cumplir todas las leyes y disposiciones que se refieran al ejercicio de su cargo. Si, si así lo hiciera la Nación es lo premia y si no es lo demanda.

Documents on es pot veure el nomenament de Antonio Mateu Vilanova com a jutge així com la seua acta de possessió (25.153.001.1934). AME.

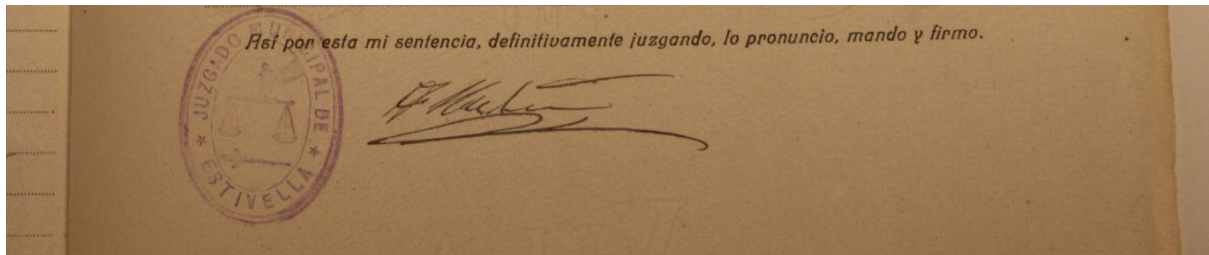
Antonio Mateu va estar al càrrec del jutjat fins el 23 d'agost de 1937, durant eixe temps va fer un total de 12 judicis verbals, distribuïts així: 6 en el 1934; 4 en el 1935; 2 en el 1936 i cap en el 1937.

Volem destacar el document 25.104.008, de l'any 1935, on el guarda de camp denunciant és Alejandro Gamón Tortonda, germà de Cipriano Gamón¹⁷. Al contrari que hem vist amb José Obrer, Antonio Mateu sí que respecta la presunció d'innocència del denunciat, ja que el guarda municipal no presenta cap prova més que la seua paraula. No sabem si el jutge afavoreix Bautista Blasco (denunciat) perquè creu fermament que era innocent o per possibles rancors al germà del denunciant, l'alcalde del poble que en eixe moment havia girat la seua activitat cap al conservadorisme.

“CONSIDERANDO que no habiendo sido suficientemente probado que del hecho que se atribuyó al demandado fuera éste responsable como autor, procede se le absuelva declarando de oficio las costas.

¹⁷Si cal, veure's pàgina 37

FALLO: Que debo absolver y absuelvo a Bautista Blasco Castillo de la falta sobre sustracción de frutos que se le atribuye en la denuncia motivo del presente juicio declarando las costas de oficio.”

Transcripció literal de la Sentència per la denuncia de Bautista Blasco amb la signatura original d'Antonio Mateu. AME.

El mandat de Mateu Vilanova durava fins el 31 de desembre de 1938. Malgrat açò, Antonio renuncià abans d'esgotar tota la durada del mateix. Tenim constància de que Antonio (el camarada Antoni, com així el denominaven) actuà com a President accidental del Consell Municipal d'Estivella. Així ho podem comprovar en un escrit signat per ell el 7 de juny de 1937 (veure's 026.249.002.1937) on es justifica la seua presència i la seua signatura per absència del titular del moment.

Aquestes funcions de president del Consell van fer que Antonio es vera obligat a apartar-se de l'exercici de la justícia social.

Comparecencia= En Estivella a siete de junio de mil novecientos treinta y siete: Ante el Samarada Presidente accidental Antonio Mateu Vilanova, por ausencia del propietario y de mí el infrascrito Secretario Camilo Borrás Moncho; Comparece el vecino de esta Luis Renau Blasco de veinte y ocho años de edad casado con Teresa Tarraga Daudé, natural y vecino de este pueblo de profesion jornalero del campo, provisto de su correspondiente cedula personal, que exhibe y retira, con domicilio en la calle de Fernando Sanata Lucia, manifestando; Que concede permiso tan amplio como en derecho le corresponde a su referida Esposa Teresa Tarraga Daudé de veinte y un años de edad, natural de Benifallet (Tarragona) para que pueda trasladarse a Lesignan (Corbiere) Francia, con el objeto de visitar a sus padres Camilo Tarraga y Josefina Daudé que residen desde hace muchos años en aquel pueblo. Leida que le fue esta su manifestacion se afirmó y ratificó en su contenido firmando la presente comparecencia con el expresado Presidente de todo lo cual yo el Secretario certifico.

A. Mateu

Luis Renau

Camilo Borrás

DOCUMENT amb data de 7 de juny de 1937 on Antonio Mateu Vilanova signa com a president del Consell Municipal. AME.

Aquesta renúncia, de fet, per incompatibilitat provocà que es nomenara de manera interina al seu jutge suplent Constantí Arnau Tortonda el 23 d'agost de 1937 (26.153.011). No seria fins el primer de gener de 1938 quan Arnau fou nomenat com jutge propietari. Ens fem ressò, en aquest punt, d'una circumstància interessant i rellevant. En la presa de possessió de Constantino Arnau Tortonda com a jutge propietari era necessària la signatura de l'anterior jutge propietari però, Antonio no pot firmar perquè incorre en incompatibilitat. Aquesta anomalia és corregida pel jutge anterior, José Obrer, que és qui finalment signa els documents necessaris per a fer el nomenament (26.153.029).

En temps de Constantino Arnau Tortonda

Signatura original de CONSTANTINO ARNAU TORTONDA. Jutge d'Estivella des del 23 d'Agost 1937 AME

L'últim jutge durant la república a Estivella fou Constantino Arnau Tortonda, que presenta unes característiques veritablement interessants. Ja sabem que entrà primer com a Jutge suplent d'Antonio Mateu Vilanova el 15 d'agost de 1934, que després fou nomenat jutge titular interí el 23 d'agost de 1937 i que finalment fou nomenat jutge propietari el 11 de desembre de 1937.

Certificat d'antecedents penals lliure de Constantino Arnau Tortonda que es presentà per al seu nomenament com a jutge propietari d'Estivella 1r de gener de 1938. AME.

Formà part de la gestora de Front Popular estivellenca durant l'any 1936 (potser d'ahí vinga la seua elecció com a jutge) i sabem que també ingressà en el sindicat anarquista, la Confederació Nacional del Treball (CNT) (Blasco i Soriano, Renau i Mateu, 1991).

Així doncs, els dos últims anys republicans la justícia municipal podria adoptar una orientació completament nova per a la institució. No obstant això, com ja bé sabem, la conjuntura nacional no ajudava a que es poguera desenvolupar aquesta tasca amb normalitat. Amb la presència de la guerra, l'activitat del jutjat va decaure radicalment, i realment no trobem cap judici comprés entre els dos

darrers anys republicans, causa per la qual no podem comprovar com fou la presència d'un jutge anarquista al poble d'Estivella.

Fet un repàs sobre els diferents jutges que hi ha hagut al poble durant la II República, ja hem pogut determinar algunes característiques de la vida a Estivella durant el període, tot i que encara queda molt per esbrinar.

8.3.2 De l'arribada de la II República

Ja hem vist a l'anàlisi externa com la temàtica dels documents ens ajudava a esbrinar en quin moment històric de la història d'Espanya ens trobem. Amb l'anàlisi dels documents i el seu contingut, aquesta tesi és prou evident, no únicament perquè tenim les dates dels expedients que estem tractant, (doncs seria òbvia i irrellevant aleshores aquesta investigació), sinó pels diferents aspectes que es mencionen a l'arxiu i l'enfocament dels mateixos.

El primer que crida l'atenció dels diferents trets del poble al període són els noms dels carrers que s'esmenten als documents: Al document 23.223.036.1932 , que es un certificat que demana la República sobre els varons que tenen 30 anys o més, figura el domicili de cadascun dels hòmens que compleixen requisit, i els noms d'alguns carrers són: *Pi i Margall, Emilio Castelar, Galán y García, José Nakens, Blasco Ibáñez, Pablo Iglesias, 14 abril, i Plaça República.*

Nº de orden	APELLIDOS Y NOMBRES	EDAD	TIEMPO de residencia	domicilio	profesion	concepto de clasificacion
73	Blasco Ramon Jose	65	S.	id	Peinero	id
74	Mateu Tortonda Alberto	41	S.	14 Abril	Empleado	id
75	Oliver Arbiol Rafael	64	24	id	Labrador	id
112	Villaalba Montesinos Vicente	42	34	Pi y Margall	Labrador	id
113	Perez Lledo Francisco	35	34	id	id	id
221	Correcher Tortonda Joaquin	59	S	E. Castelar	Carpintero	Cabeza
222	Sanz Carreras Leoncio	52	S.	id	Retirado	id
119	Ballester Belengué Rogelio	61	21	id	Industrial	id
120	Poyo Estabal Dionisio	45	S.	P. Iglesias	Cantero	id
121	Saera Blasco Bautista	57	S.	id	Labrador	id

Orden	APELLIDOS Y NOMBRES					
84	Gamon Blasco Francisco	42	S.	J. Naquens	Labrador	Cabeza fa
		65	S.	id	id.	id.
					Ajustador	id
42	Tortonda Mateu Salvador	50	S	id	Labrador	id
43	Obrer Tortonda Antonio	32	S.	P. Republica	id	id
44	Mateu Beltran Jose	68	S.	id	id	id
181	Mateu Beltran Fernando	62	S	id	Carpintero	id
182	Mateu Gamon Eduardo	48	S	P. Galan y Gar	Jornalero	id
183	Navarro Gamon Alberto	49	S	id	Comercio	id
138	Galvez Alvarez Eduardo	30	S.	P. Blasco Ibañez	id	id
139	Arbiol Gamon Serafin	61	S	id	id	id
140	Bolos Salt Rafael	48	S	id	id	id

Farem un repàs sobre quines són aquestes figures i què tenen a veure amb la República: Pi i Margall i Emilio Castelar són dos dels quatre presidents que va tindre la I República espanyola. Galán y García va participar en la revolució de Jaca. José Nakens fou un periodista anticlerical obertament republicà, així com Blasco Ibañez fou el creador del Blasquisme i del PURA, partit republicà valencià. Pablo Iglesias va ser el fundador del PSOE, partit polític que lluitava pels drets dels treballadors i simpatitzava amb la República. Per últim, la plaça central del poble s'anomena *de la República* i hi ha un carrer en commemoració de la seua proclama, el dia 14 d'abril.

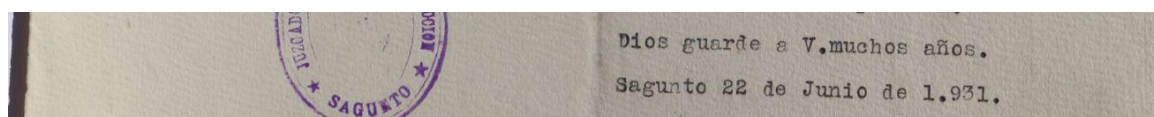
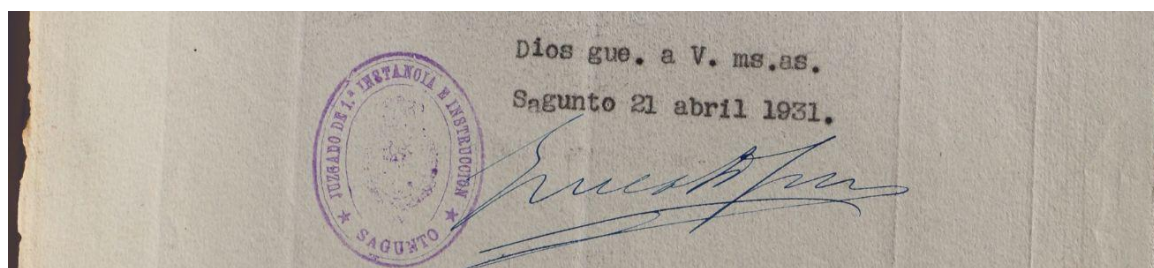
Com es pot observar clarament, tots aquests referents del progressisme i el republicanisme tenen el seu homenatge en carrers del poble, quedant clarament plasmat que el poble es trobava en la època republicana.

8.3.3 De la influència de l'església

D'altra banda, també a causa de les polítiques republicanes, denotem noves relacions amb l'Església i tot l'impregnament social que comportava a la vida del poble.

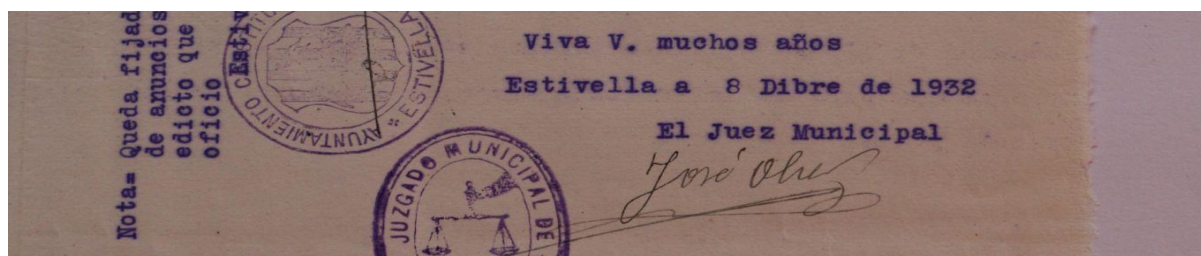
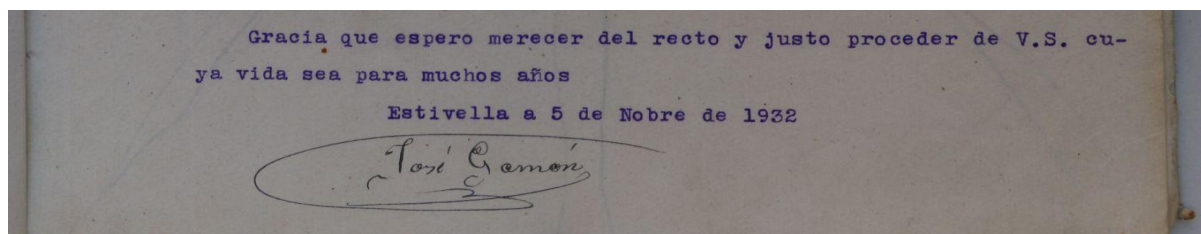
En primer lloc, és notòri el canvi que es dona en els acomiadaments de les diferents epístoles intercanviades pels jutges municipals d'Estivella i Sagunt. Durant l'any 1931, on encara no havien penetrat les reformes anticlericals a la població, els jutges tancaven les seues comunicacions amb el següent comiat:

“Dios guarde a usted muchos años” o amb la seua forma abreviada: “Dios gue. a V. ms. as.” Era Déu el decisor sobre la duració terrenal de les persones i a qui s’encomanava una pròspera i duradera vida (23.104.020.1931, 23.104.013.1931)

Aplegat el 1932 i en endavant la fórmula per a acabar la carta variava amb aquesta nova expressió: “Viva usted muchos años” o “Viva V. ms. as” (23.248.40.1932; 24.248.005.1933)

Ja no es demanava a Déu l’acció magnànima d’atorgar una vida llarga, sinó que era un desig molt més directe.

Es fa present aquest canvi també en la fórmula de jurament que fan els jutges i fiscals per a l’elecció del seu càrrec. En 1931, José Obrer i els seus respectius ajudants havien de ratificar-se fent ús de la següent expressió:

“¿Juráis por Dios o prometéis por vuestro honor administrar recta, cumplida e imparcial justicia y cumplir las Leyes y disposiciones que, referentes al ejercicio de vuestro cargo, emanen de la voluntad soberana del pueblo, hoy representada por el Gobierno provisional de la República española? (23.104.018.1931)

Per contra, la promesa que hagueren de fer Antonio Mateu i la seua comitiva al 1934 fou completament laica:

“¿Prometéis por vuestro honor guardar y hacer guardar la constitución de la República Española, administrar recta cumplida o imparcial justicia, cumplir con todas las leyes y disposiciones que se refieren al ejercicio de su cargo? Si así lo hacieréis la Nación os lo premia y si no os lo demande. (25.153.001.1935)

Tot i que la fórmula és gairebé la mateixa, la commutació de llevar a Déu de la promesa és totalment deliberada. Aquest canvi de forma té total relació amb el rebuig de la República a l'Església i a tot l'àmbit religiós en general, que quedava plasmat en tan xicotets detalls com aquests acomiadaments.

També notem canvis en la vida estivellenca en quant a l'àmbit eclesiàstic, per exemple, en la unió matrimonial, com podem observar amb la visita del Fiscal Municipal Delegat al registre civil per comprovar que tot està en ordre (28 de desembre de 1931), es repassen les diferents seccions del registre (naixements, matrimonis, defuncions, aborts i ciutadania) i en arribar a la del matrimoni afirmen que hi ha “*transcritas cinco actas de matrimonio canónico*”, però no s'esmenta res del matrimoni civil, permés, però poc comú en tal data.

Amb la declaració de que Espanya passava a ser un estat aconfessional, el nombre d'expedients de matrimoni civil creix radicalment durant els següents anys, a causa de l'obligació de la unió civil a efectes jurídics (però per suposat hom podia casar-se canònicament si així ho desitjava¹⁸) si es volia contraure matrimoni. 24.121.018, 24.121.022, 24.121.032, 25.121.015...

¹⁸ La unió matrimonial va passar de sagrament etern a contracte legal, dissoluble i laic.

JUZGADO MUNICIPAL DE Estivella
 PROVINCIA DE Valencia PARTIDO JUDICIAL DE Sagunto
 Año 1933 7

EXPEDIENTE NÚM. _____

DE MATRIMONIO CIVIL

CONTRAIDO ENTRE

Don Bautista Calvo Alegre
 Y
 Doña Concepción Alonso Liminana

el día _____ de _____ de 1933

Núm. _____ del acta de inscripción en el Registro civil,
 libro de matrimonio núm. _____ folio _____

Imprenta y Papelería
 N. REGOLY
 Calle del Mar, 22 - Valencia

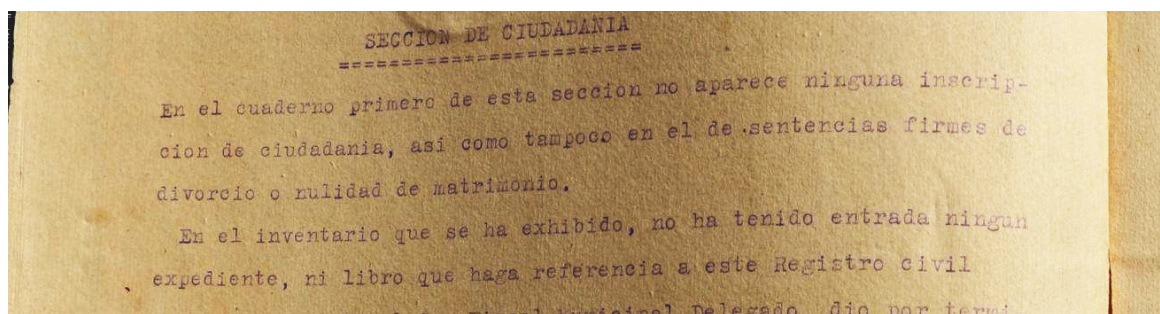
Però sens dubte la mesura més trencadora s'implementà en la Constitució de 1931 i esdevingué llei al 1932: el dret al divorci.¹⁹

Encara que no trobem cap acta de divorci en tot el període arxivístic que abarquem, sabem que el divorci a Espanya era possible per l'acta de visita al registre civil per part del delegat del jutge de primera instància que realitzà la seua visita semestral el 28 de desembre de 1931.

El Señor delegado, un cop “*examinados detenidamente*” va concloure en la secció de ciutadania que:

“No aparece ninguna inscripción de ciudadanía, así como tampoco en el de sentencias firmes de divorcio o nulidad de matrimonio.”

¹⁹Constitución de la República Española [Const]. Art. 43. 9 de desembre de 1931 (Espanya).

Extracte del document de l'Acta de visita al Registre Civil d'Estivella portada a terme pel Delegat del Sr. jutge de Primera Instància de Sagunt el 28 de desembre de 1931 (23.104.007.1931). AME.

Com observem, qualsevol persona emparellada ja tenia l'opció de demanar un trencament del matrimoni si així ho desitjava, fet que anava totalment en contra de la doctrina de família de l'Església, que veia que amb el govern progressista republicà el seu poder disminuïa a poc a poc.

Ja hem vist el reflexe de què l'Església va perdre domini i influència social durant el període republicà, però va ser parcial i no total aquesta debilitació de la institució extra estatal més cèlebre i reconeguda de la història recent d'Espanya.

8.3.4 De la llengua

Un altre dels temes que era del nostre interès, per curiositat històrica, era la llengua -valencià o castellà- que utilitzaven els jutges per a redactar les seues sentències. I el resultat, segons el nostre paréixer, és parcialment esperat, tot i que descoratjador.

Estivella ha estat històricament i actualment un poble valencianoparlant. Més encara als anys '30, on l'educació com hem vist era pràcticament nula i la llengua apresada era l'heretada dels pares. El valencià, doncs, era la llengua que s'emprava en la majoria d'àmbits d'ús en Estivella, sent però l'àmbit judicial una excepció.

En cap document ni expedient de l'arxiu durant la II República trobem paraula escrita en valencià, ni tan sols una cita. Tot està escrit en castellà, el que resulta, si més no, realment sorprenent. Aquesta desaparició total de l'idioma en els

documents judicials, es pot explicar per les següents raons (Escribano Riera, 2014):

En primer lloc, es venia d'una dictadura de sis anys sota el manament de Primo de Rivera, que neutralitzà qualsevol tipus de nacionalisme centrífug de l'espanyol. Les llengües cooficials quedaren prohibides i, encara que amb l'arribada de la República va haver-hi una obertura cap a les llengües cooficials com el català o el basc, la llengua principal de l'Administració continuà sent majoritàriament el castellà.

Tot seguit, l'històric tractament de llengua únicament oral que ha tingut el valencià i la inèrcia per part de les diferents administracions d'emprar el castellà per a escrits oficials va derivar en que, a diferència del que va passar a Catalunya a l'any 1932, el País Valencià no va aconseguir aprovar un Estatut d'Autonomia propi durant la República, impedint que el català tinguera una oficialitat plausible en aquesta regió, encara que s'assoliren avanços lingüístics importants.

A desgrat que la República sí va donar cert marge a l'oficialitat de la llengua catalana a la regió valenciana, la veritat és que no apreciem cap d'aquestes circumstàncies als documents arxivístics, ja que ni tan sols podem dotar aquest apartat amb una imatge que demostre el contrari.

La lluita per la defensa de l'idioma ha estat sempre una constant des de Nova Planta fins el dia de hui, encara necessària, per tal que observem com al llarg de la nostra història el nostre idioma ha patit múltiples discriminacions per part de les administracions i els estatus de poder, que el relegaren a una llengua de segona com podem apreciar una vegada estudiat l'arxiu. Per això, volem que quede plasmada la intensa i profunda baralla que ha patit el valencià fins a arribar a la normativització i l'estatus social que ha arribat a tindre en el present.

8.3.5 Del treball i els avanços laborals

Com bé ja hem après, la República va implantar una forta reforma laboral al país, que vetllava pels interessos de les persones treballadores millorant les seues condicions laborals. Per tal que es produïren avanços en els drets col·lectiu de les persones treballadores era necessària la normalització dels

sindicats de treballadors, com podia ser la UGT, i l'oportunitat de crear xicotetes agrupacions a nivell local que tallaren les restes del caciquisme i els abusos dels patrons. En aquest context naix la *Sociedad Obrera de Oficios Varios*, ja superficialment tractada a l'anàlisi externa, que reunia aquestes característiques, protegint, en aquest cas, els jornalers del poble. Va iniciar-se doncs un període on l'empar de les persones era major i on es perseguïen els abusos practicats pels patrons rurals.

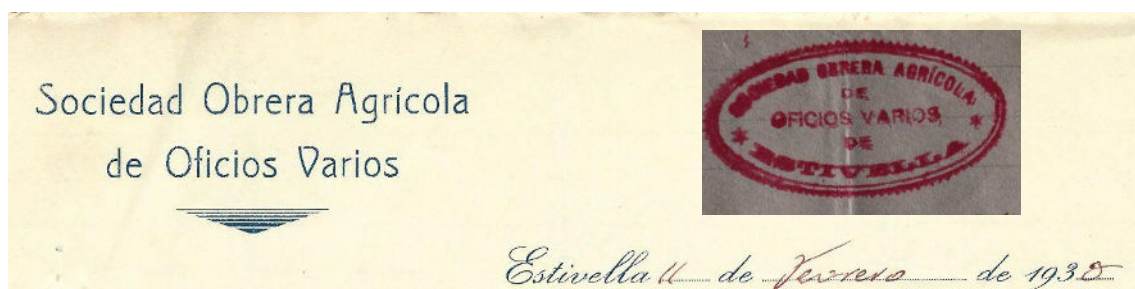
La Sociedad Obrera de Oficios Varios d'Estivella va aconseguir importants fites al poble d'Estivella. D'una banda va ser capaç de negociar i acordar amb els patrons locals les Bases de treball per a la recol·lecció de la taronja al terme municipal d'Estivella. Aquest acord suposava assegurar uns jornals mínims depenent del tipus de feina. També s'acordava una preferència per als treballadors de la pròpia localitat davant dels treballadors vinguts d'altres localitats. Igualment es va acordar com s'havia de cobrar en cas de pluja establint uns criteris objectius.

BASES DE TRABAJO PARA LA RECOLECCION DE LA NARANJA EN EL TERMINO DE ESTIVELLA, DURANTE LA PRESENTE TEMPORADA DE 1932-33	
3a Se fija por los concurrentes que el tipo minimo de jornal para la reco- leccion de la naranja, que debiera ganar los obreros mayores de 18 años es el siguiente	
A coger naranja	6'00
Cabeza de carpinteria	9'00
Tapadores	7'00
Ansoladores	6'50
Carros de Naranja por cada capazo que carguen	0'40
Embaladores	7'00
Capaseador	7'00
Cargadores de vagones	7'00

Bases de treball acordades a 29 de novembre de 1932, entre la representació de la patronal i la Sociedad Obrera de Oficios varios d'Estivella. (23.248.037.1932). AME.

I d'altra banda també va protagonitzar diferents accions de protesta col·lectiva, com per exemple una vaga parcial convocada per al 12 de gener de 1933 (24.248.003.1933) amb uns motius ben clars :

“Que los motivos que obligan a la Sociedad Obrera de Oficios varios para declarar la huelga que tiene anunciada, es debido a que en la actualidad no se emplean a los obreros más necesitados de esta localidad, siendo interés de dicha sociedad con el fin de proporcionar trabajo a los más necesitados que se forme un turno dando preferencia a estos en los trabajos del campo y además que se abstengan los propietarios de emplear a jornaleros menores de 14 años.”

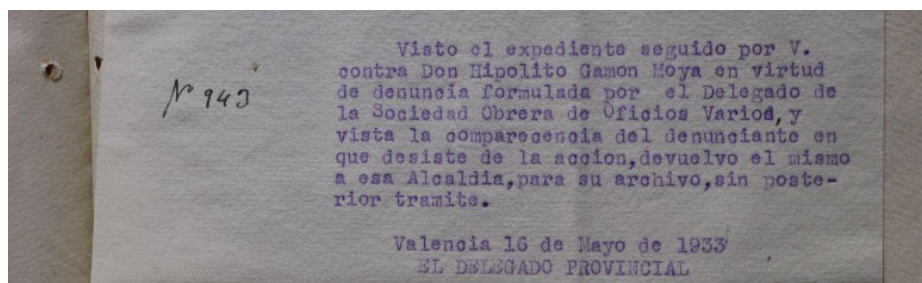

Segell i full imprés de la Sociedad Obrera Agrícola de Oficios varios (24.248.003.1933) AME.

El 3 de maig de 1933 la Sociedad Obrera presentà una denuncia contra el patró Don Hipólito Gamón Moya pels següents motius:

“Estivella 8 de abril de 1933: Al Alcalde y Presidente del ayuntamiento de esta localidad. Por el sr Delegado del Trabajo de esta sociedad Obrera Agrícola de Oficios Varios se presenta la denuncia correspondiente en contra del patrono D. Hipólito Gamón por haberle concedido a un obrero trabajo a estajo siendo que este mismo patrono firmó que no se concediera trabajo de esta forma habiendo obreros parados..”

En aquest cas la denúncia no arribà a bon port i fou retirada per la pròpia Sociedad Obrera perquè no va aconseguir que el treballador en qüestió anara al jutjat a declarar contra el patró.

Arxiu de la denuncia declarat pel Delegat Provincial 16 maig 1933 (24.248.003.1933). AME.

També han estat esmentades amb anterioritat les autoritzacions paternes a menors de 13 anys (23.220.033.1932 i 23.220.034.1932) perquè pogueren realitzar treballs industrials sense cap oposició. Aquest fet demostra que a inicis de la II

República no hi havia una legislació que respectara els drets de la no-explotació infantil, però que, encara que amb certa embrolla, sí es va assolir parcialment passat el 1934 (Amich Elías, 2008).

Comparecencia= En Estivella a treinta de diciembre de mil novecientos treinta y dos: Ante el Sr. Alcalde Don Cipriano Gamon Tortonda y de mí el infrascrito Secretario Camilo Borrás Moncho, comparece el que dijo llamarse Benjamin Galvez Oliver, de mayor edad, casado, joyero, natural y vecino de este pueblo, manifestando que concede permiso tan amplio como en derecho corresponda a su hijo de menor edad Benjamin Galvez Bover, de trece años, natural de este pueblo para que pueda trabajar en trabajos industriales.

Leída que le ha sido esta su comparecencia se afirma y ratifica en su contenido firmando con el expresado Sr. Alcalde de que yo el Secretario certifico.

C. gamon
Benjamin Galvez
Camilo Borrás

Autorització paterna per a que un fill de 13 anys pugui realitzar treballs industrials. 30 desembre de 1932
(23.220.033.1932). AME.

Per acabar, també denotem aquesta manca de drets i prevenció laborals si observem algun certificat de defunció. En una de les acreditacions de difunts de l'any 1939 (25.121.004 localitzat a l'any 1936), podem observar com un jove de 18 anys va caure d'una palmera fet que li va provocar unes fortes luxacions i commocions que van acabar amb la seua vida. Aquest bac es va produir en un horari laboral on mentre feia un quefer, el jornalero va morir de manera desgraciada. En aquesta ocasió és apreciable com els treballadors tenien assegurances molt precàries per al treball i les condicions en les quals desenvolupaven la seua tasca eren molt dolentes, com en aquest cas.

8.3.6 De la presència de la dona

Un dels àmbits on la República fou pionera a tota Europa fou el dels drets femenins. Per primera volta en la història d'Espanya, la dona era igualada a l'alçada de l'home i compartien tant drets com obligacions. Però, són aquestes afirmacions completament certes?

La ideologia feminista va agafar molta força durant la II República, aplegant a drets com el sufragi i constatant una major -encara que modesta- independència econòmica i un més elevat estatus social femení. Així ho demostren expedients com el 23.248.045, de l'any 1932, on es demostra que les dones ja eren aptes per ser jutgesses.

Nº de orden	Apellido y Nombre	Edad	Residencia	Domicilio	Profesión	Concepto de clarificación
1	Fontonda Fontonda Elvira	32	Siempre	Abadía 4	Labores	mujer casada
2	Galvez Oliver Dominga	40	ed	S. Gloria 1	ed	ed
3	Andreu Garcia Maria	46	ed	ed 3	ed	ed
4	Renau Navarro Francisca	43	ed	ed 1	ed	ed

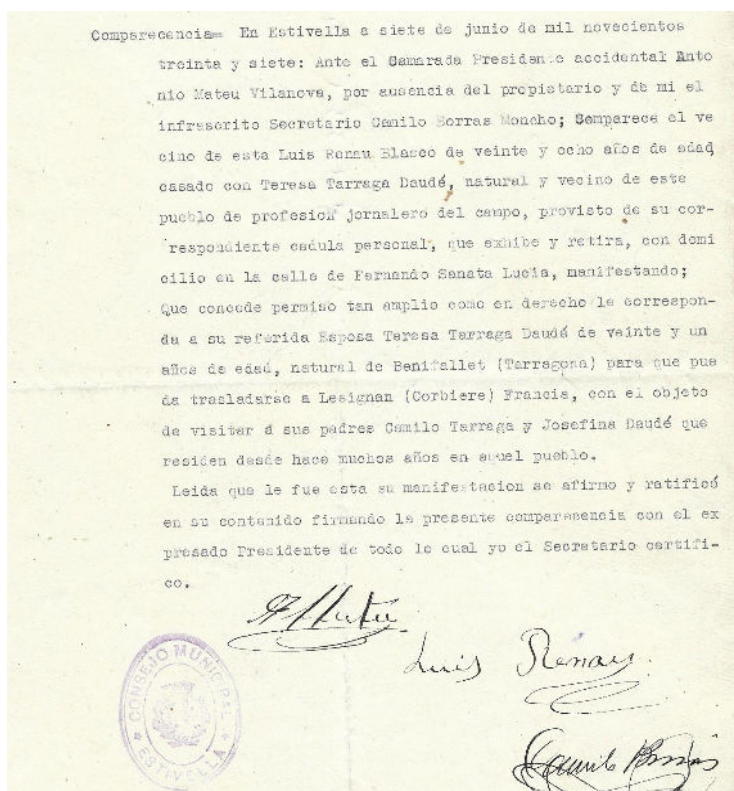
Extracte del document de la relació de dones que van adquirir el dret a figurar en les llistes de jurats. AME.

La realitat, però, era ben diferent, ja que el paper fonamental de la dona continuava sent la llar (Imaz Zubiaur, s.d). No únicament ho afirma la citada investigació, sinó que és clarament apreciable observant diferents documents. Ací tenim una prova del treball que havien de tindre les dones durant la República (24.248.009.1933):

tres años de edad, natural y vecino de este pueblo de profesion del Comercio, domiciliado en la calle del Medio y dijo: Que su hija Da Maria de los Desamparados Climente Escolano de veinte y dos años de edad, dedicada a las ocupaciones propias de su sexo y residente

Efectivament, la dona es dedicava a *las ocupaciones propias de su sexo*, és a dir ser mestressa de casa. Prova irrefutable del que s'acaba d'afirmar és que cap dona que s'esmenta als documents durant el període republicà té un altre ofici que no siga *labores* (quefers domèstics) (*es poden veure els expedients* 23.248.045.1932, 23.104.016.1931, 24.248.013.1933, 23.121.052.1932) Com observem, encara que hi hagué un gran progrés durant la II República respecte a la dona i els seus drets, a les zones rurals es continuava amb la inèrcia patriarcal de la societat tradicional.

Amb el famós article segon de la Constitució de 1931 que afirmava que “todos los españoles son iguales ante la ley”, les dones ja no eren considerades com menors d'edat, però persistia per exemple la llicència marital (la necessitat d'autorització del marit per a realitzar certes accions), encara que amb molta menor força i intensitat que en períodes anteriors i que en el posterior franquisme. Trobem diferents expedients al llarg de tot l'arxiu que són autoritzacions del marit perquè la dona poguera viatjar sense l'acompanyament de l'espós (24.121.055.1934, 26.121.028.1938, 26.249.002.1937), proves d'aquest lligament al marit.

Autorització del marit a la dona per viatjar a França el 7 juny 1937 (26.249.002.1937) AME

No podem passar per alt l'expedient 26.121.028.1938, on el marit que dona el permís a la dona és ni més ni menys que Joaquín Rodrigo, més conegut com al

Mestre Rodrigo, un dels compositors espanyols més famosos del segle XX espanyol (la segon sala més important del Palau de la Música de València porta el seu nom per escriure obres com el *Concierto de Aranjuez*). D'origen saguntí, estiuejava en Estivella i ací es pot veure com la seua inseparable dona, Victoria Kamhi, havia de marxar del país per *asuntos familiares*, encara que podria ser per realitzar algun concert (era pianista) o veure a algun dels seus amics músics. També queda plasmat sense cap tipus de dubte la incapacitat visual del Mestre, ja que no firma per *estar imposibilitado para ello*.

Encara que la conjuntura nacional afavoria el canvi de relacions entre sexes, gran part de la societat, sobretot la rural, continuava autoimposant-se restriccions socials i culturals. Les dones naixien per complir un rol de dependència respecte al marit, el que significava que moltes d'elles no tenien el coneixement o l'autonomia per actuar per elles mateixes en certs àmbits econòmics o legals. Llavors, el marit era qui, indirectament, prenia la gestió dels béns i disposicions de la dona. A l'expedient possessori 23.104.008, de l'any 1931, observem com és el marit en nom de la dona qui és l'encarregat de firmar tots els tràmits, encara que foren a favor d'ella.

Al Juzgado de Estivella

(2) *Jose Corredor Alegre*, en nombre de mi esposa
Concepción Boquer Vilanova
vecino de *Estivella* de estado *casado*
de profesión *journalero* de *veinte y siete*
años de edad, con su cédula personal que exhibe de *11* clase
número *354* expedida en *22* de *Noviembre*
de *1930* ante el Juzgado pare y

Així mateix, a l'expedient 23.248.047 de l'any 1932, vegem com sí que és Concepción Valls (acompanyada del seu marit que firma per ella per no saber) la que vol inscriure's al seu nom unes propietats que posseïx des de fa més de quinze anys (ho fa ara perquè abans les dones no podien tindre propietats), i al nom de la qual s'inscriuen, mostrant els avanços republicans per a les dones. Trobem afirmaciones diguem-ne formals com les següents:

“(las fincas descritas)...las vengo poseyendo quieta y pacíficamente sin ninguna interrupción, satisfaciendo la contribución a nombre de mi marido Ventura Soriano Gassch como representante y legal administrador de mis bienes,...”

“(el jutge)... Seguidamente leí integramente y di copia de la providencia que antecede a la solicitante Concepción Valls Gamón, la cual quedó enterada y no firma por no saber haciéndolo su marido de que certifico”

Per a acabar aquest apartat comentarem seguidament un cas molt singular. Es tracta de l'expedient 25.104.014, de l'any 1935. El cas comenta que una jove de 24 anys, Trinidad Ruano Hernández, presenta una denúncia per maltracte contra el seu marit, Enrique Jiménez Bustamante, i que així ho demostrin les cicatrius que té per tot el cos. El tret pel que destaca aquest expedient és el destacament que fa l'atestat sobre la naturalesa de la parella: de ètnia gitana.

Si abans dèiem que no hi havia cap dona amb una professió que no era *labores*, hi ha una excepció, que és Trinidad Ruano, que segons el jutge és de professió *gitana*, a més sense domicili fixe. La xica denuncia els mals tractes que rep per part del marit (d'ofici gitano també), no havent-lo denunciat fins ara per l'estima que li tenia. El marit, en la seua defensa, argumenta que ell li té cels des que són parella i que les ferides li les haurà provocades un amant, no ell.

En la següent declaració que fa Trinidad, confessa que mai ha rebut maltractes per part del denunciat, i que les ferides que té són a causa de cocs de cavall, portant la denúncia a la seua parella.

Resulta molt estrany el canvi d'opinió tan ràpid de l'acusada, que sobtadament nega el maltracte de l'home. Molt probablement, Trinidad hauria patit advertències i amenaces perquè no continuara amb la denúncia.

Aquest tret demostra que una dona de l'època tenia una pressió elevadíssima per a denunciar un maltracte per part del seu marit, ja que les conseqüències per a ella podien ser inclús més greus que si continuava rebent la violència domèstica. No oblidem que la societat dels anys '30 no deixava de ser masclista i patriarcal i que les dones tenien una vasta barrera per a denunciar la violència de gènere, ja que estaven subjectes a poder rebre represàlies i coaccions, a perdre la seua estabilitat econòmica i familiar, a importants seqüeles psicològiques o simplement a no ser cregudes al jutjat.

Així doncs, vegem com la República sí va comportar un canvi per a les dones quant a responsabilitats pròpies i drets, encara que les lleis promulgades no van tindre una aplicació massa eficaç en el cas d'Estivella. A més, la societat continuava sent fonamentalment patriarcal i dominada per hòmens, demostrant que el moviment feminista encara tenia un llarg recorregut que caminar.

8.3.7 De la cultura del poble

A mesura que avançava la investigació, pensàvem que podíem esbrinar també la saviesa i les aptituds escrites dels estivellencs i estivellenques.

Observem un fort contrast entre les persones intel·lectuals que podien haver rebut una educació (una gran minoria), com podien ser el metge, el jutge i Fiscal municipals, i les que mai l'havien tingut, com la majoria de camperols, jornalers o dones.

Com a exemple del primer grup podem mostrar l'expedient 23.104.004.1931, on trobem una suma de comptes feta a mà pel secretari municipal, o l'expedient 23.104.008.1931, on es pot apreciar la bella cal·ligrafia del secretari. Al primer cas es calcula de forma eficient una operació matemàtica i al segon l'autor presenta una notable expressió escrita, constatant que tenien prou capacitat per a manifestar-se correctament per escrit.

Sancti de Lucia Pellegria

Por un estado Casapina Casapina 60.00
 Interim obsequio por Honor 40.00
 Medico por Galan 100.00
 Medico por Mulet 175.00
 Brucidos sepultura 29.50
 Total gastos 404.50

Casapina Casa 4'44 x 16 = 71'04
 D. Comal 3'31 x 16 = 52'98
 Total 124'02

Obras

La mitad de la Casa 1424'25
 D. al Comal 221'50
 1745'75

71'04 gastos 404'50
 39'92 Medico etc 85'52
 mitad casa 26'64
 D. Comal 466'68

2'50 4 1745'75
 30'00 24 58'79
 466'68 155'55 22'05 1745'75
 16'6

Extracte de l'expedient 23.104.004.1931. AME.

Don Camilo Porri Mendo
 Secretario Intermio del Ayuntamiento de Estella

CERTIFICO: Que reconocido los amillaramientos, catálogos, repartos de contribución y demás datos de esta Oficina, resulta que a nombre de D. Jo. Porri Mendo

tiene pagados a título de dueño la contribución de la finca siguiente:

(1) Una casa compuesta de dos pisos, situada en este pueblo, calle Porri no 8, de superficie unido ochenta metros cuadrados, lindante por derechos y espaldas, con la de Bernardino Matheu y por la izquierda con la de Buenaventura Porri, con un líquido imponible de treinta peñetes, satisfaciendo una contribución anual de seis pñetes con sesenta y seis centavos.

Extracte de l'expedient 23.104.008.1931. AME.

Una mostra del radicalment oposat al que s'acaba de proposar són les nombroses vegades on diferents persones (sobre tot denunciats) no signen les actes del jutjat *por no saber* o simplement fiquen la seua empremta dactilar perquè es reconega que accepten el veredict (24.248.014.1933, 24.248.015.1933, 24.121.047.1934, 23.104.002.1931...).

interrogados, se formularon el demandante y el demandado por decir no saber y si siguen con las huellas dactilares del dedo pulgar de la mano derecha firmo con el Sr. Jefe los hombres buenos de que

certifico

José Alegre

Joaquín Botín Blanco

Belbe Alegre

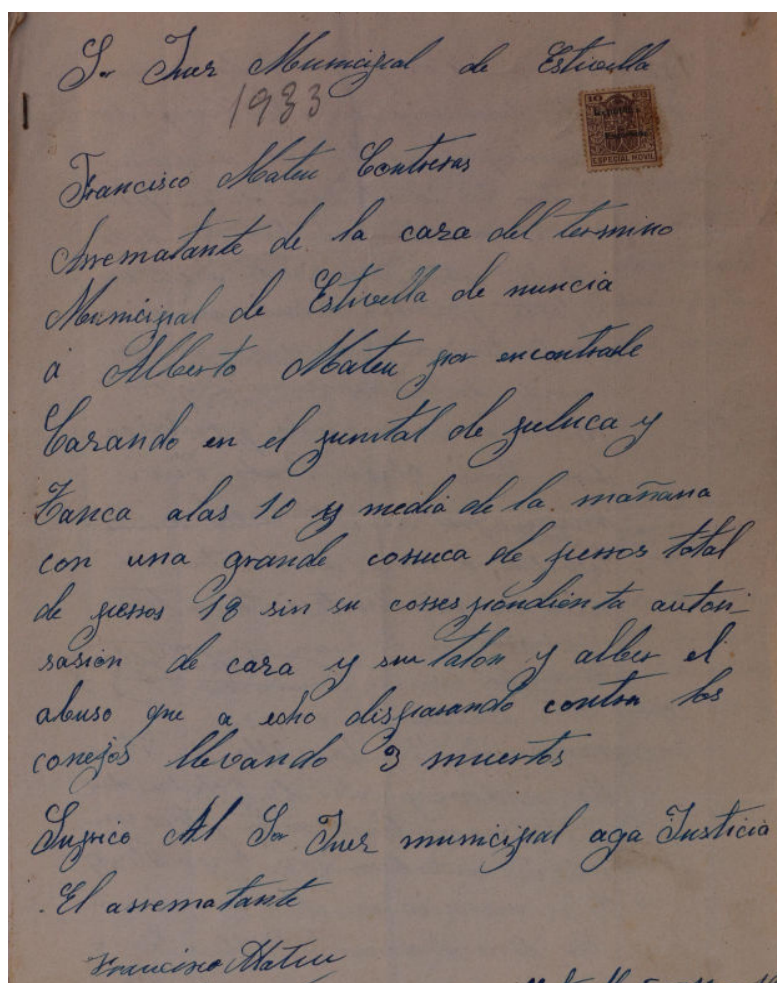
Francisco Russell

Munipio Jaraña

Leve.

Empremtes digitals com signatura de conformitat (23.104.002.1931). AME.

Altres, com es pot veure a l'expedient 24.248.004.1933, sí que demostren una mínima destresa escrita però està impregnada de faltes d'ortografia i de divergències amb l'oralitat de la parla, pel que no es tracta d'un escriure professionalitzat.

1
Sr. Ins. Municipal de Estrella
1933
Francisco Mateu Contreras
Arrematante de la casa del termino
Municipal de Estrella de nuncia
a Alberto Mateu por encontrarse
barando en el puntal de juleuca y
baranca alas 10 y media de la mañana
con una grande cornuca de puerros total
de puerros 98 sin en correspondencia auton.
sacion de cara y su talon y allex el
abuso que a echo desgranando conon los
conejos llevande 3 muertos
Suplico Al Sr. Ins. municipal aga Justicia
El arrematante
Francisco Mateu

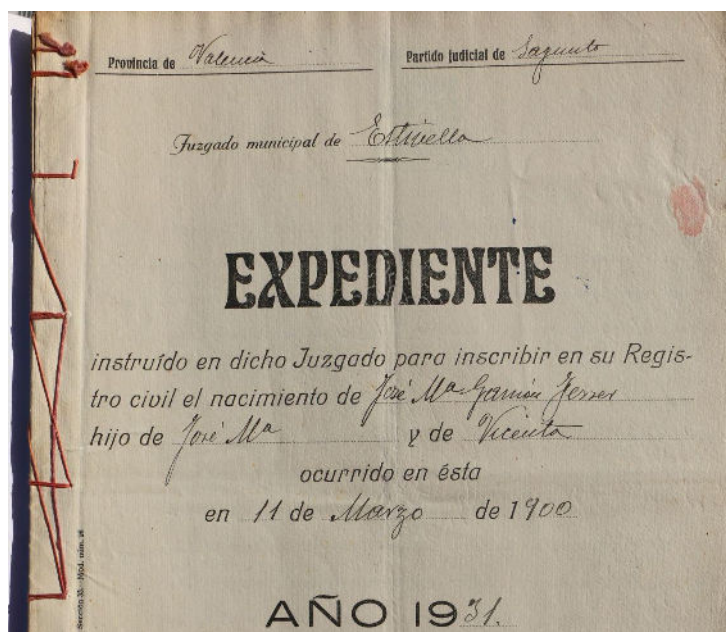
Manuscrit de Francisco Mateu del 5 d'octubre de 1933 farcit de faltes d'ortografia (24.248.004.1933) .AME.

Açò verifica que tot i les reformes educatives de la República no es va assolir un grau d'alfabetització considerable a les poblacions rurals, ja que ni tan sols tenien possibilitat per a emetre una simple firma. Simplement les persones privilegiades que havien rebut una educació presentaven aquestes característiques, fet que dona com a resultat una gran desigualtat entre les persones que sabien o no escriure.

8.3.8 De la vida d'un Estivellenc o Estivellena

Aprofundint en aquesta ocasió en els diferents certificats que signa el jutge volem fer un recorregut sobre el que podria ser la vida d'un estivellenc durant la II República: el naixement, el matrimoni i la mort.

Tornant als certificats de naixement, no en trobem cap que complisca al cent per cent la naturalesa d'un certificat: l'Església, tot i que la seua influència havia minvat en anys republicans, encara estava molt present a la societat. Realment el que certificava el naixement d'un nou xiquet o xiqueta era la seua partida de baptisme més que un simple certificat, ja que totes les persones nascudes durant aquests anys eren batejades als pocs dies de nàixer. Tot i així, sí que trobem certs expedients que certifiquen el naixement de algunes persones i que aquestes volen ser inscrites al registre civil per alguna raó (23.080.029.1931).

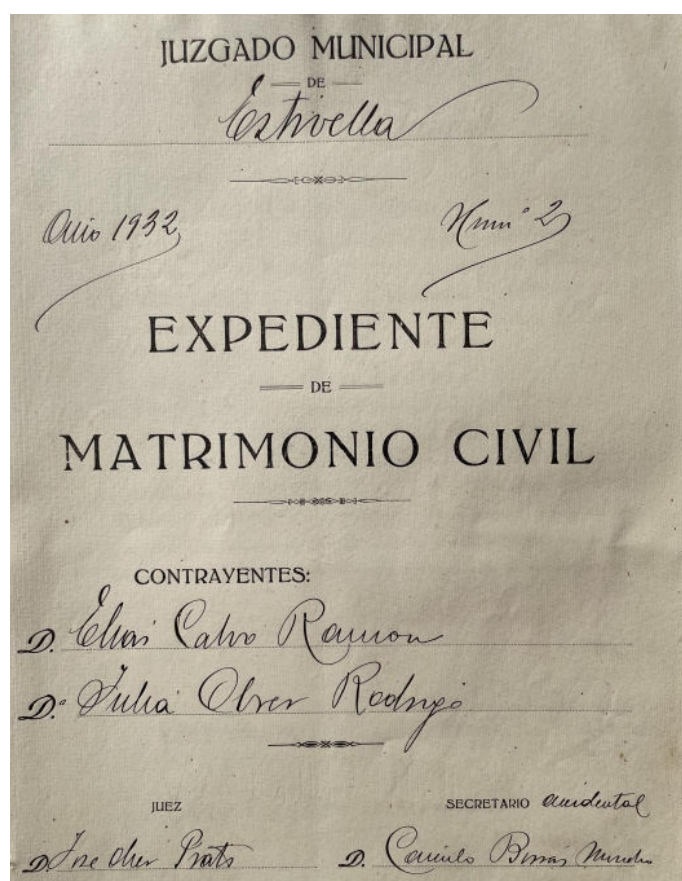

Jose Maria Gamón Ferrer va nèixer l'11 de març de 1900 però el seu procediment d'inscripció en el registre civil es va iniciar el 5 de febrer de 1931. AME.

De tota manera, el que més interessa dels certificats de naixement, són precisament els que anuncien els naixements fallits (23.223.035.1932): els certificats d'avortaments -naturals- i de fetus morts. Es tracta de comunicacions que envia el metge del poble al jutge municipal que confirmen que el nadó que ha nascut no té vida (no intervé l'Església perquè no hi ha baptisme). Les males condicions de vida de l'època conduïen a que moltes dones tingueren un embaràs molt dur en circumstàncies que feien que una part de les gestacions no

tinguera un resultat favorable, el que feia baixar l'esperança de vida (49,97 anys al 1931²⁰) i que poder tindre una infància còmoda i tranquil·la fora un acte amb molts components de sort.

Pel que fa a la següent etapa de la vida, el matrimoni, no s'observa cap tret cridaner respecte de l'actualitat. Si bé és cert que hi ha algunes excepcions on la diferència d'edat entre l'home i la dona contraents és elevada (deu anys a l'expedient 25.245.006.1935), la majoria de parelles tenen un temps de vida prou paregut. Tampoc és res alarmant aquesta edat amb la qual es contrau el matrimoni, que ronda els vint-i-cinc anys.

Portada de l'expediente de matrimoni 23.121.052.1932. AME.

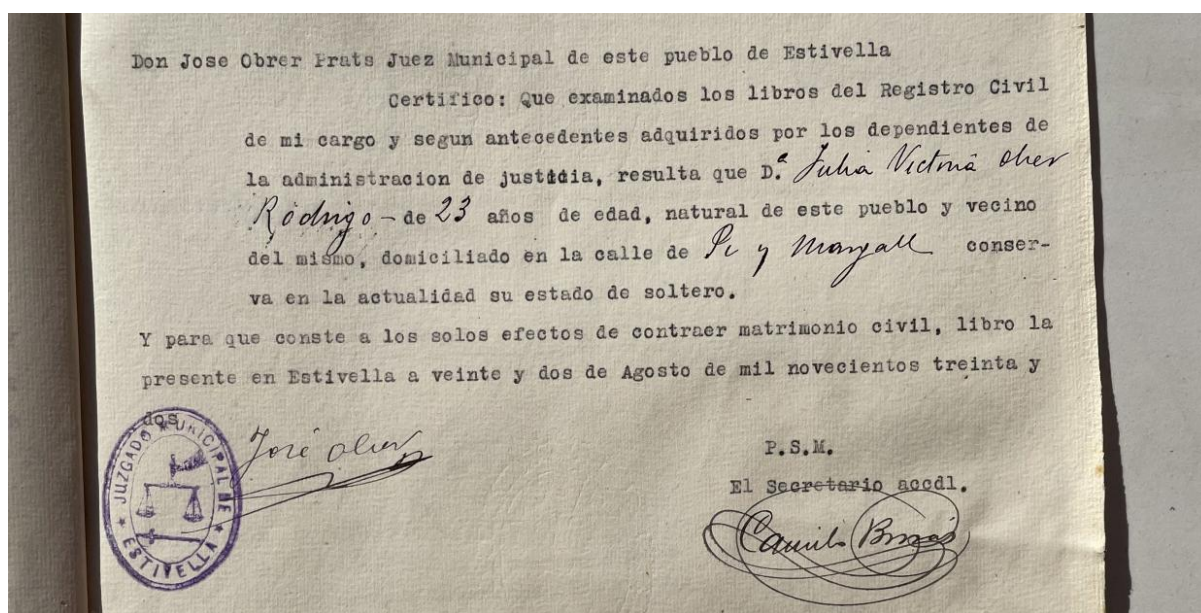
Per a poder destacar algun aspecte dels certificats de matrimoni civil trobats a l'arxiu municipal, podem parar atenció als requisits o les condicions perquè es produïra aquesta unió (23.121.052.1932): com podem observar, la llei de

²⁰Instituto Nacional de Estadística de España

Matrimoni contemplava diverses restriccions, però analitzarem amb profunditat l'apartat tercer de l'article 83:

“No pueden contraer matrimonio: los que adolecieran de impotencia física, absoluta o relativa, para la procreación con anterioridad a la celebración del matrimonio, de una manera patente, perpetua e incurable.”

Queda clar l'objectiu principal de la unió matrimonial llegint aquesta prohibició: tindre descendència. La doctrina eclesiàstica present durant els segles anteriors feia pensar que el casament es feia amb el propòsit de procrear i tindre fills, i qualsevol persona no apta per a fer-ho tampoc era apta per a contraure matrimoni. Així, les persones estèrils (ni parlar dels homosexuals) eren considerades com persones inútils a l'hora de la vida en parella, manifestant així els endarreriments civils de l'època republicana.

Certificat de “solteria” signat pel jutge municipal d’Estivella. Certifica que una tal Júlia “conserva en la actualidad su estado de soltero”. AME.

Quant als certificats de defunció de les persones d’Estivella, representat la fi de la vida d’un pobletà, esmentarem els trets més significatius de la informació que presenten.

En primer lloc, a pesar que l’esperança de vida era inferior en relació amb l’actualitat (49,97 al 1931 i 83,05 anys al 2022²¹), és cridaner el nombre de

²¹Instituto Nacional de Estadística de España

persones que arriben a ser octogenàries i nonagenàries que moren a Estivella, contrari al que pot pensar la creença popular. Al ser un medi rural, les contaminacions urbanes de tot tipus tenien menys efectes en la població, i això podria donar com a resultat la possibilitat de tindre una vida més longeva.

També cal esmentar com ha variat el patró de les principals causes de mortalitat. Com mostren diversos certificats, destaquen sobretot les defuncions per infeccions com gastroenteritis o tuberculosi. La precarietat en vacunes i cures de l'època sumat a la tardança dels progressos i avanços en medicina a les zones rurals, donaven lloc a moltes morts per motius infecciosos que tenen cura hui dia.

Continuant amb l'anàlisi dels certificats de defunció que tenim, també crida l'atenció la baixa casuística d'alguna de les causes mortíferes que al present provoquen la majoria dels decesos, com pot ser el càncer²². És possible que es dega a que algunes de les causes de mort que s'especifiquen, com potser una úlcera estomacal, foren càncer no detectat (causa també del feble sistema sanitari i del desconeixement envers aquestes enfermetats). Les enfermetats cardiovasculars, una altra important causa de mort actualment, també eren un motiu corrent de decés durant la República.

²²Instituto Nacional de Estadística de España

Modelo C. Serie 2.ª Nº 426655 *

Certificado de defunción

COLEGIO DE VALENCIA

Don Sanjurjo Mollas Martínez licenciado en Medicina y Cirugía, con
 ejercicio en Estivella, inscripto con el núm. 2146
 en el Colegio Oficial de Médicos de esta Provincia.

Certifico la defunción de D. Miguel Mena Domínguez
 acaecida en la noche de 14 Abril, núm. — cuarto.
 Según referencias. El finado tenía la edad de 62 años, — meses, de
 estado casado. Era natural de León provincia
 de — de ocupación Cornel Guardia Civil
 y falleció a las dos del día diez y seis
 del mes de Agosto año 1934
 Murió a consecuencia de causa inmediata: coma causa fundamental
Siabitis
 y son manifestes en el cadáver las señales de descomposición observación especial

Mollas

Extracte (24.221.034.1934). AME.

Don Ramon Roca Planells Médico Colegiado con el número 2107

Certifico: Que Vicente Correchier Manchó de 42 años de edad
 natural y vecino de Estivella, de profesión escribiente, domiciliado
 en la calle de Pi y Margall, ha fallecido en su domicilio el día de
ayer a las 22 horas 30 minutos a consecuencia de tuberculosis General
 Y para que conste a los efectos consiguientes expido el presente certificado
 do canjeable por el correspondiente oficial en Estivella a siete de julio
 de mil novecientos treinta y cuatro

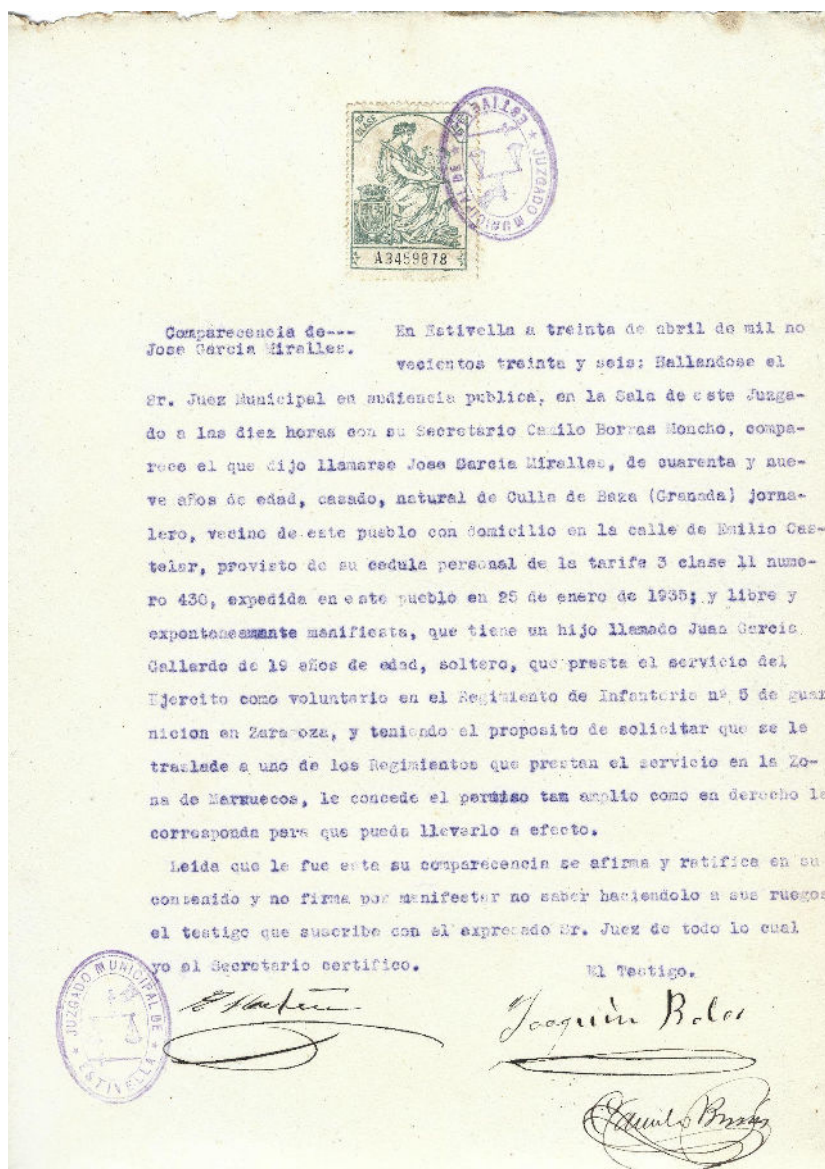
Roca Planells
Caqueria tuberculosis

Extracte (25.121.004.1935). AME.

8.3.9 De l'arribada de la guerra

L'esclat de la guerra el 17 de juliol de 1936 no va passar desapercbut pel jutjat municipal d'Estivella. Observem com durant els últims tres anys de la II República van apareguint trets que indiquen que un nou ordre imperava a Espanya i que havien esdevingut canvis en el context nacional.

En primer lloc, trobem un document que ens indica el lloc on començaria la sublevació militar: el Marroc. L'expedient 25.121.026.1936 és una autorització paterna perquè un fill militar poguera traslladar-se al Marroc amb el Regiment d'infanteria corresponent. La ciutat de Melilla, per la gran presència de militars, seria la primera urbs que es pronunciaria contra la República, i d'allí s'estendria a tot el país.

Compareixença per autoritzar el desplaçament al Marroc del fill de 19 anys (25.121.026.1936). AME.

Observem el desenvolupament de la guerra llegint l'expedient de matrimoni civil número 25.121.022, datat del 10 de novembre de 1936, on l'home únicament presenta la cartilla militar i no tots els documents oficials *por ser natural de María, partido judicial de Vélez Rubio provincia de Almería, cuyo pueblo está en la zona facciosa, o siga, en la zona de guerra.*

Al Juzgado

Pedro Garcia Bautista de veinte y nueve años de edad, de profesion jornalero, con domicilio en Estivella, calle del 14 de abril hijo de Pedro Garcia *Cenauk* y de Maria Bautista *Rolles*

Maria Teresa Alegre Calvo de veinte y nueve años de edad, de profesion labores, con domicilio en Estivella, calle del 14 de abril hija de Miguel Alegre Garay y de Mariana Calvo Julian; desean contraer matrimonio civil y al efecto y en cumplimiento de lo prevenido en el articulo 86 del codigo civil acompanan a esta declaracion las certificaciones de nacimiento y estado de la contrayente y la cartilla militar del contrayente en sustitucion de dichos documentos por ser natural de Maria, partido judicial de Velez Rubio provincia de Almeria, cuyo pueblo esta en la zona facciosa, y en cuyo caso no esta obligado a la presentacion de los citados certificados que previene el mencionado articulo 86 del codigo civil con arreglo a lo dispuesto en la orden del Ministerio de Justicia fecha 5 de Septiembre ultimo (Gaceta del 6)

Estivella a 10 de Noviembre de 1936

A cargo de los contrayentes y. n. f.
José Duran Velanova

Enrique Garcia

arada Juez Municipal de Estivella

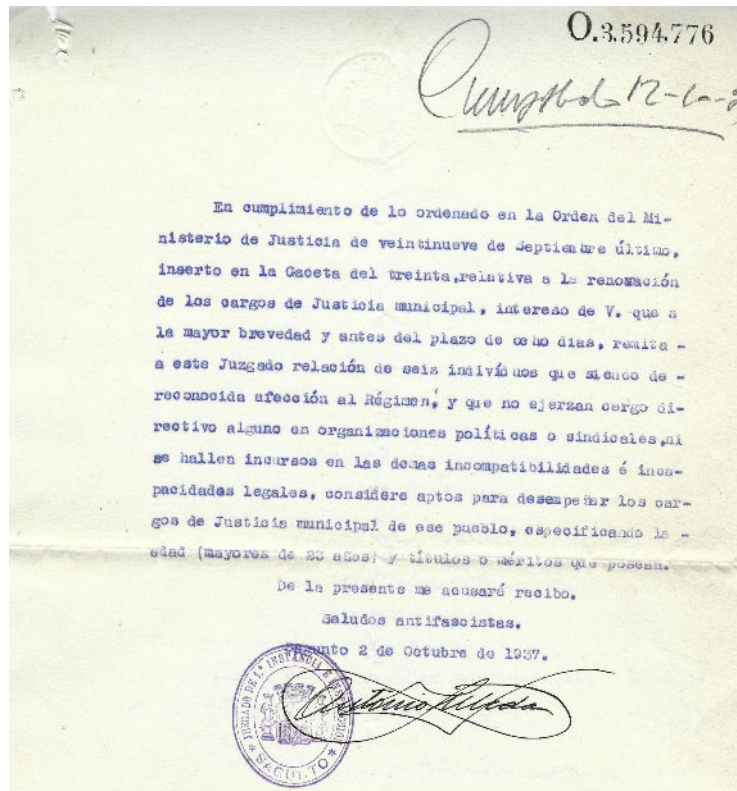
Ocorre el mateix a l'expedient de matrimoni civil número 26.121.022, aquest de l'1 de novembre de 1938, on ambdós contraents, naturals de Algesires i de Sevilla, han de presentar a testimonis perquè corroboren la certificació corresponent, ja que tot el sud del territori espanyol estava en mans dels sublevats.

També sabem que estem en període de guerra perquè al document 26.000.012. de 1937, ja esmentat, un refugiat de guerra denuncia a un altre refugiat de guerra. És a dir, la causa de que estiguen refugiats és el conflicte bèl·lic present a Espanya, i la població d'Estivella en especial el jutge tenien constància perquè els desplaçats acudien als seus serveis.

Sr. Presidente Alcalde del Ayuntamiento - Saludo -
 El que suscribe Refugiado en esta, denuncia a Vd. los siguientes hechos de
 que soy víctima por parte de un compañero llamado Juan refugiado
 también.
 Hace tres o cuatro semanas el dicho Juan, me dio dos bofetadas, sin darle motivo al
 guiso. Otro llamado el Valenciense me dio dos o tres golpes en la pierna izquierda
 quedando rojo diez o once días y aunque intervine, interviniente alcalde y el Jefe
 del local de here.
 Esta madrugada de una a dos, bormacho, llegó a mi casa insultándome llamán-
 do me hijo puta, que me levanté y al no contestarle, tiró del Espalador de la
 cama con el fin de tirarme al suelo, que al no intervenir mi compañero me tu-
 vieron tirado al suelo, me amenazó de pegarme un tiro si no se al que sa-
 liera en mi defensa, por todo esto y en el silencio de un espectáculo en este pueblo
 tranquilo, conmigo o con otro, nadie obra en justicia, que pido, elevando le saludo
 para bien de la República.
 Estivella 18 Noviembre 1937
 Fulgencio González Salas

Denúncia datada el 18 de novembre de 1937 (26.000.012.1937)AME

El transcurs de la guerra era dur i desesperant. Els fidels al règim legítim republicà intentaven augurar un futur tranquil per a la nació espanyola, i un dels passos era controlar correctament els llocs de poder que hi havia arreu del territori, com podien ser els jutjats municipals. Així, amb la comunicació del segon d'octubre de 1937 que es correspon amb l'expedient 26.000.013, el jutjat de primera instància de Sagunt encomana al jutge d'Estivella una tasca molt directa: *remita a este Juzgado relación de seis individuos que siendo de reconocida afección al Régimen (...), considere aptos para desempeñar los cargos de Justicia municipal de ese pueblo*. La República no volia permetre cap serrell solt, i d'ahí el perquè d'aquesta comunicació per a una futura elecció de jutge municipal. Perquè no hi haguera cap dubte de la ideologia del jutge de primera instància de Sagunt, s'acomiadava amb *Saludos antifascistas*. Al revers de la pàgina, escrits a llapis, hi han sis noms que suposem que Arnau Tortonda, jutge que va rebre aquesta comunicació, va pensar que serien els ideals.

Per últim, la part més dura de la guerra arribà a Estivella al juliol de 1938. Com demostra un certificat de defunció (26.221.015), una dona moria a conseqüència de les ferides causades per l'explosió d'una bomba d'aviació a sa casa, indicant que Estivella va ser un dels molts municipis espanyols que va patir bombardejos i morts per culpa de la Guerra.

Don Joaquín Calvo Juncal, Licenciado en Medicina y Cirugía con ejercicio en Estivella y número 2228 de Colegiación. Certifico la defunción de Consuelo Garriga Abad, asocida en la calle de Pi y Margall n.º 25.

Según referencias la finada tenía la edad de 45 años de edad, de estado casada. Era natural de Valencia, de ocupación labores y falleció a las diez y siete horas del día siete de julio de milnoovecientos treinta y ocho.

Murió a consecuencia de la herida sufrida por explosión de una bomba de aviación en su propia casa.

J. Calvo

Estivella fou bombardejada el 7 de juliol de 1938 per l'aviació italiana aliada de Franco. AME.

Per acabar, i relacionat amb la guerra, però d'una altra manera, volem afegir com a anècdota la troballa d'un document classificat a l'any 1935, com indica en la seua redacció, però que en realitat és de l'any 1953, com es veu en una anotació feta a mà amb posterioritat. Aquest expedient, 25.238.007.1935, és la resposta del jutge de pau de Càlig a la petició del jutge d'Estivella de l'enviament d'un certificat de naixement. El jutge comenta que parlant amb el rector ("*párroco*") del poble, li va explicar que no va trobar-lo perquè *fue quemado el archivo parroquial durante el Glorioso Movimiento* (Guerra Civil) *en el tiempo en el que los rojos mandaron en el pueblo*. Açò posa de manifest el bàndol al qual donava suport el jutge i com els franquistes també volgueren dominar tots els llocs de poder durant la dictadura. Per cert, l'acomiadament és *Dios guarde a V. muchos años*, com abans de la República, ja que la dictadura formà part d'un programa nacionalcatolicista.

13 5-10-53

JUZGADO DE PAZ
DE
CALIG
(Castellón)

Núm.

Se ha vuelto a mirar muy escrupulosamente los libros de este Registro civil de mi cargo y no se encuentra en la sección de nacimientos inscrito en ninguno de sus libros ~~XXX~~ el de Francisco Tomás Gil, por lo que de acuerdo con sus deseos le remito una certificación negativa.

He hablado con el Sr. Párroco y allí no se puede encontrar nada porque ~~fue quemado el archivo parroquial durante el Glorioso Movimiento y en el tiempo en que los rojos mandaron en el pueblo.~~

Dios guarde a V. muchos años.
Calig a 30 setbre de 1935.
El Juez de Paz

Handwritten signature

Sr. Corresponsal Local de ~~xxxxxxx~~ Previsión

ESTIVELLA.

Troballa d'un document mal catalogat per contenir un error material en la data original del propi document.
AME.

9. CONCLUSIONS

L'estudi en profunditat d'una part de l'arxiu municipal d'Estivella ha posat de manifest el valor de la investigació i la memòria històrica. Com queda plasmat al treball, la història s'ha de fer a partir de les fonts, i si no hi ha fonts no es pot construir la història. L'estímul i la curiositat pel coneixement, amb els arxius municipals com a eina fonamental, motiven a descobrir i aprofundir en la recerca de nous relats que puguin contar la nostra història, i de nou són els arxius els que proporcionen el marc adequat perquè les adversitats de la immediatesa i globalització de la societat actual no interferisquen en el missatge que ens donaren els nostres avantpassats.

És per això que la divulgació que es vol fer en aquest treball dels arxius municipals ha de ser la primera de les nostres conclusions, ja que la busca en primera persona de les autenticitats històriques la proporcionen la memòria i investigació arxivística.

Concloem i divulguem els arxius municipals perquè la història continue contada per la font, i no siga d'aquell que la conte. Per la preservació de l'herència bella que un poble no pot permetre-se oblidar. Per a donar justícia i pau històrica. Pels arxius municipals.

Al llarg d'aquestes pàgines s'han descobert part de les nostres arrels esbrinant i configurant la vida a Estivella durant la II República. Han emergit com a narradors d'aquesta investigació els jutges de pau del poble, que han deixat plasmada la seua època en tots els seus papers i documents, als que amb curiositat s'ha acudit per tractar de complir el nostre objectiu inicial. Els conflictes i la mediació al poble transmeten, per exemple, que va fer-se notar l'arribada de la República, amb les seues alteracions i manteniment de les tradicions en l'ordre social del moment. S'ha vist com el paper del jutge pot reflectir els avanços o estancaments dels drets dels ciutadans, o la política que dominava el territori i de com aquesta afectava i condicionava a la societat.

Aleshores, si la història d'Estivella durant la Segona República s'ha revelat a través dels seus arxius i documents, què ens diu això sobre la naturalesa mateixa de la història? És, potser, un testimoni objectiu que resta immutable en el temps, o és un relat que només cobra vida quan algú el rescata i el fa parlar a la seua manera? La societat d'aquell moment, amb els seus conflictes i aspiracions, amb les seues lluites i esperances, ha evolucionat fins als nostres dies, però no és tan diferent de la societat actual com pensem. Poden canviar els escenaris, poden

canviar els actors, però els dilemes de fons persisteixen. I hem entés com una figura històrica com el jutge de pau pot arribar a ser la columna vertebral de tota una comunitat de veïns que conviuen a un mateix lloc i període històric.

Qui som hui sense la veu d'ahir? Qui serem demà si oblidem el passat? La memòria històrica no només ens ofereix respostes, sinó que ens obliga a fer-nos preguntes. Aquesta investigació, doncs, no pot acabar ací. Aquesta investigació ha de continuar dia rere dia perquè sempre hi ha història latent, i hem de procurar escriure-la correctament perquè els futurs historiadors investiguen i s'intriguen igual com nosaltres. La investigació ens convida a entendre, tot i que es vol aproximar a allò, que la veritat històrica mai és absoluta, sinó que es construeix a partir de múltiples veus, de documents recuperats, de veredictes promulgats, de silencis trencats i de records reinterpretats.

I han sigut els jutges de pau els agents i tutors de la nostra. Són des de fa més de 150 anys els que cohesionen als municipis del nostre territori les relacions entre les persones, entre els veïns, entre, en definitiva, iguals. Els jutges naixen com a mesura de reducció de poder individual i la seua persistència fins al dia de hui mostra com aquesta necessitat continua vigent.

S'ha demostrat com la mediació i el diàleg contribueixen a la pacificació i a la creació de comunitat front a l'individualisme i la confrontació; i el jutge municipal és una figura que camina en aquesta línia. Tot i que va decaiguent la seua importància al llarg dels darrers anys, la justícia de pau cal que no muira pels mateixos motius que hom ha d'estudiar la història desde la font: perquè si desapareix l'autoritat de justícia que li és conferida a un jutge per part de la població, amb el seu anhel de contribuir a la creació d'una societat més justa i igualitària, estariem tornant als mateixos problemes que van motivar a aquells que, allà pel 1855, van decidir que no volien una societat endarrerida i controlada per uns pocs. Perquè el subjecte comunal ha de superar àmpliament a l'individual. I aquest és el propòsit, la conclusió d'aquest treball.

10. BIBLIOGRAFIA

Acadèmia Valenciana de la Llengua. (2014). *Diccionari normatiu valencià*.

Ajuntament d'Estivella (3 de gener de 2025). Dades d'interés. <https://www.estivella.es/va/pagina/dades-dinteres>

Amich Elías, C. (2008). *“EL TRABAJO DE LOS MENORES DE EDAD EN LA DICTADURA FRANQUISTA”*. Universidad de Salamanca.

Blasco i Soriano, Renau i Mateu. (1991). *“ESTIVELLA 1931-1936, HISTÒRIA MUNICIPAL (II)”*, Ajuntament d'Estivella.

Boletín Oficial del Estado 1944. De la necesaria reforma sobre la justícia de paz. BOE-A-1944-7025.

Boletín Oficial del Estado 1985. Sobre la organización del poder judicial. BOE-A-1985-12666

Cobos Gavala, R. (1987). *El juez de paz en la ordenación jurisdiccional española*. Tesis Doctoral de la Universidad de Sevilla.

Constitución de la República Española [Const]. Art. 43. 9 de desembre de 1931 (Espanya).

Decret del 12 de gener de 1937. [Ministeri de Justícia]. De la retirada de competències del Registre Civil als jutges municipals. Gaceta de Madrid, núm. 12.

Decret del 17 de març de 1934. [Ministeri de Justícia]. Del canvi en la forma de nomenament dels jutges municipals. Gaceta de Madrid, núm. 76.

Decret del 8 de maig de 1931. [Ministeri de Justícia]. De la nova forma d'elecció popular dels jutges municipals. Gaceta de Madrid, núm. 129.

Escribano Riera, D. (2014). *Anàlisi sociològica del règim d'oficialitat lingüística al domini territorial meridional de la llengua catalana durant la Segona República espanyola (1931-1938)*. Universitat de Barcelona.

Fernández Ros, J. M. ; León Navarro, V. ; Ramírez Aledón, G. (2023). *Historia de España Contemporánea*. Editorial Santillana.

Instituto Nacional de Estadística de España.

Llei del Ministeri de Gràcia i Justícia de 1907. Sobre la reforma de la justícia municipal. 7 d'agost de 1907. Gaceta de Madrid, núm. 219.

Llei Orgànica del Poder Judicial 1870. Sobre l'organització del poder judicial a Espanya. 15 de setembre. BOE-A-1870-7297.

Llei Orgànica del Poder Judicial 6/1985. Sobre la reforma del poder judicial a l'Espanya democràtica. 1 de juliol de 1985. BOE-A-1985-12666, Art. 101.

Mesa i Reig, L. (s.d). *Estivella com a punt de referència*. Ajuntament d'Estivella.

Navarro Ojeda, C. (2012). *Los juzgados de paz*. Tesis de la Universidad de Las Palmas de Gran Canaria.

Real Decret 1044 de 1855. [Ministeri de Gràcia i Justícia]. De la creació i regulació dels jutges de pau. 22 d'octubre de 1855.

11. LLISTAT D'ANNEXOS

Annex:

La catalogació.

Llistat dels expedients per any del període d'estudi d'aquest treball. Des del 1931 fins el 1939.

CATÀLEG D'EXPEDIENTS DE L'ARXIU MUNICIPAL D'ESTIVELLA. SECCIÓ JUTJAT DE PAU									
ANY 1931									
22.182.052	Convocatòria per a Jui de Faltes a Joaquín Correcher Quiles i José Correcher Badia	CON/1931	31 x 22	22	1	Bona	Estivella	IV3.	
22.236.053	Denuncia contra Miguel Dutruis López (relatiu a la compra de cítrics a propietaris de la població)	DEN/1931	31 x 22	22	22	Bona	Estivella	IV3.	
22.236.054	Expedient d'informació possessòria de Rosa Blasco Blasco	EXP/1931	31 x 22	22	13	Bona	Estivella	IV3.	
23.104.001	Acto de Conciliación sin avenencia. Demandante: D ^a Casilda Blasco Ramón. Demandado: D. Antonio Calabuig Bayo. 26 de mayo de 1931.	ACT/1931	31 x 22	23	6	Bona	Estivella	IV3.	
23.104.002	Acto de Conciliación con avenencia. Demandante: D. José Alegre Blasco. Demandado: D. Joaquín Bolós Blasco. 6 de julio de 1931.	ACT/1931	31 x 22	23	12	Bona	Estivella	IV3.	
23.104.003	Acto de Conciliación verificado con Avenencia Miguel, Victoria, Joaquín y Andrés Arbiol Guillot	ACT/1931	31 x 22	23	6	Bona	Estivella	IV3.	
23.104.004	Demanda de Conciliación de Miguel Blasco Guillot... a D ^a Luisa Blasco Guillot	DEM/1931	31 x 22	23	9	Bona	Estivella	IV3.	
23.104.005	Nomenament oficial del Fiscal Municipal Suplente d'Estivella que recau en Mateo Oltra Bort	NOM/1931	31 x 22	23	2	Bona	Estivella	IV3.	
23.104.006	Carta a la secretaria del Jutjat del Secretari Judicial Enrique Herrero Pereira relativa al cobrament de José Caudet Mateu	CAR/1931	31 x 22	23	4	Bona	Grau València	IV3.	
23.104.007	Acta de visita del Registre Civil	ACT/1931	31 x 22	23	4	Bona	Estivella	IV3.	
23.104.008	Expediente sobre información posesoria instado por D ^a Concepción Bover Vilanova aprobado por Auto de 7 de noviembre de 1931	EXP/1931	31 x 22	23	20	Bona	Estivella	IV3.	
23.104.009	Expediente General de la elección de Jueces y fiscales Municipales y sus respectivos Suplentes verificada en 7 de junio del indicado año	EXP/1931	31 x 22	23	25	Bona	Estivella	IV3.	
23.104.010	Expediente sobre información posesoria instado por D. Salvador Buralla Guillem aprobado por Auto de 2 de noviembre de 1931	EXP/1931	31 x 22	23	18	Bona	Estivella	IV3.	
23.104.011	Carta de la Compañía d'Assegurances L'Abeille per a cancelar la despesa del Jui de Faltes seguit contra José Ramón Server Camps	CAR/1931	28 x 22	23	3	Bona	Estivella	IV3.	
23.104.012	Carta del Jutge Municipal de Torres Torres relativa al Jui Verbal de Faltes contra Alberto Correcher Trabuco per pastar el ramat sense permís	CAR/1931	31 x 22	23	5	Bona	Diversos	IV3.	
23.104.013	Carta del Jutjat de Sagunt relativa a la convocatòria a Manuel Tortonda Albiol per a Jui de Faltes per infracció de la Llei de Cacera	CAR/1931	31 x 22	23	1	Bona	Sagunt	IV3.	
23.104.014	Carta del Jutjat de la instància de Sagunt perquè es constituïssa la Junta de Jutat	CAR/1931	31 x 22	23	2	Bona	Sagunt	IV3.	
23.104.015	Carta del Jutjat de Sagunt relativa a l'obligatori enviament dels Servicis d'Estadístiques	CAR/1931	31 x 22	23	1	Bona	Sagunt	IV3.	
23.104.016	Acta de Licencia o Consejo para contraer matrimonio (d'Amparo Alcón Calvo a la seu filla Amparo Murall Alcón)	ACT/1931	31 x 22	23	2	Bona	Estivella	IV3.	
23.104.017	Carta del Jutjat de Sagunt perquè comparega José Correcher Badia a un Jui de Faltes	CAR/1931	31 x 22	23	4	Bona	Sagunt	IV3.	
23.104.018	Carta del Jutjat de Sagunt relativa a l'elecció dels càrrecs del Jutjat Municipal	CAR/1931	31 x 22	23	3	Bona	Sagunt	IV3.	
23.104.019	Certificats relatius a la no incapacitació de ciutadans per a exercir el càrrec de jurat	CER/1931	31 x 22	23	2	Bona	Sagunt	IV3.	
23.104.020	Recordatori de l'obligació dels Jutjats Municipals de fer referència al president de la República sempre que administren la justícia	REC/1931	31 x 22	23	1	Bona	Sagunt	IV3.	
23.104.021	Autos de Jui promoguts per Isabel Monzó Zaragoza i Purificación Roca Monzó contra la Séquia Major de Sagunt per reclamació de 25.000 PTA coma indemnització per danys i perjudis	AUT/1931	31 x 22	23	3	Bona	Sagunt	IV3.	
23.121.022	Certificat del telegrama relatiu a l'obligació de celebrar eleccions per als càrrecs de Justícia Municipal	CER/1931	31 x 22	23	1	Bona	Sagunt	IV3.	
23.121.023	Juicio Verbal de Falas. Denunciante: Agapito Alejo Fernández. Denunciado. Valentin Ramón Blasco	JUI/1931	31 x 22	23	3	Bona	Estivella	IV3.	
23.121.024	Ofici relatiu a l'obligació de facilitar als Inspectors Municipals de Sanitat les dades de mortalitat i natalitat	OFI/1931	31 x 22	23	1	Bona	Sagunt	IV3.	
23.153.025	Juicio Verbal de Falas. Denunciante: D. Agapito Alejo Fernández. Denunciado. Alberto Correcher Quiles (per collir taronges que no són de la seua propietat)	JUI/1931	31 x 22	23	11	Bona	Estivella	IV3.	
23.153.026	Comparecència de Denúncia de Gabriel Mateu Contreras i Juan Mateu Contreras contra Alberto Correcher Quiles per pasturar ramat cabri en la propietat de Vicente Arbiol, veí d'Albalat i situada en la partida del Riu	COM/1931	31 x 22	23	2	Bona	Estivella	IV3.	
23.153.027	Autorització paterna de José Dasi Domingo al seu fill Victoriano Dasi Domingo per a viatjar a França com a jornalero agrícola	AUT/1931	31 x 22	23	2	Bona	Estivella	IV3.	
23.000.028	Instància de José Saera Marzal relativa al Registre de Propietats Rústiques	INS/1931	31 x 22	23	3	Bona	Sagunt	IV3.	
23.080.029	Expedient per a inscriure en el Registre Civil el naixement de José M. Gamón Ferrer ocorregut l'11 de març de 1900	EXP/1931	31 x 22	23	15	Bona	Estivella	IV3.	
23.000.030	Documento privado de cuenta otorgado como vendedor D. José Caudet Mateu y comprador D. José Saera Marzal	DOC/1931	31 x 22	23	3	Regular	Estivella	IV3.	
23.182.031	Eshorts per a juims de falta per infracció llei de cacera (Luis Blanco Oliver)	EXH/1931	31 x 22	23	5	bona	Estivella	IV3.	

CATÀLEG D'EXPEDIENTS DE L'ARXIU MUNICIPAL D'ESTIVELLA. SECCIÓ JUTJAT DE PAU ANY 1932									
23.221.032	Certificaciones facultativas de defunción año 1932 cuaderno 21	CER/1932	31 x 22	23	32	Bona	Estivella	IV3.	
23.220.033	Comparecència de Benjamín Gálvez Oliver per a autoritzar el seu fill menor Benjamín Gálvez Bover de 13 anys a realitzar treballs industrials	COM/1932	31 x 22	23	1	Bona	Estivella	IV3.	
23.220.034	Comparecència de Rafael Martínez Mancho per a autoritzar el seu fill Benjamin Martínez Domingode 13 anys a realitzar treballs industrials	COM/1932	31 x 22	23	1	Bona	Estivella	IV3.	
23.223.035	Certificats de naixements de fetus morts	CER/1932	22 x 16	23	20	Bona	Estivella	IV3.	
23.226.036	Relación certificada de los varones que por haber cumplido 30 años de edad en 1 de septiembre de 1931, deben figurar en las listas de Jurados por reunir las condiciones exigidas en el Decreto del Gobierno de la Republica de 19 de junio de 1931	REL/1932	31 x 22	23	8	Bona	Estivella	IV3.	
23.248.037	Carpeta que contiene las actas de las sesiones de bases de trabajo y jornales acordadas por la Sociedad Obrera de Oficios varios de esta localidad y patronos de la misma	CAR/1932	31 x 22	23	10	Bona	Estivella	IV3.	
23.248.038	Juicio de Faltas celebrado en este Juzgado por denuncia de pastoreo abusivo contra D. Valentín Ramón Blasco	JUI/1932	31 x 22	23	11	Bona	Estivella	IV3.	
23.248.039	Expediente de información posesoria tramitado en este Juzgado a instancia de Joaquín Gamón Tortonda para inscribirse a su nombre en el Registro de la Propiedad de este partido cuatro fincas rústicas situadas en este término...	EXP/1932	31 x 22	23	15	Bona	Estivella	IV3.	
23.248.040	Expediente de información posesoria tramitado en este Juzgado a instancia de Don Ángel Sanz Carreras para inscribirse en el Registro de la Propiedad de este partido una finca urbana situada en este pueblo aprobado en Auto de 23 de diciembre de 1932	EXP/1932	31 x 22	23	14	Bona	Estivella	IV3.	
23.248.041	Expediente de información posesoria tramitado en este Juzgado a instancia de Ventura Soriano Gasch para inscribirse a su nombre en el Registro de la Propiedad de este partido cuatro fincas rústicas situadas en este término	EXP/1932	31 x 22	23	15	Bona	Estivella	IV3.	
23.248.042	Juicio Verbal de Faltas por denuncia del Sr. Comandante del Puesto de la Guardia Civil, al vecino de este José Mateu Gamón, por riego fraudulento en la Acequia Mayor de Sagunto el día 2 del actual	JUI/1932	31 x 22	23	13	Bona	Estivella	IV3.	
23.248.043	Juicio Verbal de Faltas por denuncia del Sr. Comandante del Puesto de la Guardia Civil, al vecino de esta Bautista Ros por riego fraudulento en la Acequia Mayor de Sagunto el día 2 del actual	JUI/1932	31 x 22	23	13	Bona	Estivella	IV3.	
23.248.044	Concessió de permís patem de Benjamín Mateu Beltrán a Ismael Mateu Climent per a la conducció d'Autos	CON/1932	31 x 22	23	1	Bona	Estivella	IV3.	
23.248.045	Expediente sobre rectificación de las listas de Jurados	EXP/1932	31 x 22	23	38	Bona	Estivella	IV3.	
23.248.046	Expediente de información posesoria tramitado en este Juzgado a instancias de D. Alberto Mateu Tortonda para inscribirse en el Registro de la Propiedad de este partido, una finca urbana y una rústica ... aprobado en Auto de 4 de febrero de 1932	EXP/1932	31 x 22	23	13	Bona	Estivella	IV3.	
23.248.047	Expediente de información posesoria tramitado en este Juzgado a instancia de Concepción Valls Gamón, para inscribirse a su nombre... cuatro fincas rústicas y una urbana ... aprobado en Auto de 7 de octubre de 1932	EXP/1932	31 x 22	23	14	Bona	Estivella	IV3.	
23.248.048	Relación certificada de las hembras que por haber cumplido 30 años de edad en 1 de septiembre de 1931 deben figurar en las listas de Jurados por reunir las condiciones exigidas en el Decreto del Gobierno de la Republica de 18 de junio de 1931	REL/1932	31 x 22	23	6	Bona	Estivella	IV3.	
23.248.049	Juicio de Faltas celebrado en este Juzgado por denuncia de pastoreo abusivo contra el ganadero Teodoro Gerón Alegre	JUI/1932	31 x 22	23	14	Bona	Estivella	IV3.	
23.248.050	Juicio de Faltas celebrado en este Juzgado por denuncia de pastoreo abusivo contra Alberto Correcher Quiles	JUI/1932	31 x 22	23	11	Bona	Estivella	IV3.	
23.104.051	Expediente de información posesoria a instancia de Federico Alegre Blasco como marido y legal administrador de los bienes de su esposa María Martínez Alegre, para inscribir...una finca urbana...calle Francisco Ferrer Guardia	EXP/1932	31 x 22	23	11	Bona	Estivella	IV3.	
23.121.052	Expediente de matrimonio civil. contrayentes: D. Elias Calvo Ramón Dª Julia Obrer Rodrigo	EXP/1932	31 x 22	23	10	Bona	Estivella	IV3.	
23.121.053	Expediente de matrimonio civil. Contrayentes: D. Antonio Mateu Tortonda Dª Maria Calabuig Castellblanch	EXP/1932	31 x 22	23	13	Bona	Estivella	IV3.	
23.121.054	Certificat de la Inspecció del Timbre de l'Estat del Jutjat Municipal	CER/1932	31 x 22	23	1	Bona	Estivella	IV3.	
23.000.055	Instancia de Luis Casamayor Castelló perquè se li reconega el solar que té un carrer en projecte i això poder-lo registrar	INS/1932	31 x 22	23	7	Bona	Estivella	IV3.	
23.000.056	Circular relativa relativa a l'enviament de llistes de jurats de més de 30 anys que per haver faltat estan exclosos	INS/1932	21 X 16	23	2	Bona	Sagunt	IV3.	

CATÀLEG D'EXPEDIENTS DE L'ARXIU MUNICIPAL D'ESTIVELLA. SECCIÓ JUTJAT DE PAU									
ANY 1933									
24.221.001	Certificats de defunció de l'any 1933	31 x 22	24	35	Bona	CER/1933	Estivella	IV.3.	
24.248.002	Diligencias que se tramitan por esta alcaldia para comprobación de una denuncia presentada por el Delegado de la Sociedad Obrera de Oficios Varios contra el patrono D. Hipólito Gamón Moya	31 x 22	24	9	Bona	DIL/1933	Estivella	IV.3.	
24.248.003	Diligencias que se tramitan en esta alcaldia en virtud de declaración de huelga parcial presentada por la Sociedad Obrera de Oficios Varios de esta localidad para el día 12 de enero de 1933	31 x 22	24	15	Bona	DIL/1933	Estivella	IV.3.	
24.248.004	Denúncia de Francisco Mateu Contreras, rematant de la cacera municipal, a Alberto Mateu per trobar-se caçant en el puntal de Peluca i la Tancada	31 x 22	24	8	Bona	DEN/1933	Estivella	IV.3.	
24.248.005	Expediente de información posesoria tramitado en este Juzgado a instancia de Don José Gamón Alabadi para inscribirse en el Registro de la Propiedad de este partido una finca rústica situada en este término. Aprobado en Auto de 28 de enero de 1933.	31 x 22	24	13	Bona	EXP/1933	Estivella	IV.3.	
24.248.006	Expediente de información posesoria tramitado en este Juzgado a instancia del vecino D. Alberto Mateu Tortonda para inscribirse en el Registro de la Propiedad dos fincas rústicas situadas en este término aprobado en Auto 3 de abril 1933	31 x 22	24	13	Bona	EXP/1933	Estivella	IV.3.	
24.248.007	Acte de Conciliació de José Correcher Alegre amb Francisca Bolinches Lauterio pel compliment del contracte celebrat el 26 de febrer de 1932	31 x 22	24	7	Bona	ACT/1933	Estivella	IV.3.	
24.248.009	Consentiment Patern de Salvador Climent Obrer a la seua filla M. Desamparados Climent Escolano per contraure matrimoni amb Benjamin Mateu Climent	31 x 22	24	1	Bona	CON/1933	Estivella	IV.3.	
24.248.010	Expediente de información posesoria tramitado en este Juzgado a instancia de la vecina D ^a Luisa Blasco Guillot para inscribirse en el Registro de la Propiedad dos fincas rústicas y dos urbanas...aprobado en Auto de 25 de agosto de 1933	31 x 22	24	1	Bona	EXP/1933	Estivella	IV.3.	
24.248.011	Juicio de Faltas celebrado en este Juzgado por denuncia de pastoreo abusivo contra D. Alberto Correcher Quiles	31 x 22	24	9	Bona	JUI/1933	Estivella	IV.3.	
24.248.012	Juicio de Faltas celebrado en este pueblo por denuncia de pastoreo abusivo contra Joaquín Correcher Quiles	31 x 22	24	10	Bona	JUI/1933	Estivella	IV.3.	
24.248.013	Juicio de Faltas celebrado en este Juzgado por denuncia de José Obrer Prats contra D ^a Salvadora Bayo Vilanova	31 x 22	24	10	Bona	JUI/1933	Estivella	IV.3.	
24.248.014	Juicio de Faltas celebrado en este Juzgado por denuncia de pastoreo abusivo contra D. Alberto Correcher Quiles	31 x 22	24	20	Bona	JUI/1933	Estivella	IV.3.	
24.248.015	Juicio Verbal de Faltas instado en este Juzgado en virtud de atestado de la Guardia Civil por riña entre los vecinos Miguel Vilanova Salt, Joaquín Arbiol Navarro y Joaquín Arbiol Vilata	31 x 22	24	18	Bona	JUI/1933	Estivella	IV.3.	
24.248.016	Denúncia contra Alberto Correcher Quiles per pasturar 35 caps de ramat cabrí per la finca de Joaquín Ramón Gamón situada a la partida del Assagador	31 x 22	24	14	Bona	DEN/1933	Estivella	IV.3.	
24.248.017	Oficis del Jutjat Municipal	31 x 22	24	5	Bona	OFI/1933	Estivella	IV.3.	
24.121.018	Expediente núm. de matrimonio civil contraido entre Don Bautista Calvo Alegre y Doña Concepción Blasco Limiñana	31 x 22	24	10	Bona	EXP/1933	Estivella	IV.3.	
24.121.019	Expediente núm. de matrimonio civil contraido entre Don Miguel Blasco Salt y Doña Concepcion Dasi Tortonda	31 x 22	24	9	Bona	EXP/1933	Estivella	IV.3.	
24.121.020	Expediente núm. de matrimonio civil contraido entre Don Benjamín Mateu Climent y Doña Maria de los Desamparados Climent Escolano el día 28 de julio de 1933	31 x 22	24	10	Bona	EXP/1933	Estivella	IV.3.	
24.121.021	Expediente núm. de matrimonio civil contraido entre Don Julio Butrús López y doña María Mateu Badia el día 14 de julio de 1933	31 x 22	24	11	Bona	EXP/1933	Estivella	IV.3.	
24.121.022	Expediente de matrimonio civil. contrayentes: D. José Arbiol Ferrer D ^a Concepcion Amau Mateu	31 x 22	24	9	Bona	EXP/1933	Estivella	IV.3.	
24.121.024	Expediente de matrimonio civil. Contrayentes: D. Antonio Ramón Obrer D ^a Concepcion Domingo Blasco	31 x 22	24	10	Bona	EXP/1933	Estivella	IV.3.	
24.080.025	Expedient per a inscriure en el Registre Civil el naixement de M ^a Concepción Bolós Mateu ocorregut el 4 de desembre de 1916	31 x 22	24	16	Bona	EXP/1933	Estivella	IV.3.	
24.080.026	Circular relativa a l'enviament dels noms i cognoms de jutge, fiscal i suplent	31 x 22	24	1	Bona	CIR/1933	Sagunt	IV.3.	
24.080.027	Circular relativa a la caducidad de llicències concedides als funcionaris judicials i fiscals	31 x 22	24	1	Bona	CIR/1933	Sagunt	IV.3.	
24.080.028	Circular de l'Institut Geogràfic relativa a l'enviament d'accidents de circulació en la població	21 X 16	24	1	Bona	CIR/1933	Madrid	IV.3.	
24.080.029	Circular relativa al càrrec de secretari suplent del Jutjat	21 X 16	24	1	Bona	CIR/1933	Sagunt	IV.3.	
24.000.030	Circular relativa a l'enviament de llistat de varons nascuts al 1913	21 X 16	24	1	Bona	CIR/1933	València	IV.3.	
24.000.031	Circular relativa a l'enviament de factura i butlletins relatius a naixements, matrimonis, defuncions i avortaments inscrits en el Jutjat	21 X 16	24	1	Bona	CIR/1933	Madrid	IV.3.	

CATÀLEG D'EXPEDIENTS DE L'ARXIU MUNICIPAL D'ESTIVELLA. SECCIÓ JUTJAT DE PAU									
ANY 1934									
24.121.033	Expediente de información posesoria tramitado en este Juzgado a instancia de don Salvador Fauli Blasco para inscribirse en el Registro de la Propiedad de este partido dos fincas rústicas situadas en este término partida Rio y Brazal	31 x 22	24	15	Bona	EXP/1934	Estivella	IV.3	
24.221.034	Certificats de Defunció de l'any 1934	31 x 22	24	21	Bona	CER/1934	Estivella	IV.3	
24.104.035	Certificat de Defunció de Julio Tello Villanueva natural d'Estivella	22 x 16	24	2	Bona	CER/1934	El Puig	IV.3	
24.104.036	Libro-Archivo testimonios de condena	31 x 22	24	4	Bona	LIB/1934	Estivella	IV.3	
24.104.037	Certificat Patern de Concepción Bover Vilanova al seu fill Joaquín Ramón Bover que desitja ingressar com a voluntari en l'Exercit Espanyol i al qui li concedeix tot el seu consentiment	31 x 22	24	1	Bona	CER/1934	Estivella	IV.3	
24.121.038	Juicio de Faltas denunciante José Gasch Archilés guarda de campo. denunciado. Joaquin Blasco Blasco sobre hurto de uva de moscatel de la propiedad de José Mateu Gamón propiedad Frontera	31 x 22	24	10	Bona	JUL/1934	Estivella	IV.3	
24.121.039	23/03/2025	31 x 22	24	19	Bona	JUL/1934	Estivella	IV.3	
24.121.040	Juicio Verbal de Faltas . Denunciante Andrés Vilata Garay. Denunciado: Alberto Correcher Quiles sobre pastoreo abusivo.	31 x 22	24	19	Bona	JUL/1934	Estivella	IV.3	
24.121.041	Juicio de Faltas celebrado en este Juzgado por denuncia del guarda de campo D. José Gasch Archilés contra Cornelio Mirabete Bea por apacentar su ganado en propiedades particulares sin estar autorizado	31 x 22	24	10	Bona	JUL/1934	Estivella	IV.3	
24.121.042	Juicio Verbal de Faltas. denunciante: D. José Gasch Archilés. denunciado: Miguel Arbiol Guillot sobre hurto de almendras en la propiedad de Dª Rosa Obrer Tortonda partida Collado	31 x 22	24	11	Bona	JUL/1934	Estivella	IV.3	
24.121.043	Juicio Verbal de Faltas. Denunciante: D. José Blasco Caudet guarda de campo. denunciado: D. Juan Mateu Contreras sobre apacentar su ganado cabrio en la propiedad de Antonio Obrer Saera partida Rifa	31 x 22	24	17	Bona	JUL/1934	Estivella	IV.3	
24.121.044	Juicio Verbal de Faltas. denunciante: D. José Gasch Archilés guarda de campo. denunciado: D. Valentin Ramón Blasco sobre apacentar su ganado cabrio en la propiedad de Antonio Obrer Saera partida Rifa	31 x 22	24	19	Bona	JUL/1934	Estivella	IV.3	
24.121.045	Juicio Verbal de Faltas. denunciante: D. José Gasch Archilés. denunciados. D. Emilio Mateu Tello y D. Sebastián Fernández Fauli sobre hurto de leñas en la propiedad de D. Francisco Peris Salt partida Detras del Castillo	31 x 22	24	19	Bona	JUL/1934	Estivella	IV.3	
24.121.046	Juicio Verbal de Faltas. Denunciante: D. José Gasch Archilés. Denunciado: D. Joaquin Correcher Quiles sobre apacentar su ganado cabrio en la propiedad de Joaquin Bolós Ros. partida Brazal	31 x 22	24	18	Bona	JUL/1934	Estivella	IV.3	
24.121.047	Juicio de Faltas contra Salvador Calvo Gorris por daños acusados en diferentes propiedades de este término	31 x 22	24	17	Bona	JUL/1934	Estivella	IV.3	
24.121.048	Juicio Verbal de faltas. Denunciante: D. Joaquin Obrer Obrer. Denunciado: D. Alberto Correcher Quiles sobre pastoreo abusivo	31 x 22	24	9	Bona	JUL/1934	Estivella	IV.3	
24.121.049	Expediente de matrimonio civil. Contrayentes. Vicente Gallent Iserte - Dolores Prats Folgado	31 x 22	24	17	Bona	EXP/1934	Estivella	IV.3	
24.121.050	Expediente núm. 3 de matrimonio civil conraído entre Don Máximo García Carcelén y Doña Maria Blasco Gasch el día 4 de septiembre de 1934	31 x 22	24	9	Bona	EXP/1934	Estivella	IV.3	
24.121.051	Expediente núm. 2 de matrimonio civil conraído entre Don José Gamón Navarro y Doña Dolores Calvo Vilanova el día 27 de julio de 1934	31 x 22	24	11	Bona	EXP/1934	Estivella	IV.3	
24.121.052	Expediente num. 1 de matrimonio civil conraído entre Don Vicente Blasco Cervelló y Doña Maria Quiles Fauli el día 23 de mayo de 1934	31 x 22	24	11	Bona	EXP/1934	Estivella	IV.3	
24.121.053	Expediente de información posesoria tramitado en este Juzgado a instancia de D. Bautista Obrer Saera para inscribirse en el Registro de la Propiedad de este partido dos fincas rústicas situadas en este término	31 x 22	24	15	Bona	EXP/1934	Estivella	IV.3	
24.121.054	Acta de consentiment patern de Vicente Mateu Alegre al seu fill José Mateu Badia perquè puga ingressar com a voluntari d'un dels regiments de l'Exercit Espanyol	31 x 22	24	1	Bona	ACT/1934	Estivella	IV.3	
24.121.055	Consentiment d'Heliodoro Tortonda Gamón a la seua muller Mariana Blasco Arbiol per tal que puga viatjar a Lesignan (França) per visitar els seus familiars	31 x 22	24	1	Bona	CON/1934	Estivella	IV.3	
24.121.056	Juicio Verbal de faltas. Denunciante. Don Andrés Vilata Garay. Denunciado: Don Valentin Ramón Blasco sobre pastoreo abusivo	31 x 22	24	6	Bona	JUL/1934	Estivella	IV.3	
24.121.057	Solicitud de Jui Verbal de Luis Pascual Rodellas a Juan Bonora per pagament de 255 pessetes que li deu	31 x 22	24	4	Bona	SOL/1934	Estivella	IV.3	
24.121.058	Juicio Verbal de faltas. denunciante. José Gasch Archilés guarda de campo. denunciado. Joaquin Correcher Quiles sobre pastoreo abusivo	31 x 22	24	6	Bona	JUL/1934	Estivella	IV.3	
24.121.059	Juicio de Faltas celebrado en este Juzgado por denuncia del guarda de campo D. Andrés Vilata Garay contra Vicente Mateu Contreras por entrar su ganado en tierras de la propiedad de Silvestre Oliver sin estar autorizado para ello	31 x 22	24	10	Bona	JUL/1934	Estivella	IV.3	
24.121.060	Juicio Verbal de Faltas. Denunciante: guarda de campo D. José Gasch Archilés. Denunciado: D. Alberto Correcher Quiles y al hijo de Valentin Ramón sobre apacentar ganado cabrio en la propiedad de Dª Concepción Furió Conejos	31 x 22	24	13	Bona	JUL/1934	Estivella	IV.3	
24.121.061	Jui Verbal de Benjamín Mateu Beltran amb Enrique Ferrer perquè abandone la casa del carrer de l'Estació	31 x 22	24	7	Bona	JUD/1934	Estivella	IV.3	
24.121.062	Consentiment patern de José Prats Martí, veí d'Albalat dels Tarongers, a la seu filla Dolores Prats Folgado perquè contraga matrimoni amb Vicente Gallent Iserte	31 x 22	24	1	Bona	CON/1934	Estivella	IV.3	
24.121.063	Comunicació relativa a la declaració d'excedent del càrrec de Secretari en propietat del Jutjat Municipal d'Estivella Francisco Galán Merino	31 x 22	24	3	Bona	COM/1934	Sagunt	IV.3	
24.121.064	Ofici relatiu a l'enviament del Servici d'Estadística Criminal corresponent a l'any 1933	31 x 22	24	1	Bona	OFI/1934	Sagunt	IV.3	
24.121.065	Ofici relatiu a l'enviament d'inscripcions realitzades el passat any pel Jutjat	22 x 16	24	1	Bona	OFI/1934	Valencia	IV.3	
24.121.066	Acta consentiment patern de Rafael Mateu Climent al seu fill Luis Mateu Gamón per ingressar com voluntari dels regiments de l'Exercit Espanyol	31 x 22	24	1	Bona	ACT/1934	Estivella	IV.3	
25.153.001	Expediente de posesión en los cargos de Juez Municipal, Fiscal Municipal y sus Suplentes a favor de D. Antonio Mateu Vilanova, Don Bautista Obrer Alegre y D. Constantino Amau Tortonda y D. Elias Gamón Alabadi	31 x 22	25	12	Bona	EXP/1934	Estivella	IV.3	
25.080.002	Expedient per a inscriure en el Registre Civil el naixement de Maria Dasi Tortonda ocorregut el 17 de febrer de 1909	31 x 22	25	12	Bona	EXP/1934	Estivella	IV.3	
25.223.003	Escritura de venta privada otorgado por Dª Anita Tortonda Pérez y Maria Dolz Cases... a favor de D. José Gascó Giménez como comprador de un solar radicante en este término municipal partida Beselga	31 x 22	25	4	Bona	ESC/1934	Estivella	IV.3	

CATÀLEG D'EXPEDIENTS DE L'ARXIU MUNICIPAL D'ESTIVELLA. SECCIÓ JUTJAT DE PAU ANY 1935								
CER/1935-43	25.121.004	Certificados de defunción desde el 15 de septiembre de 1935 hasta el 2 de febrero de 1943	31 x 22	25	29	Bona	Estivella	IV.3.
CER/1935	025 221 005	Certificats de defunció de 1935	31 x 22	25	22	Bona	Estivella	IV.3.
EXP/1935	25.245.006	Expediente de matrimonio civil. Contrayentes. D. Juan Eliodoro Tortonda Blasco y Dª Dolores Mateu Tello	31 x 22	25	11	Bona	Estivella	IV.3.
OFI/1935	25.283.007	Ofici del Jutjat de Càlig	22 x 16	25	1	Bona	Càlig	IV.3.
JUI/1935	25.104.008	Juicio Verbal de faltas. Denunciante. Alejandro Gamón Tortonda. Denunciado: Bautista Blasco Castillo sobre sustracción de frutos.	31 x 22	25	10	Bona	Estivella	IV.3.
JUI/1935	25.104.009	Juicio Verbal de faltas. Denunciante. Blas Vilanova Gallego. Denunciado. Antonio Mancho Ferrer sobre sustracción de agua	31 x 22	25	19	Bona	Estivella	IV.3.
ASU/1935	25.104.010	Asuntos criminales	31 x 22	25	1	Bona	Estivella	IV.3.
JUI/1935	25.104.011	Juicio Verbal de faltas. denunciante. José Gil Mateu y otro. denunciados. Manuel Furió Prats y Marcelino Asensi Teredor, vecinos de Albalat dels Taronchers sobre infracción Ley de Caza y Daños	31 x 22	25	33	Bona	Estivella	IV.3.
EXP/1935	25.104.012	Expediente sobre información posesoria en favor de Don José Gamón Tortonda aprobado por Auto de 24 de junio de 1935	31 x 22	25	19	Bona	Estivella	IV.3.
EXP/1935	25.104.013	Expediente sobre información posesoria en favor de Don Juan Obrer Tortonda aprobado por Auto de 11 de marzo de 1935	31 x 22	25	25	Bona	Estivella	IV.3.
ATE/1935	25.104.14	Atestat Denúncia instruït per maltractament d'obra denunciat per Trinidad Ruano Hernández que conviu amb Enrique Jiménez Bustamante	31 x 22	25	6	Bona	Estivella	IV.3.
EXP/1935	25.121.015	Expediente núm. 1 de matrimonio civil contraído entre D. Joaquín Valls Blasco y Doña Dolores Dasí Tortonda el día 15 de enero de 1935	31 x 22	25	9	Bona	Estivella	IV.3.
EXP/1935	25.153.016	Expediente instruido para dar posesión del cargo de secretario en propiedad de este Juzgado Municipal cuyo nombramiento fue realizado por la superioridad con motivo de concurso convocado al efecto a favor de don Bernardo Besa Espí	31 x 22	25	6	Bona	Estivella	IV.3.
EXP/1935	25.080.017	Expedient per a inscriure en el Registre Civil el naixement de David Dolz Oliver ocorregut el 30 de novembre de 1896	31 x 22	25	13	Bona	Estivella	IV.3.

CATÀLEG D'EXPEDIENTS DE L'ARXIU MUNICIPAL D'ESTIVELLA. SECCIÓ JUTJAT DE PAU ANY 1936								
EXP/1936	25.231.018	Expediente de matrimonio civil. Contrayentes. Miguel Correcher Ramón - Teresa Mancho Oliver	31 x 22	25	13	Bona	Estivella	IV.3.
EXP/1936	25.153.019	Expediente de matrimonio civil. Contrayentes. D. Antonio Guillem Chulvi y D ^a Carmen Dasí Tortonda	31 x 22	25	14	Bona	Estivella	IV.3.
EXP/1936	25.153.020	Expediente de matrimonio civil. Contrayentes. D. José Quintín Cambra Carbonell y D ^a Genoveva Gálvez Oliver	31 x 22	25	12	Bona	Estivella	IV.3.
EXP/1936	25.121.021	Expediente de matrimonio civil. Contrayentes. D. José Vives Gomes D ^a Trinidad Salt Redón	31 x 22	25	9	Bona	Estivella	IV.3.
EXP/1936	25.121.022	Expediente de matrimonio civil. contrayentes. D. Pedro García Bautista y D ^a Maria Teresa Alegre Calvo	31 x 22	25	6	Bona	Estivella	IV.3.
JUI/1936	25.121.023	Juicio Verbal de faltas. Denunciante. D. Vicente Calvo Blasco. Denunciado: D. Manuel Pérez Pastor sobre apacentar su ganado lanar en un campo de Constantino Arnau sin estar autorizado	31 x 22	25	11	Bona	Estivella	IV.3.
JUI/1936	25.121.024	Juicio Verbal de faltas. Denunciante: Rafael Blasco Gasch. Denunciado: Manuel Martínez Martínez sobre apacentar 8 cabezas de ganado lanar en la finca de Vicente Gamón Blasco partida el Rio el 14 del actual a les 12,15 horas	31 x 22	25	11	Bona	Estivella	IV.3.
EXP/1936	25.121.025	Expediente de información posesoria tramitado en este Juzgado... del vecino D. Salvador Fauli Blasco, para inscribirse... una casa situada en el caserio de Beselga...	31 x 22	25	15	Regular	Estivella	IV.3.
COM/1936	25.121.026	Comparecència de José García Miralles per donar el seu consentiment al seu fill Juan García Gallardo perquè ingresse com a voluntari en el Regiment d'Infanteria núm. 5 de Saragossa	31 x 22	25	1	Bona	Estivella	IV.3.
EXP/1936	25.080.027	Expedient per a inscriure en el Registre Civil el naixement de Teresa Mancho Oliver ocorregut el 9 de gener de 1909	31 x 22	25	12	Bona	Estivella	IV.3.

CATÀLEG D'EXPEDIENTS DE L'ARXIU MUNICIPAL D'ESTIVELLA. SECCIÓ JUTJAT DE PAU									
ANY 1937									
ACT/1937	26.023.001	Acta de entrega de este Registro Civil por el Juzgado Municipal al alcalde como representante del Ayuntamiento en cumplimiento de lo ordenado por el Ministerio de Justicia en su decreto de 9 y 15 del mes de enero de 1937...	31 x 22	26	8	Bona	Estivella	IV.3.	
PER/1937	26.249.002	Permis de Luis Renau Blasco a la seua muller Teresa Tarraga Daude perquè pugui traslladar-se a Lesignan(Corbiere-França) per a visitar els seus pares que viuen allí	31 x 22	26	1	Bona	Estivella	IV.3.	
CER/1937	26.104.003	Certificat de concessió de permis de José Castellblanch Caudet al seu fill Enrique Castellblanch Caudet per a conduir tot tipus de vehicles de tracció mecànica	31 x 22	26	1	Bona	Estivella	IV.3.	
CER/1937	26.104.004	Certificat de matrimoni de José García Pascual amb Teresa Calvo Gorritz	31 x 22	26	1	Bona	Estivella	IV.3.	
PER/1937	26.104.005	Permis patern de Baltasar Blasco Ferrer a Ramón Blasco Salt perquè es nacionalitze a França a on es troba treballant	31 x 22	26	1	Bona	Estivella	IV.3.	
CER/1937	26.121.006	Certificats de defunció	31 x 22	26	45	Bona	Estivella	IV.3.	
EXP/1937	26.121.007	Expediente de matrimonio civil contrayentes D. Rafael Calabuig Castellblanch D ^a Manuela Dolores Calbo Martinez	31 x 22	26	9	Bona	Estivella	IV.3.	
EXP/1937	26.121.008	Expediente de matrimonio civil Contrayentes: D. Alberto Soriano Gascó D ^a Presentación Tortonda Montesinos	31 x 22	26	8	Bona	Estivella	IV.3.	
EXP/1937	26.121.009	Expediente de matrimonio civil. contrayentes: D. Antonio Mercadal Ruiz D ^a Pilar Renau Domingo	31 x 22	26	9	Regu lar	Estivella	IV.3.	
EXP/1937	26.121.010	Expediente de matrimonio civil. Contrayentes: D. Salvador Gasch Blasco. D ^a M ^a de los Angeles Alegre Martinez	31 x 22	26	10	Bona	Estivella	IV.3.	
EXP/1937	26.153.011	Expediente de posesión en los cargos de Juez, y Fiscal Municipal Suplentes Interinos a favor de Constantino Arnau Tortonda y Elias Gamón Alabadi	31 x 22	26	4	Bona	Estivella	IV.3.	
DEN/1937	26.000.012	Denuncia de Fulgencio Gonzalez Salguero, refugiado de guerra, pels maltractaments que li dona un tal Juan	17 x 27	26	1	Bona	Estivella	IV.3.	
OFI/1937	26.000.013	Ofici relatiu a la renovació dels càrrecs de Justícia Municipal	31 x 22	26	1	Bona	Sagunt	IV.3.	
EXP/1937	26.080.014	Expedient per a inscriure en el Registre Civil el naixement de Pilar Renau Domingo ocorregut el 25 de març de 1937	31 x 22	26	7	Bona	Estivella	IV.3.	

CATÀLEG D'EXPEDIENTS DE L'ARXIU MUNICIPAL D'ESTIVELLA. SECCIÓ JUTJAT DE PAU
ANYS 1938 I 1939

1938	CER/1938	26.221.015	Certificats de defunció	31 x 22	26	38	Bona	Estivella	IV ³
1938	DIL/1938	26.104.016	Diligencias tramitadas en este Juzgado sobre abintestado por el fallecimiento ocurrido a D. Francisco Cortés Francés el día 4 de enero de 1938	31 x 22	26	8	Bona	Estivella	IV ³
1938	PER/1938	26.104.017	Permís patern de Manuel Valls Gamón al seu fill Vicente Valls Ramón per a conduir tot tipus de vehicles de tracció mecànica	31 x 22	26	1	Bona	Estivella	IV ³
1938	PER/1938	26.104.018	Permís patern de Dolores Calvo Vilata al seu fill Manuel Mateu Calvo capità de l'Exèrcit de la República perquè puga disposar lliurement en tots els actes de la seua vida	31 x 22	26	1	Bona	Estivella	IV ³
1938	CON/1938	26.104.019	Consentiment patern de Joaquín Tortonda Castellblanch a Consuelo Tortonda Mateu per a contraure matrimoni amb José Borrás Cortés	31 x 22	26	1	Bona	Estivella	IV ³
1938	CER/1938	26.121.020	Certificats de defunció: F. Cortés, C.Luengo, J.Tortonda i P. Obrer	31 x 22	26	6	Bona	Estivella	IV ³
1938	EXP/1938	26.121.021	Expediente de matrimonio civil. Contrayentes: D. Tomás Higuera Hernandez D ^a M ^a de las Mercedes García Gallado	31 x 22	26	12	Bona	Estivella	IV ³
1938	DOC/1938	26.121.022	Documentació relativa al matrimoni de Juan Blanco Sánchez i Julia Domínguez Racero	31 x 22	26	3	Bona	Estivella	IV ³
1938	COM/1938	26.121.023	Comparecencia e informe testifical para suplencia del acta original de matrimonio del Registro Civil de Alfara del Patriarca(d'Ascensio Quiles Tamarit i Florentina Gil Guillot)	31 x 22	26	1	Bona	Estivella	IV ³
1938	EXP/1938	26.121.024	Expediente de matrimonio civil. contrayentes. D. José Borrás Cortés D ^a Consuelo Tortonda Mateu	31 x 22	26	11	Bona	Estivella	IV ³
1938	EXP/1938	26.121.025	Expediente de matrimonio civil. Contrayentes. D. José Collado Segarra D ^a Rosa Nieto Segura	31 x 22	26	17	Bona	Estivella	IV ³
1938	EXP/1938	26.121.026	Expediente de matrimonio civil. contrayentes: D. Salvador Arrebola Hivertroza D ^a Mercedes Ruiz Pinilla	31 x 22	26	9	Bona	Estivella	IV ³
1938	EXP/1938	26.121.027	Expediente de matrimonio civil. Contrayentes. D. Aureliano Anselmo Serrano Requeno D ^a M ^a de la Concepción Gamón obrer	31 x 22	26	15	Bona	Estivella	IV ³
1938	CON/1938	26.121.028	Consentiment de Joaquín Rodrigo Vidre(pianista i compositor) que residix a Estivella perquè puga traslladar-se la seua muller Victoria Camhi a l'estranger per assumptes familiars	31 x 22	26	1	Bona	Estivella	IV ³
1938	EXP/1938	26.153.029	Expediente de posesión en los cargos de Justicia Municipal a favor de D. Constantino Amau Tortonda Juez Municipal Propietario y D. Vicente Mateu Alegre para el de suplente, D. Sebastián Fernández Fauli Fiscal Municipal Propietario...	31 x 22	26	16	Bona	Estivella	IV ³
1938	EXP/1938	26.153.030	Expediente testifical, para acreditar este Consejo Municipal el derecho que tienen las propiedades de la huerta de este termino para regar 21 hora cada 15 días del agua que conduce la Acequia Mayor de Sagunto	31 x 22	26	7	Bona	Estivella	IV ³
1939	CER/1939	26.221.031	Certificats de defunció de 1939	31 x 22	26	13	Bona	Estivella	IV ³